

Οι ελληνοτουρκικές διαφορές στο θαλάσσιο χώρο από την οπτική του διεθνούς δικαίου

Ευθύμιος ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΙΔΗΣ, *Επιστημονικός Συνεργάτης,*
ΕΛΙΑΜΕΠ,
Διδάσκων, Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης

Οι ελληνοτουρκικές διαφορές στο θαλάσσιο χώρο από την οπτική του διεθνούς δικαίου

Copyright © 2020 | All Rights Reserved
HELLENIC FOUNDATION FOR EUROPEAN & FOREIGN POLICY (ELIAMEP)
49 Vasilissis Sofias Ave., 10676, Athens, Greece
Tel.: +30 210 7257 110 | Fax: +30 210 7257 114 | www.eliamep.gr | eliamep@eliamep.gr

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεών του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μην θεωρείται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του Ιδρύματος.

Ευθύμιος ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΙΔΗΣ, Επιστημονικός Συνεργάτης, ΕΛΙΑΜΕΠ
Ερευνητής και Διδάσκων, Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, Athens PIL και Ακαδημία Αθηνών
Η μετάφραση στα ελληνικά από τα αγγλικά έγινε από την κ. Ελένη Γαρασούδη

Περίληψη

- Η Ελλάς και η Τουρκία έχουν εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις και ως προς το ποιες είναι οι εκκρεμούσες νομικές διαφορές μεταξύ τους και ως προς την ουσία των διαφορών αυτών από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου. Η Ελλάδα υποστηρίζει σθεναρά τη θέση ότι η μοναδική εκκρεμή διαφορά αφορά στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας (και ίσως μιας μελλοντικής ΑΟΖ), ενώ από την άλλη, η Τουρκία επιχειρεί συστηματικά να αυξήσει τον αριθμό των διαφορών προσθέτοντας καινούρια ζητήματα (γκρίζες ζώνες, διαφορά εναέριου χώρου-αιγιαλίτιδας ζώνης, αποστρατικοποίηση, Συνθήκη της Λωζάνης, μειονοτικά κ.ο.κ.).
- Η προσφυγή της Ελλάδος στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης το 1976 και η απόφαση του Δικαστηρίου ότι δεν είχε δικαιοδοσία να εκδικάσει την υπόθεση καταδεικνύει πόσο επικίνδυνο είναι να εκκινεί ένα κράτος μονομερώς διαδικασίες ενώπιον του Δικαστηρίου της Χάγης χωρίς να διαθέτει τη σαφή συναίνεση του αντιδίκου. Επίσης, η παράλληλη προσφυγή της Ελλάδος στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών δεν απεδείχθη επιτυχής.
- Το δικαίωμα της Ελλάδος να επεκτείνει μονομερώς την αιγιαλίτιδα ζώνη της έως τα 12 ναυτικά μίλια βρίσκει πολύ σταθερό έρεισμα στο διεθνές δίκαιο, ενώ μια προσεκτική ματιά στους ισχυρισμούς της Τουρκίας περί του αντιθέτου αποκαλύπτει την έλλειψη νομική τους βάσης. Η Ελλάς δικαιούται να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα ζώνη της οποτεδήποτε και οπουδήποτε η ίδια επιθυμεί. Η τμηματική επέκταση της δε, ήτοι η επέκταση αρχικά στο Ιόνιο και αργότερα στην υπόλοιπη Ελληνική επικράτεια, είναι απολύτως νόμιμη και σε καμία περίπτωση δεν δύναται να ληφθεί ως παραίτηση από το αντίστοιχο δικαίωμα σε άλλα τμήματα της ελληνικής επικράτειας.
- Ως προς το δίκαιο των οριοθετήσεων θαλασσίων ζωνών, είναι αξιοσημείωτο ότι η Τουρκία φαίνεται να αποδέχεται εσχάτως την μέση γραμμή σχετικά με την οριοθέτηση της αιγιαλίτιδας ζώνης, καθώς και τον εθιμικό χαρακτήρα των διατάξεων της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982) αναφορικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ). Ωστόσο, εξακολουθεί την πολιτική της επιλεκτικής ('cherry-picking') και διαστρεβλωμένης επίκλησης των σχετικών κανόνων δικαίου σχετικά, π.χ. με το δικαίωμα των νήσων σε υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ και την επήρεια τους στην οριοθέτηση και με την αρχή της μη-αποκοπής ('cut-off effect') της φυσικής προέκτασης των ακτών.
- Είναι σχεδόν βέβαιο ότι οποιοδήποτε διεθνές δικαστήριο αναλάμβανε να επιλύσει τη διαφορά ης οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας θα εφαρμόζε την μέθοδο των «τριών σταδίων», όπως αυτή έχει αναπτυχθεί από τη διεθνή νομολογία. Επίσης, αμφότερα τα κράτη γνωρίζουν καλά ποια επιχειρήματα θα ήταν πιο

πειστικά ενόψει του σχετικού νομολογιακού κεκτημένου. Τούτου λεχθέντος, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι κάθε περίπτωση είναι μοναδική και απαιτεί ειδική μεταχείριση.

- Όσον αφορά στα μέσα επίλυσης της της διαφοράς οριοθέτησης, η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο είναι προτιμότερη για πολλούς λόγους, συμπεριλαμβανομένου του ότι έχει σταθερή και, σε κάποιο βαθμό, προβλέψιμη νομολογία. Είναι το κύριο δικαστικό όργανο των Ηνωμένων Εθνών, με ό,τι αυτό σημαίνει για την αξιοπιστία του όχι μόνο σε διεθνές, αλλά και σε εθνικό πολιτικό επίπεδο. Και όσον αφορά την εκτέλεση των αποφάσεών του, τα κράτη φαίνεται ότι είναι λιγότερο πιθανό να παραβλέψουν μια απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου.

Εισαγωγή

“...η Ελλάδα φαίνεται αρκετά επιφυλακτική στην άσκηση των δικαιωμάτων της βάσει του διεθνούς δικαίου της θάλασσας. Είναι εντυπωσιακό ότι η Ελλάδα δεν έχει κηρύξει καμία θαλάσσια ζώνη, έχει μόνο μία συμφωνία οριοθέτησης υφαλοκρηπίδας είναι σε ισχύ (με την Ιταλία το 1977).”

Ομολογουμένως, η Ελλάδα είναι ένα παραδοσιακά ναυτικό έθνος -ο ελληνικός στόλος αντιπροσωπεύει σχεδόν το 21% του παγκόσμιου εμπορικού στόλου-,¹ αλλά και παράκτιο κράτος με εξαιρετικά εκτεταμένη ακτογραμμή, χάρη κυρίως στα εκατοντάδες νησιά της στο Αιγαίο και στο Ιόνιο.² Επίσης, η Ελλάδα βρίσκεται σε στρατηγική γεωγραφική θέση, που συνδέει το θαλάσσιο εμπόριο μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Ωστόσο, παρά τα χαρακτηριστικά αυτά, η Ελλάδα φαίνεται αρκετά επιφυλακτική στην άσκηση των δικαιωμάτων της βάσει του διεθνούς δικαίου της θάλασσας. Είναι εντυπωσιακό ότι η Ελλάδα δεν έχει κηρύξει καμία θαλάσσια ζώνη,³ έχει μόνο μία συμφωνία οριοθέτησης υφαλοκρηπίδας είναι σε ισχύ (με την Ιταλία το 1977),⁴ ενώ στις 9 Ιουνίου 2020, η Ελλάδα υπέγραψε μια δεύτερη συμφωνία περι ενός συνόρου πολλαπλής χρήσεως με την Ιταλία.⁵

Σε σχέση με το Αιγαίο, ο λόγος της επιφυλακτικότητας αυτής δεν μπορεί να είναι άλλος από τις εκκρεμείς ελληνοτουρκικές θαλάσσιες διαφορές. Η Ελλάδα δεν έχει συνάψει ποτέ συμφωνία οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας με την Τουρκία, διαφορά που εκκρεμεί από τη δεκαετία του 1970, και η οποία, σύμφωνα με την Ελλάδα, είναι η μόνη νομική διαφορά μεταξύ των δύο χωρών.⁶ Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία προσθέτει τακτικά στον κατάλογο των «νομικών διαφορών» πολλά άλλα ζητήματα, όπως, μεταξύ άλλων, ζητήματα κυριαρχίας επί ορισμένων νησιών, το καθεστώς αποστρατικοποίησης άλλων νησιών, το δικαίωμα της Ελλάδας να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα της ζώνη έως και 12 ναυτικά μίλια (ν.μ.) και την οριοθέτηση της εν λόγω ζώνης, τον εθνικό εναέριο χώρο των 10 ν.μ. της Ελλάδας, τον έλεγχο της εναέριας κυκλοφορίας στο Αιγαίο κ.α.⁷

¹ Βλ. IHS Markit, World Shipping Encyclopedia, January 2019; as cited by the Greek Shipowners Union's Report on Greek Shipping (2019); στο <https://www.ugs.gr/media/13634/eee_brochure.pdf>

² Η Ελλάδα έχει την πιο εκτεταμένη ακτογραμμή μεταξύ όλων των μεσογειακών χωρών. Η συνολική ακτογραμμή μετρά 13 780 χλμ και περιλαμβάνει πολλά νησιά.

³ Η Ελλάδα θα μπορούσε να κηρύξει συνορεύουσα ζώνη (έως 24 π.μ.) από την ακτή της και Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) (έως 200 μ.μ. από την ακτή της), αλλά μέχρι σήμερα απείχε από αυτό. Επίσης, η Ελλάδα έχει 6 μ.μ. χωρικά ύδατα από το 1936 (και 10 ν.μ. εθνικό εναέριο χώρο από το 1931). Τέλος, η Ελλάδα ασκεί κυριαρχικά δικαιώματα στην υφαλοκρηπίδα της, μια ζώνη που δεν χρειάζεται να κηρύξει. Ωστόσο, ελλείπει οριοθέτησης με όλα τα γειτονικά κράτη, η Ελλάδα δεν έχει καθορίσει τα τελικά εξωτερικά όρια της υφαλοκρηπίδας της. Δείτε για αυτές τις ζώνες: Βασικοί Όροι. Για όλες τις νομοθεσίες και τις συνθήκες της Ελλάδας που είναι κατατεθειμένες στη Γραμματεία των Ηνωμένων Εθνών (Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, DOALOS) βλ. <<https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/GRC.htm>>

⁴ Βλ. Συμφωνία μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Ιταλικής Δημοκρατίας για την Οριοθέτηση των Ζωνών της Υφαλοκρηπίδας που ανήκει σε καθένα από τα δύο κράτη. υπογραφή: 24 Μαΐου 1977 και τέθηκε σε ισχύ στις 12 Νοεμβρίου 1980, <<https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/GRC-ITA1977CS.PDF>>

⁵ Βλ. στο <<https://www.ekathimerini.com/253489/article/ekathimerini/news/greece-and-italy-sign-historic-maritime-borders-accord>>. Το κείμενο της συμφωνίας δεν έχει δημοσιευτεί ακόμη. Πιθανότατα, είναι μια συμφωνία για τη θέσπιση ορίου πολλαπλών χρήσεων κατά μήκος της οριοθέτησης του 1977 (βλ. Ibid), δηλαδή ορίζει ότι το όριο του 1977 είναι το όριο για σκοπούς όχι μόνο της υφαλοκρηπίδας αλλά και για οποιαδήποτε άλλη θαλάσσια ζώνη τα εν λόγω κράτη δύνανται να κηρύξουν, ήτοι εν προκειμένω, ΑΟΖ. Η συμφωνία δεν κηρύσσει αυτή καθεαυτή ΑΟΖ, καθώς αυτό θα απαιτούσε σχετική εσωτερική νομοθεσία και δέουσα δημοσιότητα στα Ηνωμένα Έθνη (βλ. Άρθρο 75 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας).

⁶ Βλ. στο <<https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/>>

⁷ Βλ. στο <<http://www.mfa.gov.tr/background-note-on-aegean-disputes.en.mfa>>

“Καθώς η πανδημία COVID-19 (προς το παρόν) υποχωρεί, κάποιος μπορεί εύλογα να προβλέψει ότι οι διαφορές στο θαλάσσιο χώρο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, που επιδεινώνονται έτι περαιτέρω από τη συνεχιζόμενη μεταναστευτική/προσφυγική κρίση, θα εμφανιστούν δυναμικά στο προσκήνιο.”

“...το διεθνές δίκαιο παρέχει ένα επαρκές, σαφές και προβλέψιμο νομικό πλαίσιο για την επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών στο θαλάσσιο χώρο, το οποίο θα είναι προς μέγιστο όφελος τόσο για τα δύο κράτη όσο και για την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου στο σύνολό της.”

Σχετικά, δέον να αναφερθεί ότι σε πολλές περιπτώσεις η Τουρκία υπέβαλε Ρηματικές Διακοινώσεις στα Ηνωμένα Έθνη (ΗΕ) προβάλλοντας τις αξιώσεις της για υφαλοκρηπίδα στις θαλάσσιες περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου, με πιο πρόσφατη αυτή της 18ης Μαρτίου 2020.⁸ Αυτή η Ρηματική Διακοίνωση, η οποία περιελάμβανε ένα χάρτη που απεικονίζει τις τουρκικές αξιώσεις στην Ανατολική Μεσόγειο (βλ. Παράρτημα Ι), αποτελούσε συνέχεια της σύναψης του αμφιλεγόμενου Μνημονίου Συνεργασίας μεταξύ της κυβέρνησης της Δημοκρατίας της Τουρκίας και της κυβέρνησης της Εθνικής Συμφωνίας-Κράτους της Λιβύης για την Οριοθέτηση των Περιοχών Θαλάσσιας Δικαιοδοσίας στη Μεσόγειο, η οποία υπεγράφη στις 27 Νοεμβρίου 2019, και τέθηκε σε ισχύ στις 8 Δεκεμβρίου 2019 (Μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης).⁹ Η Ελλάδα διαμαρτύρεται έντονα για αυτό το Μνημόνιο: μεταξύ άλλων, «η ελληνική κυβέρνηση εκφράζει την έντονη αντίθεσή της στην παράνομη οριοθέτηση που επιχειρείται με την παραπάνω συμφωνία, η οποία καταπατά παράνομα ζώνες νόμιμων και αποκλειστικών ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων, και την απορρίπτει στο σύνολο ως άκυρη και χωρίς καμία επίπτωση στα κυριαρχικά της δικαιώματα».¹⁰

Αναμφίβολα, οι θαλάσσιες διαφορές μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο εγείρουν σημαντικές ανησυχίες και ενδέχεται να απειλήσουν σοβαρά την ειρήνη και την ασφάλεια στην περιοχή, ιδίως στην περίπτωση μονομερών γεωτρήσεων εξερεύνησης υδρογονανθράκων σε αμφισβητούμενες θαλάσσιες περιοχές, όπως αυτές που έχουν ήδη λάβει χώρα από την Τουρκία στα ανοιχτά της Κύπρου. Καθώς η πανδημία COVID-19 (προς το παρόν) υποχωρεί, κάποιος μπορεί εύλογα να προβλέψει ότι οι διαφορές στο θαλάσσιο χώρο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, που επιδεινώνονται έτι περαιτέρω από τη συνεχιζόμενη μεταναστευτική/προσφυγική κρίση, θα εμφανιστούν δυναμικά στο προσκήνιο. Πράγματι, όπως αναφέρθηκε πρόσφατα (1 Ιουνίου 2020), η Τουρκία επιχειρεί να χορηγήσει άδειες εξερεύνησης στην τουρκική κρατική εταιρεία πετρελαίου (ΤΡΑΟ) σε περιοχές πολύ κοντά στα ελληνικά νησιά με βάση, μεταξύ άλλων, το Μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης.¹¹

Σε αυτό το πλαίσιο, το παρόν πόνημα αποσκοπεί σε μια νηφάλια επιστημονική εξέταση των θαλάσσιων διαφορών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας υπό το φως του διεθνούς δικαίου. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στις διαφορές εκείνες που αφορούν στη θαλάσσια οριοθέτηση και στο εύρος των χωρικών υδάτων, ενώ θα διερευνηθούν και οι δυνατότητες επίλυσης της διαφοράς οριοθέτησης σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο.

Κατά συνέπεια, το υπόλοιπο αυτού του άρθρου είναι δομημένο ως εξής: Στην Ενότητα II, παρουσιάζεται το ιστορικό και νομικό υπόβαθρο της διαφοράς περί της

⁸ Βλ. Επιστολή της 18ης Μαρτίου 2020 από τον Μόνιμο Αντιπρόσωπο της Τουρκίας προς τα Ηνωμένα Έθνη που απευθύνεται στον Γενικό Γραμματέα, A/74/757 (18 March 2020), στο <<https://undocs.org/en/a/74/757>>

⁹ Για το κείμενο της συμφωνίας βλ. <<https://www.nordicmonitor.com/2019/12/the-full-text-of-turkey-libya-maritime-agreement-revealed/>>; and for the coordinates ibid. See also Annex I.

¹⁰ Βλ. Επιστολή της 9ης Δεκεμβρίου 2019 από τον Μόνιμο Αντιπρόσωπο της Ελλάδας προς τα Ηνωμένα Έθνη προς τον Γενικό Γραμματέα, που επισυνάπτεται στην επιστολή της 14ης Φεβρουαρίου 2020 (A/74/706); Διαθέσιμη στο <<https://undocs.org/en/A/74/706>>.

¹¹ Βλ. <<https://www.kathimerini.gr/1080824/article/epikairothta/politikh/h-agkyra-dromologe-ereynes-sthn-ellhnikh-yfalokrhpidia>> (1 Ιουνίου 2020).

υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, ιδίως οι προσφυγές της Ελλάδας ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου (ΔΔ) και του Συμβουλίου Ασφαλείας των ΗΕ το 1976. Στην ενότητα III, το άρθρο σταχυολογεί τις βασικές νομικές θέσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας σχετικά με τα ζητήματα του εύρους της αιγιαλίτιδας ζώνης της Ελλάδος και της θαλάσσιας οριοθέτησης και εξετάζει αυτές τις θέσεις στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου της θάλασσας. Στην Ενότητα IV, το άρθρο πραγματεύεται τα μέσα για την επίλυση της παρούσας διαφοράς σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, ειδικότερα, την υποβολή της διαφοράς στο ΔΔ, η οποία βρίσκεται συχνά στην πρώτη γραμμή του δημόσιου και επιστημονικού λόγου. Εν κατακλείδι, στα Συμπεράσματα, στην Ενότητα V, το παρόν καταλήγει ότι το διεθνές δίκαιο παρέχει ένα επαρκές, σαφές και προβλέψιμο νομικό πλαίσιο για την επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών στο θαλάσσιο χώρο, το οποίο θα είναι προς μέγιστο όφελος τόσο για τα δύο κράτη όσο και για την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου στο σύνολό της.

Το Ιστορικό και Νομικό Υπόβαθρο της Διαφοράς περί Υφαλοκρηπίδας: Η Προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας των ΗΕ και στο ΔΔ

Στις 10 Αυγούστου 1976, η Ελλάδα απήρτησε ανακοίνωση προς τον Πρόεδρο του Συμβουλίου Ασφαλείας ζητώντας την επείγουσα σύνοδο του Συμβουλίου με την αιτιολογία ότι «μετά από πρόσφατες επαναλαμβανόμενες κατάφωρες παραβιάσεις από την Τουρκία των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας στην υφαλοκρηπίδα στο Αιγαίο, δημιουργήθηκε μια επικίνδυνη κατάσταση που απειλεί τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια».¹² Την ίδια ημέρα, η Ελλάδα υπέβαλε στον Γραμματέα του Διεθνούς Δικαστηρίου αίτηση για την κίνηση διαδικασίας κατά της Τουρκίας σχετικά με διαφορά της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας της Ελλάδας και της Τουρκίας στο Αιγαίο και τα δικαιώματα των μερών σε αυτήν.¹³ Επίσης, την ίδια ημέρα η Ελλάδα υπέβαλε αίτηση για προσωρινά μέτρα ζητώντας από το Δικαστήριο να διευκρινίσει ότι τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία (1) εκτός εάν υπάρχει συγκατάθεση του άλλου και εν αναμονή της τελικής απόφασης του Δικαστηρίου στην παρούσα υπόθεση, να αποφεύγουν κάθε εξερευνητική δραστηριότητα ή οποιαδήποτε επιστημονική έρευνα, όσον αφορά στις περιοχές υφαλοκρηπίδας στις οποίες η Τουρκία έχει χορηγήσει τέτοιες άδειες ή γειτονικά με τα νησιά, ή άλλως υπό αμφισβήτηση στην παρούσα υπόθεση, (2) να μην λάβει περαιτέρω στρατιωτικά μέτρα ή ενέργειες που ενδέχεται να θέτουν σε κίνδυνο τις ειρηνικές τους σχέσεις.¹⁴

“Αυτή η στρατηγική της Ελλάδας, δηλαδή η ταυτόχρονη προσφυγή στο πιο πολιτικό από τα όργανα των Ηνωμένων Εθνών, το Συμβούλιο Ασφαλείας, και στο κύριο δικαιοδοτικό όργανο του, το Δικαστήριο, δεν αποδείχθηκε ιδιαίτερα καρποφόρα.”

Αυτή η στρατηγική της Ελλάδας, δηλαδή η ταυτόχρονη προσφυγή στο πιο πολιτικό από τα όργανα των Ηνωμένων Εθνών, το Συμβούλιο Ασφαλείας, και στο κύριο δικαιοδοτικό όργανο του, το Δικαστήριο, δεν αποδείχθηκε ιδιαίτερα καρποφόρα. Η Ελλάδα πέτυχε εν μέρει μόνο κάποιο ικανοποίηση από το Συμβούλιο Ασφαλείας στις παραγράφους 1 και 2 του ψηφίσματος 395(1976),¹⁵ αν και δεν έλαβε από το

¹² UN Doc. S/12167.

¹³ Application Instituting Proceedings Submitted by the Government of Greece, Aegean Sea Continental Shelf case (Greece v Turkey); <<https://www.icj-cij.org/files/case-related/62/9481.pdf>>.

¹⁴ Βλ. Αίτηση για Ένδειξη των Ενδιάμεσων Μέτρων Προστασίας που Υποβλήθηκαν από την Κυβέρνηση της Ελλάδας. διαθέσιμο στο <<https://www.icj-cij.org/files/case-related/62/10709.pdf>>.

¹⁵ Οι δύο πρώτες παράγραφοι του SC Res 395 (1976) έχουν ως εξής: 1. καλεί τις κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας να επιδείξουν τον απόλυτο περιορισμό στην παρούσα κατάσταση· 2. καλεί τις κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας να κάνουν ό,τι είναι δυνατόν για να μειώσουν τις σημερινές εντάσεις στην περιοχή έτσι ώστε να διευκολυνθεί η διαδικασία των διαπραγματεύσεων». S/RES/395 (1976), [1]-[2].

“Η ως άνω διαφορά των δύο κρατών είχε ως εφαλτήριο της την απόφαση της τουρκικής κυβέρνησης, στα τέλη του 1973, να παραχωρήσει στην τουρκική κρατική εταιρεία πετρελαίου (ΤΡΑΟ) το δικαίωμα να πραγματοποιήσει εξερευνήσεις πετρελαίου σε 27 περιοχές της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. ”

Δικαστήριο ικανοποίηση για το αίτημά της για προσωρινά μέτρα.¹⁶ Η Τουρκία ήταν επιτυχής ενώπιον του Δικαστηρίου όσον αφορά στην απόρριψη του ελληνικού αιτήματος, αν και απέτυχε να πείσει το Δικαστήριο ότι η αίτηση της Ελλάδας ήταν «πρώρη». Η Τουρκία ήταν επίσης εν μέρει επιτυχής στο Συμβούλιο Ασφαλείας, στο βαθμό που η παράγραφος 3 του ψηφίσματος 395 (1976) καλούσε για επανάληψη διαπραγματεύσεων και η παράγραφος 4 προσκαλούσε και τις δύο κυβερνήσεις να «λάβουν υπόψη τη συμβολή που μπορούν να έχουν τα κατάλληλα δικαστικά μέσα, ιδίως το Διεθνές Δικαστήριο, στην επίλυση τυχόν εναπομενουσών νομικών διαφορών που ενδέχεται να εντοπίσουν σε σχέση με την παρούσα διαφορά τους.»¹⁷ Τέλος, η Τουρκία πέτυχε την απόρριψη της ελληνικής αίτησης, καθώς στις 19 Δεκεμβρίου 1978 το Δικαστήριο εξέδωσε την απόφασή του διαπιστώνοντας ότι δεν έχει δικαιοδοσία να εξετάσει την Αίτηση.¹⁸ Αυτή ήταν η θέση της Τουρκίας από την κίνηση της διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου και υπογραμμίστηκε από την απουσία της κατά τη διαδικασία.¹⁹

Η ως άνω διαφορά των δύο κρατών είχε ως εφαλτήριο της την απόφαση της τουρκικής κυβέρνησης, στα τέλη του 1973, να παραχωρήσει στην τουρκική κρατική εταιρεία πετρελαίου (ΤΡΑΟ) το δικαίωμα να πραγματοποιήσει εξερευνήσεις πετρελαίου σε 27 περιοχές της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου ανατολικά της γραμμής που ξεκινά από τις εκβολές του ποταμού Έβρου στα βόρεια και που εκτείνεται νότια και προς τα δυτικά των ελληνικών νησιών Χίος και Ψαρά, γεγονός το οποίο η Ελλάδα θεώρησε ότι καταπατά την υφαλοκρηπίδα των νησιών της.²⁰ Απαντώντας στην Ελλάδα, η Τουρκία ισχυρίστηκε, μεταξύ άλλων, ότι ενώ από τη δεκαετία του 1960 η Ελλάδα είχε χορηγήσει πολλές άδειες εξερεύνησης και είχε προβεί σε εξορύξεις για πετρέλαιο στο Αιγαίο «εκτός ελληνικών χωρικών υδάτων», η Τουρκία «ξεκίνησε τις ερευνητικές της δραστηριότητες στη φυσική προέκταση της χερσονήσου της Ανατολίας το 1974, 11 χρόνια αργότερα από την Ελλάδα».²¹

Η διαμάχη που ξεκίνησε στα τέλη του 1973 είχε πολλά άλλα επεισόδια,²² συμπεριλαμβανομένων διαφόρων διμερών συναντήσεων μεταξύ εκπροσώπων των δύο κρατών, που κυμαίνονταν από συναντήσεις στο υψηλότερο επίπεδο μεταξύ των δύο πρωθυπουργών (π.χ. στις Βρυξέλλες στις 31 Μαΐου 1975)²³ έως μια τεχνική συνάντηση των αντιπροσωπειών και εμπειρογνομόνων των δύο κυβερνήσεων στη Βέρνη στις 19 και 20 Ιουνίου 1976 (Συνάντηση της Βέρνης),²⁴ και άλλα περιστατικά στη θάλασσα, όπως η αποστολή τουρκικών σειсмоγραφικών σκαφών στο Αιγαίο.

¹⁶ Βλ. *Aegean Sea Continental Shelf*, Interim Protection, Order of 11 September 1976, I.C.J. Reports 1976, 3 [14].

¹⁷ S/RES/395 (976), [4].

¹⁸ *Aegean Sea Continental Shelf Judgment*, I.C.J. Reports 1978, 3 [45]. Το Δικαστήριο αποφάσισε να αποφανθεί πρώτα για το ζήτημα του κατά πόσον έχει δικαιοδοσία επί της υπόθεσης, προτού μεταβεί στην ουσία, *id.*, 3.

¹⁹ Οι βασικοί λόγοι για τον τουρκικό ισχυρισμό σχετικά με το ζήτημα της δικαιοδοσίας φαίνεται να ήταν ότι οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών δεν είχαν ακόμη εξαντληθεί, ότι η διαφορά ήταν πολιτική και όχι νομική διότι αφορούσε την ισορροπία δυνάμεων στην περιοχή του Αιγαίου, ότι η Γενική Πράξη του 1928 δεν ήταν πλέον σε ισχύ, και ότι, ακόμη κι αν ήταν, το Δικαστήριο δεν είχε δικαιοδοσία λόγω της επιφύλαξης (β) που επισύναψε η Ελλάδα στην ένταξή της στη Γενική Πράξη το 1931. Βλ. σχετική ανάλυση στο D. H. N. Johnson, “The International Court of Justice Declines Jurisdiction again (Aegean Sea Continental Shelf Case)” (1976-1977) 7 *Australian Yearbook of International Law* 309, 311.

²⁰ Βλ. Application of Greece to the ICJ, σημ. 13, [1].

²¹ Letter from the permanent representative of Turkey to the Secretary-General of the UN of Aug. 18, 1976, UN Doc. S/12182.

²² Για περαιτέρω ανάλυση, Α. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις* (Πατάκη: Αθήνα 2015) 241-248 και 315-338.

²³ Στις 31 Μαΐου 1975, οι πρωθυπουργοί των δύο χωρών συναντήθηκαν στις Βρυξέλλες και εξέδωσαν το κοινό ανακοινωθέν που επικαλέστηκε η Ελλάδα ως δικαιοδοσία στην υπόθεση Υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Καθορίζουν επίσης τις γενικές γραμμές βάσει των οποίων θα πραγματοποιηθούν οι επόμενες συναντήσεις των εκπροσώπων των δύο κυβερνήσεων και αποφάσισαν να ενημερώσουν την ημερομηνία συνάντησης εμπειρογνομόνων σχετικά με το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Βλ. ICJ Judgment (1978), σημ. 18, [19].

²⁴ Για τη Συνάντηση της Βέρνης, βλ. Application by Greece, σημ. 13, [22]-[3] και Παράρτημα VI.

“Όπως ήταν αναμενόμενο, το Συμβούλιο Ασφαλείας απέφυγε να απονείμει ευθύνες στα μέρη για την κατάσταση στο Αιγαίο, ούτε προσπάθησε να αντιμετωπίσει άμεσα την ουσία της διαφοράς, αν και διατύπωσε σύσταση σχετικά με τη διαδικασία την οποία θεώρησε κατάλληλη, δηλαδή την προσφυγή στο Δικαστήριο της Χάγης.”

Ωστόσο, η θρυαλίδα για την προσφυγή στη Χάγη και στο Συμβούλιο Ασφαλείας δεν ήταν άλλη από τις δραστηριότητες σε περιοχές της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου του τουρκικού ερευνητικού σκάφους MTA Sismik-I στις αρχές Αυγούστου 1976.²⁵

Όσον αφορά στη διαδικασία ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας, η Ελλάδα, επικαλούμενη το άρθρο 35 (1) του Χάρτη των ΗΕ,²⁶ απευθύνθηκε στο Συμβούλιο «προκειμένου να αποτρέψει τον κίνδυνο διατάραξης της ειρήνης, η οποίο απειλείται σοβαρά» από τις προαναφερθείσες «σεισμικές εξερευνήσεις» της Τουρκίας με το σκάφος Sismik-I. Στο Συμβούλιο, η Ελλάδα υποστήριξε εναργώς τις θέσεις της περί της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου και ζήτησε από το Συμβούλιο να ενημερώσει την Τουρκία «ότι πρέπει να αναστείλει τις προκλητικές πράξεις της. Τα Ηνωμένα Έθνη δεν σταμάτησαν εγκαίρως την τραγωδία της Κύπρου. Τώρα μπορούν να αποτρέψουν μια νέα τραγωδία στο Αιγαίο».²⁷ Η Τουρκία απάντησε επαναφέροντας τη θέση της σε σχέση με την ουσία της διαφοράς, δηλαδή ότι, ελλείψει συμπεφωνημένης οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας «ο ελληνικός ισχυρισμός παραβίασης των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων είναι εντελώς αβάσιμος».²⁸ Επιπλέον, η Τουρκία συνέδεσε το συμβάν με την υποτιθέμενη «στρατιωτικοποίηση» από την Ελλάδα των νησιών της κατά παράβαση των διεθνών της υποχρεώσεων.²⁹

Όπως ήταν αναμενόμενο, το Συμβούλιο Ασφαλείας απέφυγε να απονείμει ευθύνες στα μέρη για την κατάσταση στο Αιγαίο, ούτε προσπάθησε να αντιμετωπίσει άμεσα την ουσία της διαφοράς, αν και διατύπωσε σύσταση σχετικά με τη διαδικασία την οποία θεώρησε κατάλληλη, δηλαδή την προσφυγή στο Δικαστήριο της Χάγης.³⁰ Πράγματι, το ψήφισμα 395 (1976), όπως συμβαίνει συχνά με τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας, δεν καταδείκνυε σε ποιο άρθρο του Χάρτη βασίστηκε. Τα μέλη του Συμβουλίου εξέφρασαν διαφορετικές απόψεις ως προς αυτό.³¹ Προφανώς, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, το ψήφισμα 395 (1976) έχει δύο μέρη: στο πρώτο μέρος, στις παραγράφους 1 και 2, το Συμβούλιο ζητά, όπως το έθεσε ο εκπρόσωπος του Ηνωμένου Βασιλείου, «περιορισμό και από τις δύο πλευρές των εντάσεων στο Αιγαίο».³² Στις παραγράφους 3 και 4, το Ψήφισμα αναφέρεται στις νομικές πτυχές της διαφοράς, ζητώντας την επίλυσή της με νομικά μέσα. Αυτό φαίνεται να εγείρει ένα ζήτημα αρχής, συγκεκριμένα την ορθότητα, ως θέμα αρχής, της επιλογής του Συμβουλίου να διατυπώσει σύσταση σχετικά με τη μέθοδο επίλυσης μιας διαφοράς, όταν η ίδια διαφορά ήταν υπό κρίση στο ΔΔ. Στην πραγματικότητα, αυτό έγινε αποδεκτό θετικά από την Τουρκία, καθώς θα μπορούσε να εκληφθεί ως ένδειξη ότι η αίτηση που εκκρεμούσε ενώπιον του ΔΔ ήταν «πρόωρη». Εν πάση περιπτώσει, το Συμβούλιο κατάφερε να εξομαλύνει την ένταση. Ωστόσο, όπως παρατηρεί ο Leo Gross, «η Ελλάδα, με την προσφυγή ενώπιον του Δικαστηρίου, έκανε ένα βήμα προς

²⁵ Βλ. Application by Greece to the ICJ, *ibid.*, [25]-[26] και ICJ Judgment, σημ. 18, [25].

²⁶ “Any Member of the United Nations may bring any dispute, or any situation of the nature referred to in Article 34, to the attention of the Security Council or of the General Assembly”; United Nations, Charter of the United Nations, 24 October 1945, 1 UNTS XVI, Article 35 (1) (hereinafter: UN Charter).

²⁷ UN Doc. S/PV.1949, Aug. 12, 1976, στο 16.

²⁸ UN Doc. S/12172, Aug. 11, 1976, Annex I and Annex II, στο 1.

²⁹ UN Doc. S/PV.1950, at 6, 7-10. Ο εκπρόσωπος της Τουρκίας αναφέρθηκε επίσης σε «παράνομες πράξεις» της Ελλάδας με στόχο τη μετατροπή του διεθνούς εναέριου χώρου του Αιγαίου σε εθνικό ελληνικό εναέριο χώρο, στερώντας έτσι την Τουρκία και άλλες χώρες από τα εγγενή και παραδοσιακά καθιερωμένα δικαιώματά τους για χρήση του διεθνούς εναέριου χώρου το Αιγαίο. Βλ. παραπάνω στο 17.

³⁰ Βλ. τα σχετικά σχόλια του L. Gross, “The Dispute between Greece and Turkey Concerning the Continental Shelf in the Aegean” (1977) 71 *American Journal of International Law* 31, 35 et seq.

³¹ Η Γαλλία, ένας από τους χορηγούς, αναφερόμενη στην παράγραφο 4 του ψηφίσματος, ανέφερε συγκεκριμένα το άρθρο 36 παράγραφος 3. Ο Παναμάς αναφέρεται στο άρθρο 33 παράγραφοι 1 και 2, η Τανζανία και η Ιαπωνία αναφέρονται στο άρθρο 33 του Χάρτη. Βλ. *ibid.*, 36.

³² UN Doc. S/PV.1953, 7.

“...το βασικό γεγονός που συνηγορούσε κατά των προσωρινών μέτρων ήταν το γεγονός ότι η σεισμική εξερεύνηση που διεξήγαγε το *Sismik-I* δεν ενείχε κανέναν κίνδυνο φυσικής βλάβης στο βυθό ή στο υπέδαφος ή στους φυσικούς τους πόρους.”

“Με όρους δικαστικής πολιτικής (*judicial policy*), η απόφαση να μην διαταχθούν προσωρινά μέτρα σε μια υπόθεση, για την οποία η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου ήταν μάλλον αμφιλεγόμενη, και την οποία το Συμβούλιο Ασφαλείας δεν είχε θεωρήσει επείγουσα, ήταν αναμφισβήτητα συνετή επιλογή.”

την αποπολιτικοποίηση της διαφοράς, το Συμβούλιο Ασφαλείας έκανε ένα βήμα για να την επαναπολιτικοποιήσει». ³³

Όσον αφορά στην προσφυγή ενώπιον του ΔΔ, επισημαίνονται τα εξής: πρώτον, σχετικά με το αίτημα προσωρινών μέτρων, αυτό είχε δύο στόχους: να υποχρεώσει τόσο την Ελλάδα όσο και την Τουρκία να απέχουν (α) να πραγματοποιήσουν περαιτέρω εξερεύνηση ή έρευνα τις αμφισβητούμενες περιοχές και (β) από τη λήψη μέτρων που ενδέχεται να θέσουν σε κίνδυνο τις ειρηνικές τους σχέσεις. Το αίτημα βασίστηκε στο άρθρο 33 Γενικής Πράξης του 1928 για τη διευθέτηση των διεθνών διαφορών στον Ειρηνικό («Πράξη του 1928»). ³⁴ Το Δικαστήριο έκρινε περιττό «να καταλήξει σε τελικό συμπέρασμα σε αυτό το στάδιο της διαδικασίας» σχετικά με το ζήτημα της δικαιοδοσίας και προχώρησε στην εξέταση του αιτήματος της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο εξέτασε εάν οι παραχωρήσεις που χορηγήθηκαν και οι σεισμικές εξερευνήσεις που ανέλαβε η Τουρκία είχαν τη φύση να προκαλέσουν ή να απειλήσουν ανεπανόρθωτη ζημία στα δικαιώματα που διεκδικεί η Ελλάδα ως δικά της. Το Δικαστήριο δήλωσε ότι μια βλάβη δεν είναι ανεπανόρθωτη εάν «δύναται να αποκατασταθεί με κατάλληλα μέσα», και διαπίστωσε ότι στην παρούσα υπόθεση δεν υπήρχε απειλή ανεπανόρθωτης βλάβης, και ως εκ τούτου δεν υπήρχε ανάγκη ή δικαιολογητικός λόγος για τη λήψη προσωρινών μέτρων. ³⁵

Όσον αφορά την ουσία αυτής της Απόφασης, φαίνεται ότι το βασικό γεγονός που συνηγορούσε κατά των προσωρινών μέτρων ήταν το γεγονός ότι η σεισμική εξερεύνηση που διεξήγαγε το *Sismik-I* δεν ενείχε κανέναν κίνδυνο φυσικής βλάβης στο βυθό ή στο υπέδαφος ή στους φυσικούς τους πόρους, και ότι «δεν υπήρξε καμία ένδειξη ότι η Τουρκία έχει ξεκινήσει οποιοσδήποτε ενέργειες που αφορούν την οικειοποίηση ή άλλη χρήση των φυσικών πόρων των περιοχών της υφαλοκρηπίδας υπό διένεξη». ³⁶ Σημαντικό είναι ότι σχεδόν 40 χρόνια αργότερα, το 2015, το Διεθνές Δικαστήριο για το Δίκαιο της Θάλασσας έκρινε στην υπόθεση Γκάνα/Ακτή Ελεφαντοστού ότι οι δοκιμαστικές γεωτρήσεις (*exploratory drillings*), οι οποίες θα μπορούσαν να προκαλέσουν μόνιμη ζημιά στο βυθό και το υπέδαφος της υφαλοκρηπίδας, ικανοποιούσαν το κριτήριο της «ανεπανόρθωτης βλάβης». Κατά συνέπεια, το δικαστήριο δέχθηκε το αίτημα για προσωρινά μέτρα και διέταξε τη Γκάνα να μην ξεκινήσει νέες γεωτρήσεις. ³⁷

Με όρους δικαστικής πολιτικής (*judicial policy*), η απόφαση να μην διαταχθούν προσωρινά μέτρα σε μια υπόθεση, για την οποία η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου ήταν μάλλον αμφιλεγόμενη, και την οποία το Συμβούλιο Ασφαλείας δεν είχε θεωρήσει επείγουσα, ήταν αναμφισβήτητα συνετή επιλογή. Πράγματι, όπως παρατηρεί ένας σχολιαστής, «σε συνδυασμό με ορισμένες δηλώσεις των μελών του Δικαστηρίου στις ατομικές τους γνώμες, κινεί την υποψία, που επιβεβαιώθηκε με την απόφαση του 1978, ότι το Δικαστήριο είχε ήδη αμφιβολίες εάν θα έβρισκε τελικά ότι είχε δικαιοδοσία επί της ουσίας και δεν ήθελε να βρεθεί για άλλη μια φορά σε μια κατάσταση στην οποία θα διέτασσε προσωρινά μέτρα χωρίς να μπορεί τελικά να επιβεβαιώσει τη δικαιοδοσία του να εξετάσει την ουσία». ³⁸

³³ Gross, σημ. 30, 39.

³⁴ League of Nations, *Treaty Series*, vol. 93, p. 343.

³⁵ Βλ. ICJ, *Provisional Measures Order*, σημ. 16, [33].

³⁶ *Ibid*, [30]. Βλ. επίσης *Arbitration between Guyana and Suriname (Annex VII Tribunal) (2007) XXX RIAA 1*, [467].

³⁷ *Delimitation of the Maritime Boundary in the Atlantic Ocean (Ghana/Côte d'Ivoire)*, *Provisional Measures, Order of 25 April 2015*, ITLOS *Reports* 2015, 146, [88]-[91].

³⁸ D. H. N. Johnson, σημ. 19, 314.

“...το Δικαστήριο είχε, κατ’ ουσίαν, το καθήκον να εξακριβώσει εάν και τα δύο μέρη είχαν δώσει τη συγκατάθεσή τους στη δικαιοδοσία του, πράγμα που αποτελεί προϋπόθεση για την ακρόαση μιας υπόθεσης από το ΔΔ (άρθρο 36 του Καταστατικού του ΔΔ).”

Δεύτερον, όσον αφορά στην απόφαση του Δικαστηρίου σχετικά με τη δικαιοδοσία του (1978), αξίζει να σημειωθεί, πρώτον, ότι το Δικαστήριο απέρριψε το αίτημα της Ελλάδας για αναβολή λίγο πριν από την εκδίκαση της υπόθεσης στις 4 Οκτωβρίου 1978 και ήταν εξίσου σταθερό στην απόρριψη του τουρκικού ισχυρισμού ότι το Δικαστήριο θα πρέπει να αρνηθεί να ασκήσει δικαιοδοσία επειδή οι διαπραγματεύσεις ήταν σε εξέλιξη. Το Δικαστήριο είπε ότι «το γεγονός ότι οι διαπραγματεύσεις συνεχίζονται ενεργά κατά την παρούσα διαδικασία δεν αποτελεί, νομικά, εμπόδιο στην άσκηση από το Δικαστήριο της δικαστικής του αρμοδιότητας». ³⁹ Αναφορικά με το κύριο ζήτημα της δικαιοδοσίας του, το Δικαστήριο είχε, κατ’ ουσίαν, το καθήκον να εξακριβώσει εάν και τα δύο μέρη είχαν δώσει τη συγκατάθεσή τους στη δικαιοδοσία του, πράγμα που αποτελεί προϋπόθεση για την ακρόαση μιας υπόθεσης από το ΔΔ (άρθρο 36 του Καταστατικού του ΔΔ). ⁴⁰ Στην υπό κρίση υπόθεση, η Ελλάδα υποστήριξε ότι η δικαιοδοσία του βασιζόταν στο άρθρο 17 της Πράξης του 1928 και, εναλλακτικά, στο κοινό ανακοινωθέν των Βρυξελλών της 31ης Μαΐου 1975 μεταξύ των δύο πρωθυπουργών, ενώ η Τουρκία, η οποία, όπως προαναφέρθηκε, δεν πήρε μέρος στη διαδικασία, ισχυρίστηκε ότι η Πράξη δεν ήταν πλέον σε ισχύ και, εάν ήταν, η διαφορά αποκλείστηκε από την ελληνική επιφύλαξη.

Το Δικαστήριο απέφυγε να λάβει θέση σχετικά με το αν η Πράξη του 1928 ήταν ακόμη σε ισχύ, δηλώνοντας ότι «οποιαδήποτε δήλωση του Δικαστηρίου ως προς το καθεστώς της Πράξης του 1928, είτε αν διαπιστωθεί ότι ήταν μια ισχύουσα σύμβαση ή ότι δεν ίσχυε πλέον, ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στις σχέσεις μεταξύ κρατών εκτός της Ελλάδας και της Τουρκίας». ⁴¹ Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο στράφηκε στη συνέχεια στην επιφύλαξη που διατύπωσε η Ελλάδα στο έγγραφο προσχώρησής της στη Γενική Πράξη, στις 14 Σεπτεμβρίου 1931, η οποία είχε ως εξής: «αποκλείονται οι ακόλουθες διαφορές από τις διαδικασίες που περιγράφονται στη Γενική Πράξη ... (β) διαφορές που αφορούν ζητήματα τα οποία σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο εμπίπτουν αποκλειστικά στην εθνική δικαιοδοσία κρατών, και ιδίως διαφορές που σχετίζονται με το εδαφικό καθεστώς της Ελλάδας, συμπεριλαμβανομένων διαφορών που σχετίζονται με τα δικαιώματα κυριαρχίας της στους λιμένες και τις γραμμές επικοινωνίας της » (προσθήκη έμφασης).

Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, οποιοδήποτε από τα μέρη της υπόθεσης μπορεί, σύμφωνα με την αρχή της αμοιβαιότητας, να «επιβάλει», δηλαδή να επικαλεστεί την επιφύλαξη του άλλου μέρους, όπως εδώ, της Ελλάδας, σε οποιαδήποτε συνθήκη που παρέχει δικαιοδοσία επί μιας διαφοράς στο Δικαστήριο σύμφωνα με το άρθρο 36 (1) του Καταστατικού του ΔΔ. Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, η Τουρκία το έκανε στις παρατηρήσεις της προς το Δικαστήριο στις 25 Αυγούστου 1976. ⁴² Όσον αφορά στην επιφύλαξη καθαυτή, η Ελλάδα υποστήριξε ότι η επιφύλαξη (β) δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι καλύπτει τη διαφορά σχετικά με την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου και ως εκ τούτου δεν αποκλείει την εφαρμογή του άρθρου 17 της Πράξης και άρα τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου. ⁴³

³⁹ *ICJ Reports* 1978, σημ. 18, 12.

⁴⁰ Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, τα μέρη σε μια διαφορά πρέπει να έχουν συναινέσει στη δικαιοδοσία, δηλαδή στην αρμοδιότητα του ΔΔ να δικάσει την εν λόγω διαφορά. Η συγκατάθεση αυτή εκφράζεται μέσω: i) ειδικής συμφωνίας · ii) άλλη συνθήκη ή συμβιβαστική ρήτρα για συνθήκη · iii) προαιρετική δήλωση που αποδέχεται εκ των προτέρων την υποχρεωτική δικαιοδοσία του Δικαστηρίου σε σχέση με οποιαδήποτε μελλοντική διαφορά · iv) σιωπηρή συγκατάθεση («forum prorogatum»).

⁴¹ *ICJ Reports* 1978, σημ. 18, 12 [39].

⁴² *Ibid*, 19 [43].

⁴³ *Ibid*, 29 [70].

“...το Δικαστήριο παρατήρησε ότι θα ήταν δύσκολο να γίνει δεκτό το επιχείρημα ότι η οριοθέτηση είναι εντελώς ξένη με την έννοια του εδαφικού καθεστώτος, και επεσήμανε ότι μια διαφορά σχετικά με οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας τείνει από τη φύση της να σχετίζεται με το εδαφικό καθεστώς.”

Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι η έκφραση «διαφορές σχετικά με το εδαφικό καθεστώς της Ελλάδας» πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου, όπως ισχύουν σήμερα και όχι όπως υπήρχαν το 1931.⁴⁴ Κατά την εξέταση του εάν η εν λόγω επιφύλαξη πρέπει ή δεν πρέπει να νοηθεί ότι περιλαμβάνει διαφορές που σχετίζονται με τη γεωγραφική έκταση των δικαιωμάτων της Ελλάδας επί της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι θα ήταν δύσκολο να γίνει δεκτό το επιχείρημα ότι η οριοθέτηση είναι εντελώς ξένη με την έννοια του εδαφικού καθεστώτος, και επεσήμανε ότι μια διαφορά σχετικά με οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας τείνει από τη φύση της να σχετίζεται με το εδαφικό καθεστώς, στο βαθμό που τα δικαιώματα ενός παράκτιου κράτους επί της υφαλοκρηπίδας απορρέουν από την κυριαρχία του επί της παράκτιας γης. Ως εκ τούτου, η επίκληση της επιφύλαξης από την Τουρκία είχε ως αποτέλεσμα να αποκλείσει τη διαφορά από την εφαρμογή του άρθρου 17 της Πράξης του 1928, το οποίο επομένως δεν θα μπορούσε να αποτελέσει έγκυρη βάση δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου.⁴⁵

Τέλος, ως προς την εναλλακτική βάση δικαιοδοσίας που πρότεινε η Ελλάδα, δηλαδή το Κοινό Ανακοινωθέν των Βρυξελλών της 31ης Μαΐου 1975, ήταν ένα ανακοινωθέν που εκδόθηκε απευθείας στον Τύπο από τους πρωθυπουργούς της Ελλάδας και της Τουρκίας μετά από συνάντησή τους εκείνη την ημέρα, το οποίο σύμφωνα με την Ελλάδα απένειμε απευθείας δικαιοδοσία στο Δικαστήριο. Οι σχετικές παράγραφοι του Ανακοινωθέντος των Βρυξελλών έχουν ως εξής: «...οι δύο πρωθυπουργοί αποφάσισαν [*ont décidé*] ότι τα προβλήματα αυτά πρέπει να επιλυθούν [*doivent être résolus*] ειρηνικά μέσω διαπραγματεύσεων και όσον αφορά την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Καθόρισαν τις γενικές γραμμές βάσει των οποίων θα πραγματοποιηθούν οι επικείμενες συζητήσεις των εκπροσώπων των δύο κυβερνήσεων».⁴⁶ Το Δικαστήριο δεν απέκλεισε το ενδεχόμενο αυτό το ανακοινωθέν να αποτελεί συμφωνία διεθνούς δικαίου, ωστόσο δεν βρήκε τίποτα που να δικαιολογεί το συμπέρασμα ότι συνιστά «άμεση δέσμευση των Πρωθυπουργών της Ελλάδας και της Τουρκίας, εξ ονόματος των αντίστοιχων κυβερνήσεών τους, να αποδέχονται άνευ όρων τη μονομερή υποβολή της παρούσας διαφοράς στο Δικαστήριο».⁴⁷

Συμπερασματικά, ακόμη και αν η θέση του Δικαστηρίου ότι μια διαφορά σχετικά με τα όρια της υφαλοκρηπίδας που σχετίζεται με το εδαφικό καθεστώς της Ελλάδας δεν ήταν ιδιαίτερα πειστική,⁴⁸ είναι αλήθεια ότι η υπόθεση αυτή αποδεικνύει πόσο επικίνδυνο είναι να κινηθεί διαδικασία στο ΔΔ με μονομερή προσφυγή. Αυτό πρέπει να το θυμόμαστε ενόψει της εκκρεμούσας μετά από 45 χρόνια διαμάχης για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου.

Μέχρι σήμερα, δεν έχει υπάρξει άλλο σημαντικό ορόσημο σχετικά με την επίλυση της διαφοράς περί υφαλοκρηπίδας, παρά τις διάφορες διαπραγματευτικές προσπάθειες, όπως τις διερευνητικές επαφές (exploratory talks) μεταξύ αντιπροσωπειών των δύο κρατών (2002-2016).⁴⁹

⁴⁴ *Ibid*, 34 [80].

⁴⁵ *Ibid*, 34-38 [80]-[90].

⁴⁶ *Ibid*, 39-40 [97].

⁴⁷ *Ibid*, 44 [107].

⁴⁸ Βλ. μεταξύ άλλων Dissenting Opinion of Judge Stasinopoulos, *ibid*, 79-81 και Johnson, σημ. 19, 328-9.

⁴⁹ Για την περίοδο μέχρι το 2000 βλ. K. Ioannou and A. Strati, *The Law of the Sea* (4th edn, Nomiki Vivliothiki, 2013), Epimetro I, pp. 413-439 [in Greek]; H. Dipla, “The Greek-Turkish Dispute over the Aegean Sea Continental Shelf: Attempts of Resolution” in Th. Kariotis (ed.), *Greece and the Law of the Sea* (Kluwer, 1997), 153-185.

“...η υπόθεση αυτή αποδεικνύει πόσο επικίνδυνο είναι να κινηθεί διαδικασία στο ΔΔ με μονομερή προσφυγή. Αυτό πρέπει να το θυμόμαστε ενόψει της εκκρεμούσας μετά από 45 χρόνια διαμάχης για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου.”

“Η Ελλάδα και η Τουρκία έχουν σημαντικά διαφορετικές θέσεις τόσο ως προς το ποιες είναι οι υπάρχουσες διαφορές μεταξύ τους όσο και ως προς το νομικό πλαίσιο που διέπει την ουσία τους.”

“...η σταθερή άποψη της Ελλάδας είναι ότι υπάρχει μόνο μία εκκρεμής νομική διαφορά μεταξύ των δύο κρατών...”

Οι Διαφορές στο Θαλάσσιο Χώρο μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας υπό το φως του Δικαίου της Θάλασσας

Η Ελλάδα και η Τουρκία έχουν σημαντικά διαφορετικές θέσεις τόσο ως προς το ποιες είναι οι υπάρχουσες διαφορές μεταξύ τους όσο και ως προς το νομικό πλαίσιο που διέπει την ουσία τους. Όπως αναφέρεται στην Εισαγωγή, η σταθερή άποψη της Ελλάδας είναι ότι υπάρχει μόνο μία εκκρεμής νομική διαφορά μεταξύ των δύο κρατών, συγκεκριμένα εκείνη που αφορά την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας (και ενδεχομένως την «μελλοντική» Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη [ΑΟΖ] μεταξύ των δύο κρατών).⁵⁰ Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία διευρύνει συστηματικά το φάσμα των αντιληπτών «διαφορών» μεταξύ των δύο κρατών (π.χ. αποστρατικοποίηση, γκρίζες ζώνες, εναέριος χώρος).⁵¹ Το παρόν άρθρο επικεντρώνεται μόνο στις θαλάσσιες διαφορές μεταξύ των δύο χωρών, δηλαδή σε ό, τι αφορά τα θαλάσσια σύνορα και το εύρος των ελληνικών χωρικών υδάτων.

Η έννοια του όρου «διαφορά», την οποία υιοθετεί αυτό το έγγραφο για τους σκοπούς του, βασίζεται στον νομικό ορισμό της «διαφοράς» σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Σύμφωνα με την ευρέως αποδεκτή νομολογία, διαφορά είναι μια «διαφωνία σε νομικό ή πραγματικό ζήτημα, σύγκρουση νομικών απόψεων ή συμφερόντων μεταξύ των μερών».⁵² Για να υπάρξει διαφορά, «πρέπει να αποδειχθεί ότι ο ισχυρισμός ενός μέρους αντιτίθεται θετικά από το άλλο και ότι οι δύο πλευρές πρέπει να «έχουν σαφώς αντίθετες απόψεις» σχετικά με το ζήτημα της τήρησης ή της μη τήρησης ορισμένων διεθνών υποχρεώσεων».⁵³ Περαιτέρω, τα διεθνή δικαστήρια σημειώνουν ότι ο «καθορισμός της ύπαρξης μιας διαφοράς είναι ζήτημα ουσίας και όχι ζήτημα μορφής ή διαδικασίας» και ότι το εάν υφίσταται διαφορά είναι θέμα «αντικειμενικού προσδιορισμού».⁵⁴

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, είναι ευνόητο ότι, ενόψει των αντίθετων νομικών απόψεων των δύο κρατών σχετικά με θέματα οριοθέτησης και εύρους των χωρικών υδάτων της Ελλάδας, αυτές οι «διαφωνίες επί νομικών ζητημάτων» αποτελούν «διαφορές διεθνούς δικαίου», και ειδικότερα, δικαίου της θάλασσας. Κατά συνέπεια, στο υπόλοιπο του παρόντος τμήματος θα παρουσιαστούν αυτές οι «νομικές απόψεις» της Ελλάδας και της Τουρκίας σχετικά με τα ζητήματα του εύρους της αιγιαλίτιδας ζώνης και της οριοθέτησης και θα εξεταστούν στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου της θάλασσας.

1. Εύρος Αιγιαλίτιδας Ζώνης

(α) Η θέση της Ελλάδας

Η Ελλάδα απολαμβάνει κυριαρχία στην αιγιαλίτιδα ζώνη της, η οποία θεωρείται μέρος της επικράτειάς της, εντός των ορίων που έχει ορίσει η εθνική νομοθεσία. Πράγματι, το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης της Ελλάδας ορίστηκε στα 6 ναυτικά μίλια

⁵⁰ Βλ. στο <<https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/>>

⁵¹ Βλ. στο <http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/Outstanding-Issues-in-the-Eastern-Mediterranean-and-the-Aegean-Sea-Turkey-s-Views-and-Policies.pdf>

⁵² *Mavrommatis Palestine Concessions* (Greece v. United Kingdom) Judgment, P.C.I.J. *Series A*, No. 2, 11.

⁵³ *Obligations Concerning Negotiations Relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament* (Marshall Islands v. India) Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. *Reports* 2016, 255, 269, [34]. Βλ. επίσης *South West Africa Cases* (Ethiopia v. South Africa; Liberia v. South Africa) Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. *Reports* 1962, 319, 328.

⁵⁴ *Nuclear Arms and Disarmament*, *ibid.*, [35]-[36].

“...είναι ευνόητο ότι, ενόψει των αντίθετων νομικών απόψεων των δύο κρατών σχετικά με θέματα οριοθέτησης και εύρους των χωρικών υδάτων της Ελλάδας, αυτές οι «διαφωνίες επί νομικών ζητημάτων» αποτελούν «διαφορές διεθνούς δικαίου», και ειδικότερα, δικαίου της θάλασσας.”

“...ο ισχυρισμός της Ελλάδας είναι ότι, σύμφωνα με το εθιμικό δίκαιο, που είναι το εφαρμοστέο δίκαιο μεταξύ των δύο κρατών, η Ελλάδα έχει το αναφαίρετο δικαίωμα να επεκτείνει το εύρος των χωρικών της υδάτων έως 12 ν.μ., δικαίωμα που η Τουρκία δεν μπορεί να αμφισβητήσει.”

από τις ακτές της («κανονικές γραμμές βάσης»)⁵⁵ το 1936 (νόμος 230/1936 όπως τροποποιήθηκε με το Προεδρικό Διάταγμα 187/1973). Τα όρια του υπερκείμενου της αιγιαλίτιδας ζώνης εναέριου χώρου της Ελλάδας παραμένουν στα 10 ναυτικά μίλια, σύμφωνα με το διάταγμα της 6ης Σεπτεμβρίου 1931 σε συνδυασμό με το νόμο 5017/1931.⁵⁶

Όπως δηλώνει το Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών (ΥΠΕΞ): «σύμφωνα με το διεθνές εθιμικό δίκαιο, το οποίο επίσης κωδικοποιείται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (ΣΔΘ), η Ελλάδα έχει το δικαίωμα να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα ζώνη της στα 12 ναυτικά μίλια».⁵⁷ Η αναφορά στο εθιμικό διεθνές δίκαιο στην αρχή είναι σκόπιμη, καθώς το εφαρμοστέο δίκαιο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας είναι το εθιμικό διεθνές δίκαιο και όχι η ΣΔΘ,⁵⁸ στην οποία η Τουρκία δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος.⁵⁹

Επιπλέον, η Ελλάδα σημειώνει ότι «το δικαίωμά του να επεκτείνει τα χωρικά ύδατα είναι κυρίαρχο δικαίωμα το οποίο μπορεί να ασκηθεί μονομερώς και επομένως δεν υπόκειται σε κανένα είδος περιορισμού ή εξαιρέσης και δεν μπορεί να αμφισβητηθεί από τρίτα κράτη. Το άρθρο 3 της ΣΔΘ που κωδικοποιεί κανόνα του εθιμικού δικαίου, δεν προβλέπει περιορισμούς και εξαιρέσεις σχετικά με αυτό το δικαίωμα. Η συντριπτική πλειονότητα των παράκτιων κρατών, εκτός από μερικές εξαιρέσεις, έχει καθορίσει το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 ναυτικά μίλια. Η ίδια η Τουρκία έχει επεκτείνει την αιγιαλίτιδα της ζώνης στα 12 ναυτικά μίλια στη Μαύρη Θάλασσα και τη Μεσόγειο ήδη από το 1964».⁶⁰

Εν ολίγοις, ο ισχυρισμός της Ελλάδας είναι ότι, σύμφωνα με το εθιμικό δίκαιο, που είναι το εφαρμοστέο δίκαιο μεταξύ των δύο κρατών, η Ελλάδα έχει το αναφαίρετο δικαίωμα να επεκτείνει το εύρος των χωρικών της υδάτων έως 12 ν.μ., δικαίωμα που η Τουρκία δεν μπορεί να αμφισβητήσει. Το δικαίωμα αυτό δεν περιορίζεται ούτε υπόκειται σε εξαίρεση από το διεθνές δίκαιο, όπως ίσως υποστηρίζει η Τουρκία. Επιπλέον, η Ελλάδα υπογραμμίζει ότι ακόμη και η ίδια η Τουρκία έχει κηρύξει αιγιαλίτιδα ζώνη 12 ν.μ. στη Μαύρη Θάλασσα και τη Μεσόγειο. Έτσι, η Ελλάδα έχει το δικαίωμα να επεκτείνει, όποτε το κρίνει σκόπιμο, την αιγιαλίτιδα ζώνη της έως και 12 ν.μ. (περίπου 20 χλμ.) από την ακτή της.

Πράγματι, με την επικύρωση της Σύμβασης ΔΘ, η Ελλάδα έκανε την ακόλουθη δήλωση σύμφωνα με το άρθρο 310 της ίδιας Σύμβασης: «Επικυρώνοντας τη Σύμβαση

⁵⁵ Οι γραμμές βάσης είναι οι γραμμές από τις οποίες μετράται το εύρος των χωρικών υδάτων και όλων των άλλων θαλάσσιων ζωνών (συνορεύουσα ζώνη, ΑΟΖ, υφαλοκρηπίδα) του παράκτιου κράτους. Βλέπε Παράρτημα, Βασικοί Όροι. Το άρθρο 5 της Σύμβασης ΔΘ ορίζει ότι '[e]xcept where otherwise provided in this Convention, the normal baseline for measuring the breadth of the territorial sea is the low-water line along the coast as marked on large-scale charts officially recognized by the coastal State.'

⁵⁶ Βλ. σχετικά G. Assonitis 'The Greek Airspace: The Legality of a Paradox', 8 *United States Air Force Academy Journal of Legal Studies*, 1997/98, 159-195.

⁵⁷ Βλ. στο <<https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/territorial-sea-casus-belli.html>>

⁵⁸ Βλ. UN Convention on the Law of the Sea (Montego Bay, 10 December 1982, in force 16 November 1994) 1833 *UNTS* 3 (Σύμβαση ΔΘ). Η Ελλάς επικύρωσε την εν λόγω Σύμβαση με τον κυρωτικό νόμο 2321/1995 στις 21 Ιουλίου 1995.

⁵⁹ Η ΣΔΘ έχει 168 μέρη μαζί με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Τουρκία δεν έχει υπογράψει ούτε επικυρώσει τη Σύμβαση. Βλ. status of UNCLOS at:

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=en.

Συνθήκες, όπως η Σύμβαση ΔΘ, δεσμεύουν μόνο τα συμβαλλόμενα μέρη τους, πράγμα που σημαίνει ότι οι έννομες σχέσεις μεταξύ των μερών σε μια συνθήκη και τρίτων κρατών, δηλαδή κράτη που δεν έχουν επικυρώσει τη σχετική συνθήκη (π.χ. Τουρκία ως προς τη Σύμβαση ΔΘ) διέπονται αποκλειστικά από το εθιμικό διεθνές δίκαιο - η άλλη κύρια πηγή του διεθνούς δικαίου. Το εθιμικό διεθνές δίκαιο μπορεί, ωστόσο, να αντικατοπτρίζεται σε μια συνθήκη, όπως στην περίπτωση της Σύμβασης ΔΘ, η οποία σε γενικές γραμμές αντικατοπτρίζει το εθιμικό δίκαιο.

⁶⁰ Βλ. σημ. 57.

των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, η Ελλάδα διασφαλίζει όλα τα δικαιώματα και αναλαμβάνει όλες τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση. *Η Ελλάδα θα καθορίσει πότε και πώς θα ασκήσει αυτά τα δικαιώματα, σύμφωνα με την εθνική της στρατηγική. Αυτό δεν σημαίνει ότι η Ελλάδα παραιτείται από αυτά τα δικαιώματα με οποιονδήποτε τρόπο.*⁶¹ Η δήλωση αυτή δεν ήταν υπό αυστηρούς νομικούς όρους απαραίτητη για την άσκηση του δικαιώματος επέκτασης των χωρικών υδάτων, δεδομένου ότι το δικαίωμα σύμφωνα με το άρθρο 3 της Σύμβασης ΔΘ δεν υπόκειται οποιαδήποτε προθεσμία ή αίρεση. Ωστόσο, έχει σημασία για την πρόληψη τυχόν ισχυρισμών ότι η Ελλάδα έχει απωλέσει αυτό το δικαίωμα λόγω της αδράνειας της (σύμφωνα με την αχρησία⁶² ή την εξαφάνιση δικαιώματος⁶³ ή την παραίτηση από δικαιώματα⁶⁴ στο διεθνές δίκαιο) ή ότι έχει αποδεχθεί, δηλαδή έχει αποδεχθεί σιωπηρά,⁶⁵ τις τουρκικές θέσεις για το Αιγαίο. Εν πάση περιπτώσει, σύμφωνα με την πάγια νομολογία, «παραιτήσεις από αξιώσεις ή δικαιώματα πρέπει είτε να εκφράζονται ρητώς είτε να προκύπτουν αδιαμφισβήτητα από τη συμπεριφορά του κράτους που φέρεται να απεκήρυξε ή παραιτήθηκε από το δικαίωμά του». ⁶⁶ Η συμπεριφορά της Ελλάδας δεν δικαιολογεί κανέναν τέτοιον ισχυρισμό. Επομένως, οποιαδήποτε αξίωση για παραίτηση από αυτό το δικαίωμα στην περίπτωση του Αιγαίου δεν πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη.

“...σύμφωνα με την πάγια νομολογία, «παραιτήσεις από αξιώσεις ή δικαιώματα πρέπει είτε να εκφράζονται ρητώς είτε να προκύπτουν αδιαμφισβήτητα από τη συμπεριφορά του κράτους που φέρεται να απεκήρυξε ή παραιτήθηκε από το δικαίωμά του». Η συμπεριφορά της Ελλάδας δεν δικαιολογεί κανέναν τέτοιον ισχυρισμό.”

(β) Η θέση της Τουρκίας

Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία έχει ανατρέψει σθεναρά το δικαίωμα της Ελλάδας να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στο Αιγαίο. Όπως σημειώνει το τουρκικό ΥΠΕΞ: «υπό το παρόν όριο των 6 μιλίων, τα ελληνικά χωρικά ύδατα αποτελούν περίπου το 43,5% του Αιγαίου. Για την Τουρκία, το ίδιο ποσοστό είναι 7,5 τοις εκατό. Το υπόλοιπο 49% είναι ανοικτή θάλασσα. Είναι προφανές ότι η επέκταση από την Ελλάδα των χωρικών της υδάτων πέρα από τα σημερινά 6 μίλια στο Αιγαίο θα είχε τις πιο άδικες των επιπτώσεων και, ως εκ τούτου, θα συνιστούσε κατάχρηση δικαιώματος. Εάν το εύρος των ελληνικών χωρικών υδάτων επεκταθεί στα 12 μίλια λόγω της ύπαρξης των νησιών, η Ελλάδα θα αποκτήσει περίπου το 71,5 τοις εκατό του Αιγαίου, ενώ το μερίδιο της Τουρκίας θα αυξηθεί σε μόλις 8,8 τοις εκατό... Ο αντίκτυπος μιας τέτοιας επέκτασης των χωρικών υδάτων της Ελλάδας θα ήταν να στερήσει την Τουρκία, ένα από τα δύο παράκτια κράτη του Αιγαίου, από τη βασική

⁶¹ Βλ. τη δήλωση της Ελλάδας σύμφωνα με το άρ. 310 Σύμβασης ΔΘ στο <<https://treaties.un.org>> (προστέθηκε έμφαση). («Η Ελλάδα έχει το αναφαίρετο δικαίωμα κατ'εφαρμογή του άρθρου 3 της κυρούμενης Σύμβασης να επεκτείνει σε οποιονδήποτε χρόνο το εύρος της χωρικής θαλάσσειας μέχρι αποστάσεως 12 ναυτικών μιλίων», βλ. Άρθρο 2 του Κυρωτικού Νόμου της Σύμβασης ΔΘ (Ν.2321/1995, ΦΕΚ Α' 136/1995)).

⁶² Η αχρησία θα μπορούσε γενικά να οριστεί ως η απόρριψη ενός κανόνα μέσω επακόλουθης μη εφαρμογής ή μη συμμόρφωσης. Βλ. M. Kohen, 'Desuetude and Obsolescence of Treaties' in E. Cannizaro (ed.), *The Law of Treaties beyond the Vienna Convention* (Oxford University Press, 2011), 350.

⁶³ Μπορεί να λάβει τη μορφή της απώλειας των διεθνών αξιώσεων μετά από ένα ορισμένο χρονικό διάστημα. Είναι το αποτέλεσμα της μη εύλογης καθυστέρησης στην παρουσίαση μιας διεθνούς αξίωσης. Βλ. J. Wouters, and S. Verhoeven, 'Prescription' in Max Planck Encyclopedia of Public International Law (online edition) (last updated November 2008).

⁶⁴ Βλ. I. Feichtner, 'Waiver' in Max Planck Encyclopedia of International Law (online edition) (last updated October 2006).

⁶⁵ 'Acquiescence is equivalent to tacit recognition manifested by unilateral conduct which the other party may interpret as consent' ICJ, *Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean* (Bolivia v. Chile), (Merits), Judgment of 1 October 2018, para 152; available at <<https://www.icj-cij.org/files/case-related/153/153-20181001-JUD-01-00-EN.pdf>> and ICJ, *Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area* (Canada/United States of America), Judgment, I.C.J. Reports 1984, 305 [130].

⁶⁶ *Case concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v Uganda) (2005) ICJ Rep 168 para. 293 (προστέθηκε έμφαση). Βλ. επίσης Campbell [United Kingdom v Portugal], 1156; Kronprins *Gustav Adolf* [Sweden v United States of America], 1254, 1299; *Island of Las Palmas Case* [Netherlands v United States of America], 843.

της πρόσβαση στην ανοικτή θάλασσα από τα χωρικά της ύδατα, τα οικονομικά οφέλη από το Αιγαίο, την επιστημονική έρευνα κ.λπ.».⁶⁷

Είναι αλήθεια ότι η Τουρκία έχει από καιρό αντιταχθεί σε οποιαδήποτε επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης στο Αιγαίο περισσότερο από τα 6 ν.μ.⁶⁸ Για παράδειγμα, καθ'όλη τη διάρκεια της Τρίτης Συνδιάσκεψης για το Δίκαιο της Θάλασσας (1973-1982) (UNCLOS III), η Τουρκία προσπάθησε να εισαγάγει μια ρήτρα στο σχέδιο άρθρου 3 (το εύρος των χωρικών υδάτων) που «θα απαιτούσε κράτη που συνορεύουν περικλειστές και ημίκλειστες θάλασσες να καθορίζουν το εύρος των χωρικών τους υδάτων με κοινή συμφωνία».⁶⁹ Επίσης, όπως σημείωσε ο Τούρκος εκπρόσωπος σε ομιλία του στην Ολομέλεια της Συνδιάσκεψης, «...σε περιοχές ημίκλειστων θαλασσών όπου το σημερινό εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης ήταν μικρότερο από 12 ναυτικά μίλια, τα κράτη δεν πρέπει να ασκούν μονομερώς το δικαίωμα που τους έχει δοθεί δυνάμει του άρθρου 3, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τα νόμιμα συμφέροντα των γειτονικών χωρών».⁷⁰

Στην τελική σύνοδο της ΣΔΘ III, ο επικεφαλής της τουρκικής αντιπροσωπείας προέβη σε ολοκληρωμένη δήλωση της θέσης της Τουρκίας, η οποία, όσον αφορά την αιγιαλίτιδα ζώνη, εξέφραζε:

«στις στενές θάλασσες, όπως οι κλειστές και ημίκλειστες θάλασσες, με τις οποίες συνορεύει η Τουρκία, η επέκταση των χωρικών υδάτων χωρίς τη λήψη υπόψη των ειδικών συνθηκών των θαλασσών αυτών και με τρόπο που θα στερούσε ένα άλλο παράκτιο κράτος από τα υφιστάμενα δικαιώματα και συμφέροντά του δημιουργεί άνισα αποτελέσματα που απαιτούν σίγουρα την εφαρμογή του δόγματος της κατάχρησης δικαιώματος. Η Τουρκία είναι της γνώμης ότι το όριο των 12 ναυτικών μιλίων για τα χωρικά ύδατα δεν έχει αποκτήσει τον χαρακτήρα κανόνα του εθιμικού δικαίου σε περιπτώσεις όπου η εφαρμογή ενός τέτοιου κανόνα συνιστά κατάχρηση δικαιώματος. Η Τουρκία κατά τη διάρκεια των προπαρασκευαστικών σταδίων της Συνδιάσκεψης καθώς και κατά τη διάρκεια της Συνδιάσκεψης, υπήρξε επίμονος αντιρρησίας στο όριο των 12 ναυτικών μιλίων... δεν μπορεί να γίνει αξίωση αυτού του ορίου έναντι της Τουρκίας.»⁷¹

“Η Τουρκία κατά τη διάρκεια των προπαρασκευαστικών σταδίων της Συνδιάσκεψης καθώς και κατά τη διάρκεια της Συνδιάσκεψης, υπήρξε επίμονος αντιρρησίας στο όριο των 12 ναυτικών μιλίων... δεν μπορεί να γίνει αξίωση αυτού του ορίου έναντι της Τουρκίας.”

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η Τουρκία δημοσίευσε έναν νέο νόμο περί αιγιαλίτιδας ζώνης (Αρ. 2674) της 20ης Μαΐου 1982, ο οποίος κατήργησε τη νομοθεσία του 1964 (Νόμος Αρ. 476), στον οποίο ανέφερε ότι «το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης θα είναι έξι ναυτικά μίλια».⁷² Ωστόσο, επιφυλάχθηκε ότι «το Συμβούλιο Υπουργών έχει το δικαίωμα να καθορίσει το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης, σε ορισμένες θάλασσες, έως όριο που υπερβαίνει τα έξι ναυτικά μίλια, υπό την επιφύλαξη να ληφθούν υπόψη όλες οι ειδικές περιστάσεις και οι σχετικές καταστάσεις σε αυτό, και σύμφωνα με την αρχή της ευθυδικίας».⁷³ Πράγματι, με το διάταγμα υπ' αριθ. 8/5742 του 1982, η Τουρκία διατήρησε το όριο 12 ναυτικών μιλίων χωρικών υδάτων που υπήρχε στο παρελθόν στη Μαύρη Θάλασσα και στη Μεσόγειο Θάλασσα.⁷⁴ Για να δικαιολογήσει την επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης

⁶⁷ Βλ. σημ. 7 (προστέθηκε έμφαση).

⁶⁸ Για σύνοψη των Τουρκικών θέσεων βλ. D. Bölükbaşı, *Turkey and Greece. The Aegean Disputes* (Cavendish, 2004), 146 et seq.

⁶⁹ *Ibid*, 175.

⁷⁰ ό.π. σε *Ibid*, p. 176.

⁷¹ Official Records of the Third Conference on the Law of the Sea, Vol. XVII, pp. 77-78, ό.π. σε *ibid*, p.179 (προστέθηκε έμφαση).

⁷² Article 1 (2) of the Act No. 2674 of 20 May 1982, on the Territorial Sea of the Republic of Turkey; available at <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TUR_1982_Act.pdf>

⁷³ Article 1 (3), *ibid*.

⁷⁴ Βλ. Decree by the Council of Ministers No. 8/4742; available at <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TUR_1992_Decree.pdf>

στην Μαύρη Θάλασσα, η Τουρκία ισχυρίζεται ότι αυτό συνέβη βάσει της αρχής της αμοιβαιότητας σε σχέση με τους εκεί γείτονές της, οι οποίοι είχαν ήδη κηρύξει χωρικά ύδατα 12 μιλίων.⁷⁵

Ένα τελευταίο σημείο σχετικά με αυτό είναι ότι η Τουρκία έχει έντονα αντιταχθεί μέχρι σήμερα σε οποιοσδήποτε σκέψεις ή ενδείξεις ότι η Ελλάδα πρόκειται να επεκτείνει το εύρος των χωρικών υδάτων στο Αιγαίο, με αποκορύφωμα το ψήφισμα της Εθνικής Συνέλευσης της Τουρκίας για 8 Ιουλίου 1995 (λίγο πριν από την επικύρωση της Σύμβασης ΔΘ εκ μέρους της Ελλάδος) που εξουσιοδοτεί την τουρκική κυβέρνηση να χρησιμοποιήσει στρατιωτικά μέσα εναντίον της Ελλάδος, εάν η τελευταία αποφασίσει να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα πάνω από 6 ναυτικά μίλια (το περίφημο *casus-belli* της Τουρκίας).⁷⁶

Για να συνοψίσουμε τις σχετικές τουρκικές θέσεις:

- i) Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι δεν δεσμεύεται από τη διάταξη του άρθρου 3 της Σύμβασης ΔΘ ούτε ως συμβατικό ούτε ως εθιμικό δίκαιο, δεδομένου ότι, πρώτον, το άρθρο 3 δεν αντανακλά έθιμο, και δεύτερον, εν πάση περιπτώσει, η Τουρκία έχει αντιταχθεί επίμονα σε αυτόν τον κανόνα. Έτσι, ο κανόνας των 12 ν.μ. δεν μπορεί να προβληθεί έναντι της Τουρκίας.
- ii) Οποιαδήποτε επέκταση χωρικών υδάτων κρατών που συνορεύουν με ημίκλειστες θάλασσες, όπως η Ελλάδα και η Τουρκία στο Αιγαίο, πρέπει να βασίζεται σε αμοιβαία συμφωνία.
- iii) Λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών του Αιγαίου, οποιαδήποτε μονομερής επέκταση των χωρικών υδάτων της Ελλάδας πέραν των 6 ν.μ. θα αποτελούσε κατάχρηση δικαιώματος κατά το διεθνές δίκαιο.
- iv) Οποιαδήποτε τέτοια επέκταση θα περιορίζε την πρόσβαση της Τουρκίας στο καθεστώς της ανοικτής θάλασσας, συμπεριλαμβανομένης της αλιείας, της θαλάσσιας επιστημονικής έρευνας κ.λπ.

(γ) Οι Σχετικοί Κανόνες του Διεθνούς Δικαίου

(i) Δίκαιο της Θάλασσας

Το άρθρο 2 (1) της Σύμβασης ΔΘ αποδίδει στο παράκτιο κράτος κυριαρχία επί των χωρικών υδάτων. Η κυριαρχία του παράκτιου κράτους εκτείνεται επίσης, πέραν του βυθού και του υπεδάφους, στον εναέριο χώρο πάνω από τα ύδατα αυτά. Τα δικαιώματα του παράκτιου κράτους επί των χωρικών υδάτων δεν διαφέρουν στη φύση τους από τα δικαιώματα που ασκούνται σε χερσαία επικράτεια, αλλά υπόκεινται σε περιορισμούς, όπως σημειώνεται στο άρθρο 2 (3) της Σύμβασης ΔΘ, δηλαδή στο καθεστώς της αβλαβούς διέλευσης και του πλου διέλευσης και σε άλλους κανόνες διεθνούς δικαίου.

Όπως έχει δηλώσει το Διεθνές Δικαστήριο (ICJ) στην *υπόθεση Αλιείας του 1951*, «αν και είναι αλήθεια ότι η πράξη οριοθέτησης είναι αναγκαστικά μια μονομερής πράξη, επειδή μόνο το παράκτιο κράτος είναι αρμόδιο να την αναλάβει, η εγκυρότητα της οριοθέτησης σε σχέση με άλλα κράτη εξαρτάται από το διεθνές δίκαιο».⁷⁷ Επομένως, για να είναι το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης αντιτάξιμο ως προς σε τρίτα κράτη, είναι υψίστης σημασίας τα παράκτια κράτη, όπως εδώ η Ελλάδα, να συμμορφώνονται με τις ρυθμίσεις της Σύμβασης ΔΘ και το εθιμικό δίκαιο σχετικά με το εύρος των χωρικών υδάτων.

⁷⁵ Βλ. D. Bölükbaşı, σημ. 68, 219. Τούτου λεχθέντος, δεν υπάρχει παρόμοια δικαιολογία για τη Μεσόγειο.

⁷⁶ Βλ. σημ. 57.

⁷⁷ ICJ, *Fisheries Case* (United Kingdom v. Norway), Judgment of 18 December 1951, ICJ Reports (1951), 116, 132.

Το άρθρο 3 της Σύμβασης ΔΘ ορίζει ότι «κάθε κράτος έχει το δικαίωμα να καθορίσει το εύρος των χωρικών του υδάτων έως όριο που δεν υπερβαίνει τα 12 ναυτικά μίλια, μετρούμενο από τις γραμμές βάσης που καθορίζονται σύμφωνα με την παρούσα σύμβαση».⁷⁸ Σε αντίθεση με την υφαλοκρηπίδα, η οποία υπάρχει *ipso facto* και *ab initio*, δηλαδή χωρίς καμία δήλωση από την πλευρά του παράκτιου κράτους,⁷⁹ το παράκτιο κράτος πρέπει να ενεργήσει για να καθορίσει το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης. Το κράτος ορίζει το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης με μια μονομερή πράξη, η οποία πρέπει να είναι εντός των ορίων που ορίζει το διεθνές δίκαιο, δηλαδή του ορίου των 12 ν.μ. σύμφωνα με τη Σύμβαση ΔΘ. Το δικαίωμα των παράκτιων κρατών να επεκτείνουν την αιγιαλίτιδα ζώνη τους έως 12 ν.μ. θεωρείται επίσης μέρος του εθνικού δικαίου⁸⁰ και, ως εκ τούτου, ισχύει έναντι της Τουρκίας. Όπως παρατηρούν δύο έγκριτοι αναλυτές του διεθνούς δικαίου, «κανένα κράτος δεν φαίνεται να είναι σε θέση να αντιταχθεί σε όριο 12 ΝΜ».⁸¹

“Το δικαίωμα των παράκτιων κρατών να επεκτείνουν την αιγιαλίτιδα ζώνη τους έως 12 ν.μ. θεωρείται επίσης μέρος του εθνικού δικαίου και, ως εκ τούτου, ισχύει έναντι της Τουρκίας. Όπως παρατηρούν δύο έγκριτοι αναλυτές του διεθνούς δικαίου, «κανένα κράτος δεν φαίνεται να είναι σε θέση να αντιταχθεί σε όριο 12 ΝΜ».

“Τα κράτη μπορούν να αποφασίσουν να επεκτείνουν σταδιακά την αιγιαλίτιδα τους ζώνη ή να χρησιμοποιήσουν διαφορετικά όρια σε διαφορετικά μέρη της ακτής τους.”

Κατά συνέπεια, το κράτος είναι ελεύθερο να επιλέξει οποιοδήποτε εύρος αιγιαλίτιδας ζώνης, εφόσον δεν υπερβαίνει τα 12 ν.μ., αλλά, δεν υπάρχει υποχρέωση χρήσης της πλήρους απόστασης.⁸² Τα κράτη μπορούν να αποφασίσουν να επεκτείνουν σταδιακά την αιγιαλίτιδα τους ζώνη ή να χρησιμοποιήσουν διαφορετικά όρια σε διαφορετικά μέρη της ακτής τους. Όπως παρατηρείται στον έγκριτο σχολιασμό της Σύμβασης ΔΘ, γνωστού και ως «Virginia Commentary», «είναι σαφές από το κείμενό του ότι το άρθρο 3 παρέχει σε κάθε παράκτιο κράτος το δικαίωμα να καθορίσει το εύρος των χωρικών του υδάτων έως το μέγιστο όριο των 12 ναυτικών μιλίων, μετρούμενο από τις γραμμές βάσης. Το άρθρο δεν εμποδίζει ένα κράτος να καθορίσει διαφορετικά πλάτη, εντός αυτού του ανώτατου ορίου, για διαφορετικά μέρη της ακτής του».⁸³ Επομένως, οποιαδήποτε σταδιακή επέκταση από την Ελλάδα της αιγιαλίτιδας της ζώνης στα 12 ν.μ., για παράδειγμα από το Ιόνιο Πέλαγος μέχρι την Κρήτη κ.λπ., είναι νόμιμη και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να συνεπάγεται παραίτηση από το δικαίωμα της Ελλάδας να το κάνει στη συνέχεια σε άλλα μέρη της επικράτειάς της.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι ούτε στο άρθρο 3 ούτε σε άλλα μέρη της Σύμβασης, όπως, ενδεχομένως, το Μέρος ΙΧ σχετικά με κλειστές ή ημίκλειστες θάλασσες,⁸⁴ η Σύμβαση ΔΘ θέτει άλλο περιορισμό ή προϋπόθεση για τέτοια επέκταση, όπως υποστήριξε η Τουρκία κατά τη διάρκεια της UNCLOS III, π.χ. προϋπόθεση αμοιβαίας συμφωνίας.⁸⁵ Συγκεκριμένα, το άρθρο 123 της Σύμβασης ΔΘ που ζητά τη συνεργασία κρατών που συνορεύουν με ημίκλειστες θάλασσες «ερμηνεύεται ως διάταξη που ενθαρρύνει τη συνεργασία κρατών και διεθνών οργανισμών όσον αφορά τη χρήση και την προστασία κλειστών ή ημίκλειστων θαλασσών καθώς και τη θέσπιση περιφερειακών και υποπεριφερειακών κανόνων που αφορούν συγκεκριμένες

⁷⁸ Βλ. commentary in Trumpler, ‘Article 3’, in A. Proelss (ed.), *The UN Convention on the Law of the Sea: A Commentary* (Hart/Beck, 2017), 34.

⁷⁹ Βλ. άρ. 77 ΣΔΘ

⁸⁰ *Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain* (Qatar v. Bahrain), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 2001, pp. 101-102, para. 205; see also *Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea* (Nicaragua v. Honduras), Judgment, I.C.J. Reports 2007 (II), 751, [302].

⁸¹ R.R. Churchill & AV. Lowe, *The Law of the Sea* (3rd edn. Manchester University Press, 1999), 80. In particular, the USA, a non-party to UNCLOS, accepted territorial seas of other States based on customary law as reflected in the Convention, see Statement by the President of 10 March 1983, LOSB 1 (1983), 80, 81.

⁸² Βλ. Trumpler, σημ. 78, 37.

⁸³ Βλ. Nordquist et al (eds.), *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982: A Commentary* (Brill, 1995) 3.8.(a), 81.

⁸⁴ Βλ. Part IX UNCLOS and the relevant commentary by Winkelmann in A. Proelss (ed), UNCLOS: A Commentary, *supra* n 78, pp. 881-92.

⁸⁵ Βλ. σημ. 69.

θάλασσες»,⁸⁶ αλλά δεν υπαγορεύουν σε καμία περίπτωση τέτοια συνεργασία, όπως αποδεικνύεται από τη χρήση του όρου «should» από τη σχετική διάταξη.⁸⁷ Σε κάθε περίπτωση, είναι αδιαμφισβήτητο ότι η δικαιοδοσία, τα δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων δυνάμει του άρθρου 3, και τα καθήκοντα των παράκτιων κρατών και άλλων ναυτικών κρατών δεν επηρεάζονται από το άρθρο 123 της Σύμβασης ΔΘ.⁸⁸ Τούτου λεχθέντος, η υποχρέωση των παράκτιων κρατών που συνορεύουν με ημίκλειστες θάλασσες να συνεργάζονται για τη διατήρηση των θαλάσσιων έμβιων πόρων, δηλαδή την αλιεία, και την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος παραμένουν άθικτες σύμφωνα με άλλες διατάξεις της ΣΔΘ και του εθνικού νόμου.

Ούτε υπάρχει χρονικό πλαίσιο ή προθεσμία για την άσκηση του εν λόγω δικαιώματος. Αντίθετα, στις περιπτώσεις που η Σύμβαση σκόπευε να θέσει ένα χρονικό πλαίσιο για την άσκηση των δικαιωμάτων της, το έκανε ρητά, π.χ. σε σχέση με την ικανότητα των παράκτιων κρατών να υποβάλλουν πληροφορίες στην Επιτροπή για τα Όρια της Υφαλοκρηπίδας, προκειμένου να διεκδικήσουν υφαλοκρηπίδα πέραν των 200 ν.μ.⁸⁹ Συνάγεται, λοιπόν, από την έλλειψη οποιασδήποτε παρόμοιας προϋπόθεσης σύμφωνα με το άρθρο 3 της ΣΔΘ ότι τα παράκτια κράτη είναι ελεύθερα να επεκτείνουν το εύρος των χωρικών τους υδάτων όποτε αποφασίσουν να το πράξουν. Στην πραγματικότητα, η επιβολή αυστηρών χρονικών προϋποθέσεων για την αξίωση σε πλήρη αιγιαλίτιδα ζώνη θα ήταν αντίθετη με την κρατική κυριαρχία, όπως ερμηνεύεται στην περίφημη υπόθεση *Lotus* (Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης, 1927).⁹⁰

“Το δικαίωμα επέκτασης της αιγιαλίτιδας ζώνης της Ελλάδος δεν υπόκειται σε καμία εξαίρεση ή προϋποθέσεις, είτε χρονικές (χρονικό πλαίσιο για την επέκταση) είτε γεωγραφικές (χωρικά ύδατα σε ημίκλειστες θάλασσες). Ως εκ τούτου, κατ’ αρχήν, η Ελλάδα δικαιούται να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα της ζώνη έως 12 ν.μ. (όπου αυτό είναι εφαρμόσιμο), και αυτό το δικαίωμα είναι αντιτάξιμο προς την Τουρκία σύμφωνα με το εθνικό διεθνές δίκαιο...”

Συμπερασματικά, σύμφωνα με το δίκαιο της θάλασσας, όπως αντικατοπτρίζεται στο άρθρο 3 της Σύμβασης ΔΘ, τα παράκτια κράτη μπορούν να επεκτείνουν τα χωρικά τους ύδατα έως 12 ν.μ., υπό την προϋπόθεση ότι δεν υπάρχουν αλληλεπικαλυπτόμενες περιοχές χωρικών υδάτων μεταξύ γειτονικών κρατών, είτε απέναντι είτε παρακείμενων μεταξύ τους, που απαιτεί οριοθέτηση σύμφωνα με το άρθρο 15 της ΣΔΘ. Το δικαίωμα επέκτασης της αιγιαλίτιδας ζώνης της Ελλάδος δεν υπόκειται σε καμία εξαίρεση ή προϋποθέσεις, είτε χρονικές (χρονικό πλαίσιο για την επέκταση) είτε γεωγραφικές (χωρικά ύδατα σε ημίκλειστες θάλασσες). Ως εκ τούτου, κατ’ αρχήν, η Ελλάδα δικαιούται να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα της ζώνη έως 12 ν.μ. (όπου αυτό είναι εφαρμόσιμο), και αυτό το δικαίωμα είναι αντιτάξιμο προς την Τουρκία σύμφωνα με το εθνικό διεθνές δίκαιο, δηλαδή, η Τουρκία πρέπει να σέβεται αυτό το δικαίωμα της Ελλάδας.

ii) Επίμονος Αντιρρησίας

Η Τουρκία υποστηρίζει ότι, ακόμη και αν το άρθρο 3 της Σύμβασης ΔΘ αντανακλά εθνικό δίκαιο, η πρόβλεψή του δεν αντιτάσσεται προς την Τουρκία, δεδομένου ότι η τελευταία υπήρξε *επίμονος αντιρρησίας* στον εν λόγω κανόνα. Πράγματι, θεωρείται ευρέως ότι ένα κράτος που έχει αντιτεθεί επίμονα σε έναν αναδυόμενο κανόνα του εθνικού διεθνούς δικαίου, και διατηρεί την ένστασή του μετά την αποκρουστικότητα

⁸⁶ B. Vukas, ‘The Mediterranean: An Enclosed or Semi-Enclosed Sea?’, in: B. Vukas (ed.) *The Legal Regime of Enclosed or Semi-Enclosed Seas: The Particular Case of the Mediterranean* (University of Zagreb, 1988), 49, 64 (προστέθηκε έμφαση).

⁸⁷ ‘States bordering an enclosed or semi-enclosed sea should cooperate with each other in the exercise of their rights and in the performance of their duties under this Convention’, Article 123 UNCLOS.

⁸⁸ Winkelmann, σημ. 84, 887.

⁸⁹ Βλ. άρ. 76 (9) και Annex II UNCLOS.

⁹⁰ Restrictions upon the independence of States cannot therefore be presumed; *Lotus*, 1927 P.C.I.J. (ser. A) No. 10, 18.

του κανόνα, δεν δεσμεύεται από αυτόν.⁹¹ Οι αποφάσεις διεθνών και εγχώριων δικαστηρίων έχουν αναφερθεί στον κανόνα του «επίμονου αντιρρησία»⁹² και, η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου (ΕΔΔ) - το δευτερεύον όργανο των ΗΕ που είναι υπεύθυνο για την κωδικοποίηση και την προοδευτική ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου - συμπεριέλαβε τον κανόνα στο - μη δεσμευτικό- Σχέδιο Συμπερασμάτων του 2018 σχετικά με τον Προσδιορισμό του Εθνικού Διεθνούς Δικαίου.⁹³ Είναι ενδιαφέρον ότι, τόσο ο Σχολιασμός στο Σχέδιο Συμπερασμάτων 15 σχετικά με τον «επίμονο αντιρρησία» όσο και η Τρίτη Έκθεση του Ειδικού Εισηγητή της ΕΔΔ σχετικά με αυτό το θέμα, αναφέρονται στη στάση της Τουρκίας έναντι του κανόνα των 12 ν.μ. κατά τη διάρκεια της Τρίτης Συνδιάσκεψης για το Δίκαιο της Θάλασσας ως παράδειγμα κρατικής πρακτικής για την υποστήριξη του δόγματος του «επίμονου αντιρρησία».⁹⁴

Δεν δύναται να προβούμε σε εμβριθή ανάλυση του νομικού καθεστώτος του κανόνα του «επίμονου αντιρρησία» στο διεθνές δίκαιο στα πλαίσια του παρόντος πονήματος.⁹⁵ Αρκεί, ωστόσο, να σημειωθεί ότι η Τουρκία, παρά τις παραπάνω αναφορές, δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι είναι «επίμονος αντιρρησίας» στον κανόνα των 12 ν.μ. για τον πολύ απλό λόγο ότι έχει αποδεχθεί τον κανόνα στη Μαύρη Θάλασσα και τη Μεσόγειο.⁹⁶ Με την επέκταση των χωρικών της υδάτων στις περιοχές αυτές στα 12 ν.μ το 1964 (το οποίο επιβεβαιώθηκε και το 1982), η Τουρκία παρέβη την αυστηρή προϋπόθεση στην οποία υπόκειται ο εν λόγω κανόνας, δηλαδή ότι, όπως υπογραμμίζεται και από την ΕΔΔ, «η ένσταση πρέπει να εκφραστεί σαφώς, πράγμα που σημαίνει ότι η μη αποδοχή του αναδυόμενου κανόνα ή η πρόθεση μη δέσμευσης από αυτόν πρέπει να είναι σαφής».⁹⁷ Επωφελούμενο από τον ίδιο τον κανόνα, στον οποίο κατ' ισχυρισμόν αντιτίθεται, ένα κράτος χάνει το δικαίωμά του να θεωρηθεί ως «επίμονος αντιρρησίας» εν προκειμένω.⁹⁸

Στην πραγματικότητα, η Τουρκία δεν σκόπευε ποτέ να είναι επίμονος αντιρρησίας στον κανόνα ότι ένα παράκτιο κράτος μπορεί να διεκδικήσει χωρικά ύδατα έως 12

“...η Τουρκία δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι είναι «επίμονος αντιρρησίας» στον κανόνα των 12 ν.μ. για τον πολύ απλό λόγο ότι έχει αποδεχθεί τον κανόνα στη Μαύρη Θάλασσα και τη Μεσόγειο.”

⁹¹ Βλ. μεταξύ άλλων H. Lauterpacht, ‘International Law —The General Part’, in E. Lauterpacht (ed.), *International Law: Collected Papers of Hersch Lauterpacht*, Vol. I (Grotius, 1970), 66; J.I. Charney, ‘The Persistent Objector Rule and the Development of Customary International Law’ (1985) 56 *British Yearbook of International Law* 1, 9-11; M. Ragazzi, *The Concept of International Obligations Erga Omnes* (Clarendon Press, 1997), 60.

⁹² Βλ. *Asylum case*, Judgment of November 20th, 1950, I.C.J. Reports 1950, p. 266, at pp. 277-278. See also *Fisheries case*, Judgment of December 18th, 1951, I.C.J. Reports 1951, p. 116, at p. 131.

⁹³ ‘Conclusion 15 Persistent objector 1. Where a State has objected to a rule of customary international law while that rule was in the process of formation, the rule is not opposable to the State concerned for so long as it maintains its objection. 2. The objection must be clearly expressed, made known to other States, and maintained persistently’; ILC, Draft conclusions on identification of customary international law, Adopted by the International Law Commission at its seventieth session, in 2018, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission’s report covering the work of that session (A/73/10, para. 65). Βλ. https://legal.un.org/docs/?path=../ilc/texts/instruments/english/draft_articles/1_13_2018.pdf&lang=EF

⁹⁴ Βλ. ILC, Draft conclusions on identification of customary international law, with commentaries (A/73/10) (2018), p. 33, fn 779: ‘see for example, the intervention by Turkey in 1982 at the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, document A/CONF.62/SR.189, p. 76, para. 150 (available from <http://legal.un.org/diplomaticconferences/lawofthesea-1982/Vol117.html>)’. Βλ. επίσης ILC, Third report on identification of customary international law by Michael Wood, Special Rapporteur (27 March 2015) A/CN.4/682, 61, fn. 205. Συμφωνεί επίσης J. Green, *The Persistent Objector Rule in International Law* (OUP, 2016), 70.

⁹⁵ Βλ. μεταξύ άλλων E. Ρούκουνα, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο* (3^η εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2019), 63, ο οποίος ισχυρίζεται ότι η έννοια του «επίμονου αντιρρησία» έχει σημασία μόνο στο στάδιο του σχηματισμού του εθίμου και όχι όταν η συντριπτική πλειοψηφία των κρατών έχει αποδεχθεί τον σχετικό κανόνα.

⁹⁶ Βλ. σημ. 74.

⁹⁷ Βλ. σημ. 93.

⁹⁸ Για παράδειγμα, οι ΗΠΑ έπαψαν να θεωρούν τον εαυτό τους επίμονο αντιρρησία στα 12 ν.μ. όταν επέκτεινε το εύρος των χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ. Βλ. Territorial Sea of the United States of America, A Proclamation of 27 December 1988, *Law of the Sea Bulletin* 12 (1988), 18.

“Στην πραγματικότητα, η Τουρκία δεν σκόπευε ποτέ να είναι επίμονος αντιρρησίας στον κανόνα ότι ένα παράκτιο κράτος μπορεί να διεκδικήσει χωρικά ύδατα έως 12 ν.μ.; μάλλον η πρόθεσή του ήταν να προσθέσει περαιτέρω προϋποθέσεις στον κανόνα των 12 ν.μ. σχετικά με τις ημίκλειστες θάλασσες, όπως την ανάγκη αμοιβαιότητας ή αμοιβαίας συμφωνίας.”

ν.μ.; μάλλον η πρόθεσή του ήταν να προσθέσει περαιτέρω προϋποθέσεις στον κανόνα των 12 ν.μ. σχετικά με τις ημίκλειστες θάλασσες, όπως την ανάγκη αμοιβαιότητας ή αμοιβαίας συμφωνίας. Όπως αναγνωρίστηκε από το ΔΔ στην υπόθεση σχετικά με τις στρατιωτικές και παραστρατιωτικές δραστηριότητες εντός και κατά της Νικαράγουα (1986), η σημασία της επίκλησης της εξαίρεσης σε έναν κανόνα συνιστά «επιβεβαίωση παρά αποδυνάμωση του κανόνα».⁹⁹ Στην παρούσα περίπτωση, η προσπάθεια να συμπεριληφθεί μια εξαίρεση στον κανόνα των 12 ν.μ. επιβεβαιώνει και όχι αποδυναμώνει την αναδυόμενη κανονιστική κατάσταση του σχετικού κανόνα. Το γεγονός ότι η Τουρκία ποτέ δεν απέρριψε κατηγορηματικά τον κανόνα των 12 ν.μ. είναι επίσης εμφανές από τις σχετικές δηλώσεις της στην Τρίτη Συνδιάσκεψη.¹⁰⁰ Τέτοια εξαίρεση ή προϋπόθεση όσον αφορά τις ημίκλειστες θάλασσες δεν έγινε ποτέ αποδεκτή από τη Συνδιάσκεψη, ούτε εισήλθε στο σώμα της Συνθήκης και του εθιμικού διεθνούς δικαίου. Επιπλέον, όπως υποστηρίχθηκε πρόσφατα στη Διαιτησία για τη Νότια Σινική Θάλασσα, η μονομερής τροποποίηση της Σύμβασης ΔΘ και των σχετικών κανόνων του εθιμικού δικαίου απαιτούν, κυρίως, τη συγκατάθεση όλων των εμπλεκόμενων μερών,¹⁰¹ την οποία η Ελλάδα, προφανώς, δεν έχει επιδείξει ποτέ.

iii) Κατάχρηση Δικαιώματος

Η Τουρκία υποστηρίζει ότι οποιαδήποτε επέκταση των χωρικών υδάτων της Ελλάδας πέραν των 6 ν.μ. θα ισοδυναμούσε με κατάχρηση δικαιώματος.¹⁰² Το δόγμα της «κατάχρησης δικαιώματος», που κατοχυρώνεται στο άρθρο 300 της Σύμβασης ΔΘ, θεωρείται μια γενική αρχή του δικαίου, η οποία ελέγχει την άσκηση των δικαιωμάτων από τα κράτη.¹⁰³ Απαγορεύει σε ένα κράτος να ασκεί δικαίωμα είτε με τρόπο που εμποδίζει την απόλαυση των δικαιωμάτων άλλων κρατών είτε για διαφορετικό σκοπό από αυτόν για τον οποίο δημιουργήθηκε το δικαίωμα, προκαλώντας ζημία σε άλλο κράτος. Ωστόσο, η εθιμική φύση του δεν γίνεται αποδεκτή κατηγορηματικά. Πράγματι, όπως ισχυρίζεται ο Kiss, «μπορεί να θεωρηθεί ότι το διεθνές δίκαιο απαγορεύει την κατάχρηση δικαιώματος. Ωστόσο, η απαγόρευση αυτή δεν φαίνεται να γίνεται αποδεκτή ομόφωνα στο γενικό διεθνές δίκαιο».¹⁰⁴ Πράγματι, σε αρκετές περιπτώσεις ενώπιον του Διαρκούς Δικαστηρίου Διεθνούς Δικαιοσύνης, είχε γίνει επίκληση της κατάχρησης δικαιώματος και απορρίφθηκε στο στάδιο της ουσίας για έλλειψη επαρκών αποδείξεων.¹⁰⁵

⁹⁹ *Military and Paramilitary Activities in und against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgment. I.C.J. Reports 1986, 14, [186].

¹⁰⁰ Βλ. σημ. 69 και 70. Δείτε επίσης άλλες δηλώσεις των τουρκικών αρχών που απέχουν πολύ από τις απορρίψεις των 12 ν.μ. σε D. Bölükbaşı, σημ. 68, 203-224.

¹⁰¹ ‘The Tribunal does not consider it necessary here to address in general whether and under which conditions the Convention may be modified by State practice. It is sufficient to say that a unilateral act alone is not sufficient. Such a claim would require the same elements discussed above with respect to historic rights: *the assertion by a State of a right at variance with the Convention, acquiescence therein by the other States Parties, and the passage of sufficient time to establish beyond doubt the existence of both the right and a general acquiescence*’; see In the Matter of an Arbitration before an Arbitral Tribunal Constituted under Annex VII to the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea between the Republic of the Philippines and the People’s Republic of China, Award on Merits, 12 July 2016; para 275 (προστέθηκε έμφαση).

¹⁰² Βλ. σημ. 71

¹⁰³ Για κατάχρηση δικαιώματος βλ. A. Kiss, ‘Abuse of Rights’ in *Max Planck Encyclopedia of Public International Law* [MPEPIL] (last updated December 2006), M Byers ‘Abuse of Rights: An Old Principle, a New Age’ (2002) 47 *McGillLJ* 389–431, και Γ. Κυριακόπουλος, *Η Κατάχρηση Δικαιώματος στο Διεθνές Δίκαιο* (Νομική Βιβλιοθήκη, 2018).

¹⁰⁴ Kiss, *ibid.* 3.

¹⁰⁵ Για παράδειγμα στην *Certain German Interests in Polish Upper Silesia*, το Δικαστήριο είπε: “Germany undoubtedly retained until the actual transfer of sovereignty the right to dispose of her property, and only a misuse of this right could endow an act of

Παρομοίως, το ΔΔ απέχει από τη λήψη ξεκάθαρης θέσης σχετικά με το καθεστώς του και σε καμία περίπτωση δεν έχει αποδεχθεί ρητά το επιχείρημα.¹⁰⁶

Ανεξάρτητα από τον εθιμικό χαρακτήρα του κανόνα, ο ισχυρισμός περί «κατάχρησης δικαιώματος» έχει πολύ υψηλό κατώφλι σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, το οποίο είναι απίθανο να επιτευχθεί σε περίπτωση μονομερούς επέκτασης της αιγιαλίτιδας ζώνης της Ελλάδας. Ακόμα κι αν η Ελλάδα επεκτείνει την αιγιαλίτιδα της ζώνη στο μέγιστο δυνατό βαθμό, δηλαδή 12 ν.μ., στο Αιγαίο, η Τουρκία μπορεί να εξακολουθεί να απολαμβάνει τα δικαιώματά της βάσει του διεθνούς δικαίου, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματός της να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα (για τις αλληλεπικαλυπτόμενες περιοχές θα πρέπει να υπάρξει διαδικασία οριοθέτησης), ή τα δικαιώματα που απολαμβάνει ως κράτος σημαίας, όπως οι ελευθερίες της αλιείας, η θαλάσσια επιστημονική έρευνα και φυσικά η ναυσιπλοΐα στις εναπομένουσες περιοχές της ανοικτής θάλασσας (και τα δικαιώματα της αβλαβούς διέλευσης και πλου διέλευσης στα χωρικά ύδατα της Ελλάδας). Στην πραγματικότητα, σε καμία περίπτωση η επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης της Ελλάδας δεν συνιστά «αυθαίρετη άσκηση ενός δικαιώματος από ένα κράτος με αποτέλεσμα τη ζημία σε ένα δεύτερο κράτος».¹⁰⁷ Σε μια τέτοια εκτίμηση της αυθαρεσίας, η συνολική συμπεριφορά της Ελλάδας, η οποία δεν έπαψε ποτέ να είναι πρόθυμη να επιλύσει τα διμερή ζητήματα με καλή πίστη, θα αποτελούσε βασικό παράγοντα.

“Ανεξάρτητα από τον εθιμικό χαρακτήρα του κανόνα, ο ισχυρισμός περί «κατάχρησης δικαιώματος» έχει πολύ υψηλό κατώφλι σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, το οποίο είναι απίθανο να επιτευχθεί σε περίπτωση μονομερούς επέκτασης της αιγιαλίτιδας ζώνης της Ελλάδας.”

iv) Ναυσιπλοΐα και άλλα συμφέροντα της Τουρκίας

Τέλος, η τουρκική θέση, που συνδέεται άρρηκτα με το παραπάνω επιχείρημα κατάχρησης δικαιώματος, είναι ότι μια μελλοντική επέκταση των χωρικών υδάτων της Ελλάδας θα στερήσει την Τουρκία, «από τη βασική της πρόσβαση στην ανοικτή θάλασσα από τα χωρικά της ύδατα, τα οικονομικά οφέλη από το Αιγαίο, επιστημονική έρευνα κ.λπ.»¹⁰⁸ Όπως υποστηρίχθηκε παραπάνω, το διεθνές δίκαιο προστατεύει τέτοια δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένου εντός των χωρικών υδάτων τρίτου κράτους. Συγκεκριμένα, η Τουρκία δεν θα σταματήσει ποτέ να απολαμβάνει τις ελευθερίες της ανοικτής θάλασσας, που κατοχυρώνονται στο άρθρο 87 της ΣΔΘ, το οποίο αντανακλά εθιμικό δίκαιο, στα υπόλοιπα μέρη της ανοικτής θάλασσας. Τέτοιες ελευθερίες είναι κατά κύριο λόγο οι ελευθερίες της ναυσιπλοΐας, της υπέρπτησης, της αλιείας, της θαλάσσιας επιστημονικής έρευνας κ.λπ.¹⁰⁹ Σχετικά, η πρόσβαση της Τουρκίας στην ανοικτή θάλασσα της Ανατολικής και κυρίως της Κεντρικής Μεσογείου μέσω των ελληνικών χωρικών υδάτων θα διασφαλιστεί από τα δικαιώματα της αβλαβούς διέλευσης και του πλου διέλευσης που προβλέπει η Σύμβαση ΔΘ και το εθιμικό δίκαιο. Και παρόλο που το νομικό πλαίσιο του δικαιώματος του πλου διέλευσης, δηλαδή των ελευθεριών ναυσιπλοΐας και της

alienation with the character of a breach of the Treaty; such misuse cannot be presumed, and it rests with the party who states that there has been such misuse to prove his statement.” (Merits, Judgment No. 7, 1926, P.C.I.J., *Series A*, No. 7, p. 30.)

¹⁰⁶ Βλ. πχ. Πρόσφατα ICJ, *Jadhav case* (India v. Pakistan), Judgment of 17 July 2019, I.C.J. *Reports* 2019, paras 51-53; ICJ, *Immunities and Criminal Proceedings* (Equatorial Guinea v. France) Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. *Reports* 2018 (I), p. 337, para. 151.

¹⁰⁷ Βλ. O’Brien, ‘Article 300’ in A. Proelss (ed.), *UNCLOS Commentary*, *supra* note 78, p. 1942. See in similar fashion ICJ, *Southwest Africa Cases* (Ethiopia v. South Africa; Liberia v. South Africa), Second Phase, Judgment of 18 July 1966, ICJ *Reports* (1966), 6, p. 480-483.

¹⁰⁸ Βλ. σημ. 67 (προστέθηκε έμφαση)

¹⁰⁹ Article 87 UNCLOS includes in a non-exhaustive list of all States’ high-seas freedoms: (a) freedom of navigation; (b) freedom of overflight; (c) freedom to lay submarine cables and pipelines, subject to Part VI; (d) freedom to construct artificial islands and other installations...subject to Part VI; (e) freedom of fishing, subject to...section 2; (f) freedom of scientific research, subject to Parts VI and XIII’.

“... ο ισχυρισμός ότι η επέκταση των χωρικών υδάτων θα στερήσει την Τουρκία από τα θεμελιώδη δικαιώματά της, όπως την ανοικτή θάλασσα, είναι αβάσιμος.”

υπέρπτωσης μέσω στενών που χρησιμοποιούνται για διεθνή ναυσιπλοΐα,¹¹⁰ δεν είναι ακόμη σαφές κατά το εθιμικό δίκαιο,¹¹¹ το δικαίωμα των τουρκικών πλοίων¹¹² σε αβλαβή διέλευση, δηλαδή το δικαίωμα της ναυσιπλοΐας εντός της αιγιαλίτιδας ζώνης της Ελλάδας χωρίς να ζητήσει άδεια, υπό τις προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 18 (έννοια του όρου «διέλευση»)¹¹³ και το άρθρο 19 (έννοια του όρου «αβλαβής») ΣΔΘ,¹¹⁴ είναι αδιαμφισβήτητο βάσει του εθιμικού διεθνούς δικαίου. Επομένως, ο ισχυρισμός ότι η επέκταση των χωρικών υδάτων θα στερήσει την Τουρκία από τα θεμελιώδη δικαιώματά της, όπως την πρόσβαση στην ανοικτή θάλασσα, είναι αβάσιμος.

ν) Καταληκτικές Παρατηρήσεις

Το δικαίωμα της Ελλάδας να επεκτείνει μονομερώς την αιγιαλίτιδα της ζώνη έως τα 12 ν.μ. είναι στέρεα θεμελιωμένο στο διεθνές δίκαιο της θάλασσας, ενώ μια πιο προσεκτική ματιά στους περί αντιθέτου τουρκικούς ισχυρισμούς αποκαλύπτει την αδύναμη νομική τους βάση. Η Ελλάδα μπορεί να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα της ζώνη όποτε και όπου κρίνει πολιτικά κατάλληλο. Είναι αυτονόητο ότι η επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης της Ελλάδος στο Αιγαίο είναι μέρος ενός ευρύτερου πολιτικού πλαισίου που απαιτεί προσεκτική εξέταση. Ωστόσο, ως προς το διεθνές δίκαιο, θα ήταν απόλυτα νόμιμο.

2. Οριοθέτηση Θαλασσιών Ζωνών

Η οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών είναι αναμφισβήτητη η κύρια διαφορά μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο ορισμός της «διαφοράς» βάσει του διεθνούς δικαίου είναι πολύ ευρύς και η ύπαρξή της είναι θέμα «αντικειμενικού προσδιορισμού».¹¹⁵ Κατά συνέπεια, εύλογα συνάγεται ότι η Ελλάδα και η Τουρκία δεν έχουν μόνο μια διαφορά για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας (και μιας μελλοντικής ΑΟΖ), αλλά και για την οριοθέτηση των χωρικών υδάτων - ειδικά στο Βορειοανατολικό Αιγαίο, όπου δεν υπάρχει συνθήκη οριοθέτησης.

Στο υπόλοιπο αυτής της Ενότητας, θα εκτεθούν συνοπτικά οι νομικές θέσεις των δύο κρατών σχετικά με το θέμα της οριοθέτησης. Θα ακολουθήσει μια σύντομη, αλλά περιεκτική εισαγωγή στο σχετικό νομικό πλαίσιο.

¹¹⁰ Βλ. άρ. 37-38 ΣΔΘ.

¹¹¹ Το δικαίωμα πλου διέλευσης ήταν δημιουργία της Τρίτης Συνδιάσκεψης για το Δίκαιο της Θάλασσας, και ως εκ τούτου αμφισβητείται αν έχει καταστεί εθιμικό δίκαιο. Δεν υπάρχει νομολογία που να επιβεβαιώνει ή να αρνείται τον εθιμικό χαρακτήρα. Ωστόσο, φαίνεται πολύ απίθανο ότι ένας επιτρεπτικός κανόνας τέτοιου θεμελιώδους χαρακτήρα δεν θα είχε περάσει στο σώμα του εθιμικού δικαίου μετά από σχεδόν 40 χρόνια. Το ερώτημα είναι αν όλες οι διατάξεις της Σύμβασης για τα στενά έχουν καταστεί εθιμικό δίκαιο.

¹¹² The right of innocent passage applies to the ships of all States, including warships, as was recently clarified by the International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS) in the Case concerning the Detention of Three Ukrainian Vessels (Ukraine v The Russian Federation), ITLOS, Provisional Measures Order of 25 May 2020, para 68: ‘Under the Convention, passage regimes, such as innocent or transit passage, apply to all ships’.

¹¹³ As to the meaning of ‘passage’, the general rule under Article 18 UNCLOS, subject to the specified exceptions, is that passage must be continuous and expeditious.

¹¹⁴ As to the meaning of ‘innocent’, a vessel’s passage through the territorial sea will be considered innocent provided that it is not prejudicial to the peace, good order or security of the coastal State (Article 19 (1) UNCLOS). In order to help determine what constitutes a prejudicial act, a list of twelve non-innocent activities, such as fishing, serious pollution, research, weapons’ exercise, is provided in Article 19 (2).

¹¹⁵ Βλ. σημ. 53 και 54.

(α) Η θέση της Ελλάδας

Η Ελλάδα έχει μια πολύ συνεπή θέση στο θέμα της οριοθέτησης των θαλάσσιων ζωνών με την Τουρκία. Πρώτον, σε σχέση με την οριοθέτηση της αιγιαλίτιδας ζώνης, ο ισχυρισμός της Ελλάδας είναι ότι:

«Τα θαλάσσια όρια μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας είναι σαφώς οριοθετημένα. Πιο συγκεκριμένα, η θαλάσσια περιοχή των εκβολών του Έβρου οριοθετείται βάσει του Πρωτοκόλλου των Αθηνών της 26ης Νοεμβρίου 1926. Στην παρακείμενη θαλάσσια περιοχή που εκτείνεται νότια του Έβρου έως τη Σάμο και την Ικαρία, ελλείψει σχετικών συμφωνιών με την Τουρκία, ισχύει η αρχή της μέσης γραμμής/ίσης απόστασης, σύμφωνα με το εθιμικό διεθνές δίκαιο... νότια της Σάμου, μεταξύ των Δωδεκανήσων και της Τουρκίας, τα θαλάσσια σύνορα ορίζονται βάσει της Συμφωνίας της 4ης Ιανουαρίου 1932 και του Πρωτοκόλλου της 28ης Δεκεμβρίου 1932, μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας. Η Ελλάδα ήταν το διάδοχο κράτος στις σχετικές διατάξεις αυτών των συμφωνιών, βάσει του άρθρου 14 (1) της Συνθήκης Ειρήνης της 10ης Φεβρουαρίου 1947... τυχόν διαφωνίες εκ μέρους της Τουρκίας σχετικά με το προαναφερθέν καθεστώς είναι αβάσιμες και αντιβαίνουν στο διεθνές δίκαιο. Οι συμφωνίες οριοθέτησης είναι σε πλήρη ισχύ και είναι δεσμευτικές για την Τουρκία, ενώ σε περιοχές όπου δεν υπάρχει συμφωνία για τα θαλάσσια σύνορα, η αρχή της ίσης απόστασης/μέσης γραμμής εφαρμόζεται βάσει του εθιμικού δικαίου, το οποίο ισχύει *erga omnes*».¹¹⁶

Στο θέμα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας, η μακροχρόνια θέση της Ελλάδας, όπως αντικατοπτρίζεται στην ελληνική εθνική νομοθεσία,¹¹⁷ και υποβλήθηκε στα Ηνωμένα Έθνη και στην Τουρκία διμερώς,¹¹⁸ μπορεί να συνοψιστεί ως εξής:¹¹⁹

-Η Σύμβαση ΔΘ και το εθιμικό διεθνές δίκαιο προβλέπουν αποκλειστικά δικαιώματα *ipso facto* και *ab initio* του παράκτιου κράτους στην υφαλοκρηπίδα του που έχει ελάχιστο εύρος 200 ν.μ. υπό την προϋπόθεση ότι η απόσταση μεταξύ των αντικείμενων ακτών το επιτρέπει.¹²⁰

-Τα νησιά, ανεξάρτητα από το μέγεθός τους, έχουν πλήρη δικαιώματα σε θαλάσσιες ζώνες (υφαλοκρηπίδα/αποκλειστική οικονομική ζώνη), όπως κάθε άλλο έδαφος, ένας κανόνας που ορίζεται σαφώς στο άρθρο 121 (2) της Σύμβασης ΔΘ, που αντανακλά εθιμικό διεθνές δίκαιο όπως επιβεβαιώνεται από τη διεθνή νομολογία. Αυτό επιβεβαιώνεται επίσης από τη διεθνή πρακτική, συμπεριλαμβανομένων των υφιστάμενων συμφωνιών οριοθέτησης στην Ανατολική Μεσόγειο.

¹¹⁶ Βλ. στο <<https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/maritime-boundaries.html>>

¹¹⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 156 του Ν. 4001/2011 (ΦΕΚ Α' 179 - «Για τη λειτουργία των αγορών ενέργειας ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου, για δίκτυα εξερεύνησης, παραγωγής και μεταφοράς υδρογονανθράκων και άλλων διατάξεων»), Ελλείψει συμφωνίας οριοθέτησης με γειτονικά κράτη, το εξωτερικό όριο της υφαλοκρηπίδας είναι η μέση γραμμή μεταξύ των ελληνικών ακτών και των ακτών που είναι απέναντι ή παρακείμενες προς αυτές. Βλέπε επίσης Ρηματική Διακοίνηση υπ' αριθ. 974 της 8ης Μαΐου 2012 της Ελλάδας προς τον ΟΗΕ. βλ. *Law of the Sea Bulletin*, τομ. 79, σελ. 14.

¹¹⁸ Η Ελλάδα σε πολλές περιπτώσεις καταχώρησε τις ανωτέρω θέσεις στα ΗΕ (note verbale dated 24 February 2005, see *Law of the Sea Bulletin*, vol. 57, p. 129; note verbale No. 389 dated 20 February 2013, βλ. *Law of the Sea Bulletin*, vol. 81, p. 23; και επιστολές από το μόνιμο αντιπρόσωπο της Ελλάδας 23 May 2016 (A/70/900-S/2016/474), 8 December 2016 (A/71/675-S/2016/1043), 10 May 2017 (A/71/901-S/2016/416) and 25 April 2019 (A/73/850-S/2019/344) και τις έχει επικοινωνήσει και διμερώς στην Τουρκία.

¹¹⁹ Για τις επίσημες θέσεις της Ελλάδας βλ. στο <https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/delimitation-of-the-continental-shelf.html>. Βλέπε επίσης, μεταξύ άλλων, την επιστολή της 19ης Φεβρουαρίου 2020 από τον Μόνιμο Αντιπρόσωπο της Ελλάδας προς τον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, A/74/710-S/2020/129.

¹²⁰ Πουθενά στη Μεσόγειο Θάλασσα, ένα παράκτιο κράτος δεν μπορεί να διεκδικήσει υφαλοκρηπίδα υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ έως 200 ν.μ. από τις γραμμές βάσης, γεγονός που καθιστά επιτακτική την ανάγκη για θαλάσσια οριοθέτηση. Για την οριοθέτηση στην Ανατολική Μεσόγειο βλ. Μ. Γαβουνέλη *Ενεργειακές Εγκαταστάσεις στη Θάλασσα* (Νομική Βιβλιοθήκη, 2016) 19-70 και Α. Στρατή, *Ελληνικές Θαλάσσιες Ζώνες και η Οριοθέτησή τους με τα Γειτονικά Κράτη* (Νομική Βιβλιοθήκη, 2012).

- Όσον αφορά στην μέθοδο οριοθέτησης, η Ελλάδα υποστηρίζει ότι η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας ή της ΑΟΖ μεταξύ κρατών με αντικείμενες ακτές (τόσο ηπειρωτικές όσο και νησιωτικές) θα πρέπει να πραγματοποιηθεί σύμφωνα με τους σχετικούς κανόνες του διεθνούς δικαίου βάσει της αρχής της ίσης απόστασης/μέσης γραμμής. Ειδικότερα, η Ελλάδα αναφέρεται στο άρθρο 83 (1) της Σύμβασης ΔΘ, σύμφωνα με το οποίο, η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ κρατών με αντικείμενες ή παρακείμενες ακτές θα πραγματοποιηθεί με συμφωνία σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, όπως αναφέρεται στο άρθρο 38 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου, προκειμένου να επιτευχθεί μια ευθύδικη λύση. Κατά την άποψη της Ελλάδας, «η νομολογία των διεθνών δικαστηρίων για τη θαλάσσια οριοθέτηση επιβεβαιώνει την κεντρική σημασία της μέσης γραμμής στην θαλάσσια οριοθέτηση, κατά την εφαρμογή των άρθρων 74 και 83 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας και τους αντίστοιχους κανόνες του εθιμικού διεθνούς δικαίου».¹²¹

“...το όριο πρέπει να καθοριστεί στη γραμμή κάθε σημείο της οποίας βρίσκεται σε ίση απόσταση από τα πλησιέστερα σημεία των γραμμών βάσης (κατά μήκος τις ακτές) κάθε κράτους...”

“... η Ελλάδα υποστηρίζει ότι όλα τα νησιά, όπου κι αν βρίσκονται, και όχι μόνο στη «δεξιά πλευρά», όπως ισχυρίζεται η Τουρκία, μπορούν να έχουν τη δική τους υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ και, συνεπώς, μπορούν να αποτελούν τις σχετικές ακτές με βάση τις οποίες η θα σχεδιάζεται η μέση γραμμή....”

- Σε απάντηση, ιδίως στο Μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης, η Ελλάδα ισχυρίστηκε, μεταξύ άλλων, ότι «η Τουρκία και η Λιβύη δεν έχουν αντικείμενες ή παρακείμενες ακτές και ως εκ τούτου δεν έχουν κοινά θαλάσσια σύνορα. Κατά συνέπεια, δεν υπάρχει γεωγραφική και επομένως καμία νομική βάση για τη σύναψη συμφωνίας θαλάσσιας οριοθέτησης... Συγκεκριμένα,... δεδομένου ότι τα νησιωτικά εδάφη των νησιών των Δωδεκανήσων και της Κρήτης, που βρίσκονται μεταξύ Τουρκίας και Λιβύης, δεν ανήκουν ούτε στην Τουρκία ούτε στη Λιβύη, αλλά στην Ελλάδα. Επιπλέον... η συμπερίληψη «σημείων βάσης» στο εν λόγω μνημόνιο, σε μια προσπάθεια να δοθεί μια ομοιότητα νομιμότητας στην υποτιθέμενη «οριοθέτηση», είναι παράνομη και δεν μπορεί να παράγει κανένα έννομο αποτέλεσμα, καθώς η προβολή των ακτών της Τουρκίας στην οποία τα σημεία βάσης τοποθετούνται αλληλεπικαλύπτεται με την προβολή των ακτών των ελληνικών νησιών... ».¹²²

Εν ολίγοις, το κύριο επιχείρημα της Ελλάδας για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ βασίζεται στην αρχή της μέσης γραμμής, δηλαδή ότι το όριο πρέπει να καθοριστεί στη γραμμή κάθε σημείο της οποίας βρίσκεται σε ίση απόσταση από τα πλησιέστερα σημεία των γραμμών βάσης (κατά μήκος τις ακτές) κάθε κράτους (βλέπε τις ελληνικές αξιώσεις με βάση την μέση γραμμή, όπως απεικονίζεται σε ανεπίσημο χάρτη διεθνούς ερευνητικού ινστιτούτου: Παράρτημα II). Κατά την άποψη της Ελλάδας, αυτή η αρχή επιβεβαιώνεται από τη διεθνή νομολογία και διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο σε κάθε περίπτωση οριοθέτησης. Κυρίως, η Ελλάδα υποστηρίζει ότι όλα τα νησιά, όπου κι αν βρίσκονται, και όχι μόνο στη «δεξιά πλευρά», όπως ισχυρίζεται η Τουρκία, μπορούν να έχουν τη δική τους υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ και, συνεπώς, μπορούν να αποτελούν τις σχετικές ακτές με βάση τις οποίες η θα σχεδιάζεται η μέση γραμμή.

(β) Η θέση της Τουρκίας

Όσον αφορά στην εικαζόμενη διαφορά σχετικά με την οριοθέτηση των χωρικών υδάτων μεταξύ των δύο χωρών, η Τουρκία υποστηρίζει, πρώτον, ότι «είναι θεμελιώδης κανόνας του διεθνούς δικαίου η οριοθέτηση των θαλάσσιων συνόρων μεταξύ παρακείμενων και αντικείμενων κρατών σε περιοχές όπου οι θαλάσσιες περιοχές αλληλεπικαλύπτονται ή συγκλίνουν πρέπει να πραγματοποιηθεί με συμφωνία βάσει του διεθνούς δικαίου. Στην περίπτωση του Αιγαίου, ωστόσο, δεν υπάρχει συμφωνία οριοθέτησης μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας όσον αφορά τα χωρικά ύδατα στην περιοχή των παρακείμενων ακτών καθώς και αντικείμενων

¹²¹ Βλ. επιστολή 19 Φεβρουαρίου 2020, σημ. 119.

¹²² Βλ. επιστολή 20 Απριλίου 2020 από το Μόνιμο Αντιπρόσωπο της Ελλάδας στα ΗΕ προς το Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, Α/74/819, 1-2.

“...η Τουρκία δεν ισχυρίστηκε ποτέ ότι τα νησιά δεν μπορούν να γεννήσουν θαλάσσιες ζώνες. Αντίθετα, η μακροχρόνια θέση της είναι ότι τα νησιά αποτελούν «ειδικές περιστάσεις» και ενδέχεται να έχουν μειωμένη ή καθόλου επήρεια, ειδικά όταν «βρίσκονται σε λάθος πλευρά της γραμμής οριοθέτησης.”

“...α) τα νησιά δεν μπορούν αποκόπτουν την παράκτια προβολή της Τουρκίας, της χώρας με τη μεγαλύτερη ηπειρωτική ακτογραμμή στην Ανατολική Μεσόγειο β) τα νησιά που βρίσκονται στη λάθος πλευρά της μέσης γραμμής μεταξύ δύο ηπειρωτικών περιοχών δεν μπορούν να δημιουργήσουν θαλάσσιες περιοχές δικαιοδοσίας πέρα από τα χωρικά τους ύδατα.”

ακτών». ¹²³ Όσον αφορά τη μέθοδο οριοθέτησης των χωρικών υδάτων, κατά τη διάρκεια της UNCLOS III, η Τουρκία παρουσίασε ένα «σχέδιο άρθρου για την οριοθέτηση των χωρικών υδάτων, όπου επανέλαβε την προτίμησή του για την εφαρμογή δίκαιων αρχών έναντι της διάμεσης γραμμής, δηλώνοντας επίσης ότι η απλή ύπαρξη νησιών συνιστά ιδιαίτερη περίπτωση». ¹²⁴ Ωστόσο, στη συνέχεια, φαίνεται ότι η Τουρκία έχει αποδεχθεί τη μέση γραμμή ως μέθοδο οριοθέτησης, διατηρώντας τις θέσεις της ως προς τα νησιά. ¹²⁵

Σχετικά με το ζήτημα των νησιών και κατά πόσον μπορεί να έχουν θαλάσσιες αξιώσεις, όπως αιγιαλίτιδα ζώνη, συνορεύουσα ζώνη, υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ, παρόμοια με τα άλλα χερσαία εδάφη του παράκτιου κράτους, είναι σκόπιμο να υπογραμμιστεί ότι η Τουρκία δεν ισχυρίστηκε ποτέ ότι τα νησιά δεν μπορούν να γεννήσουν θαλάσσιες ζώνες. Αντίθετα, η μακροχρόνια θέση της είναι ότι τα νησιά αποτελούν «ειδικές περιστάσεις» και ενδέχεται να έχουν μειωμένη ή καθόλου επήρεια, ειδικά όταν «βρίσκονται σε λάθος πλευρά της γραμμής οριοθέτησης». Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια των συζητήσεων σχετικά με το καθεστώς των νησιών κατά την UNCLOS III, η Τουρκία - επικαλούμενη το κριτήριο της φυσικής προέκτασης - ισχυρίστηκε ότι σε ορισμένες περιοχές (που υποδηλώνουν το Αιγαίο) τα νησιά στηρίζονται στην υφαλοκρηπίδα άλλου κράτους και ότι τα νησιά πρέπει να θεωρηθούν «ειδικές περιστάσεις» όσον αφορά την οριοθέτηση. ¹²⁶ Όπως παρατηρεί ο Ν. Ιωαννίδης, «για λόγους σαφήνειας, πρέπει να σημειωθεί ότι η Τουρκία αναγνώρισε, κατ' αρχήν, ότι τα νησιά αποτελούν μέρος της επικράτειας ενός κράτους και, ως εκ τούτου, έχουν δική τους υφαλοκρηπίδα, αλλά ζήτησε διευκρινίσεις σχετικά με την ισχύουσα μέθοδο όσον αφορά στον προσδιορισμό των θαλάσσιων περιοχών όπου το κράτος θα ασκήσει τα κυριαρχικά του δικαιώματα που δημιουργούνται από νησιά. Παρόλα αυτά, η Τουρκία προσπάθησε να αρνηθεί την υφαλοκρηπίδα σε νησιά με συγκεκριμένη τοποθεσία, δηλαδή τα ελληνικά νησιά στο Αιγαίο, ώστε να δημιουργήσει κάποιο είδος περιφερειακής απόκλισης.» ¹²⁷

Μετά την UNCLOS III, η Τουρκία διευκρίνισε περαιτέρω τη θέση της σε σχέση με τα νησιά και τον ρόλο τους στην οριοθέτηση. Σύμφωνα με την πρόσφατη επιστολή του Μόνιμου Αντιπροσώπου της Τουρκίας προς τον Γενικό Γραμματέα των ΗΕ (18 Μαρτίου 2020), «μετά το προηγούμενο διαφόρων αποφάσεων διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων, (α) τα νησιά δεν μπορούν αποκόπτουν την παράκτια προβολή της Τουρκίας, της χώρας με τη μεγαλύτερη ηπειρωτική ακτογραμμή στην Ανατολική Μεσόγειο β) τα νησιά που βρίσκονται στη λάθος πλευρά της μέσης γραμμής μεταξύ δύο ηπειρωτικών περιοχών δεν μπορούν να δημιουργήσουν

¹²³ Βλ. στο <<http://www.mfa.gov.tr/maritime-issues---aegean-sea---the-outstanding-aegean-issues.en.mfa>>

¹²⁴ *Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Vol III, A/CONF.62/C.2/L.9; UN Doc A/AC.138/SC.II/L.22 and Rev. 1. Reproduced in the Report of the Committee on the Peaceful Uses of the Sea-bed and the Ocean Floor beyond the Limits of National Jurisdiction (1973) Annex II: Report of the Sub-Committee II, Appendix V, pp. 22-23. Βλ. επίσης Ν. Ιωαννίδης, *Maritime Claims and Boundary Delimitation. Tensions and Trends in the Eastern Mediterranean Sea* (Routledge, 2020), p. 90 [forthcoming; on file with the author].*

¹²⁵ Βλ. Τουρκικό ΥΠΕΞ, ‘Outstanding Issues in the Eastern Mediterranean and the Aegean Sea’ (18.02.2020), p. 25; available at <http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/Outstanding-Issues-in-the-Eastern-Mediterranean-and-the-Aegean-Sea-Turkey-s-Views-and-Policies.pdf>

¹²⁶ Turkish note verbale (27 February 1974). Reproduced in the *Aegean Sea Continental Shelf case Pleading Aegean Sea Continental Shelf Case (Greece v Turkey)* (Application instituting proceedings) [1976] ICJ Pleadings, pp. 23-25; *Official Records* (n 123) Vol I, A/CONF.62/SR.39, paras 29, 38. See also inter alia Y. Acer, *The Aegean Maritime Disputes and International Law* (Ashgate Publishing 2002), 14, 16-17, 230-231.

¹²⁷ Ν. Ιωαννίδης, σημ. 124, 81-82. Σύμφωνα με Bolükbasi: ‘these islands are an incidental feature of the western coast of Anatolia, superimposed upon the area constituting seaward extension of that coast’, σημ. 66, 531

“...η Τουρκία απορρίπτει με συνέπεια την μέση γραμμή και υποστηρίζει ότι η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας (και της ΑΟΖ) θα πρέπει να πραγματοποιείται με βάση την ισότητα ή τις αρχές ευθυδικίας, λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές περιστάσεις με σκοπό την επίτευξη δίκαιης λύση.”

θαλάσσιες περιοχές δικαιοδοσίας πέρα από τα χωρικά τους ύδατα». ¹²⁸ Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με τον Πρέσβη Erciyes, του οποίου οι απόψεις αναπαράγονται από το τουρκικό ΥΠΕΞ, η οριοθέτηση και τα δικαιώματα που παράγονται από τα νησιά δεν είναι τα ίδια και «τα νησιά μπορεί να λάβουν μηδενική ή μειωμένη ΑΟΖ/υφαλοκρηπίδα εάν η παρουσία τους στρεβλώνει τη δίκαιη οριοθέτηση». ¹²⁹ Επίσης, ο Πρέσβης Erciyes υποστηρίζει ότι «νησιά (i) που αποκόπτουν την παράκτια προβολή της υφαλοκρηπίδας της Τουρκίας, (ii) που βρίσκονται στη λάθος πλευρά της μέσης γραμμής μεταξύ ηπειρωτικών περιοχών, (iii) με ελάχιστα παράκτια μήκη σε σύγκριση με την ηπειρωτική χώρα της Τουρκίας δεν πρέπει να παράγουν υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ». ¹³⁰

Όσον αφορά στην μέθοδο οριοθέτησης, η Τουρκία απορρίπτει με συνέπεια την μέση γραμμή και υποστηρίζει ότι η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας (και της ΑΟΖ) θα πρέπει να πραγματοποιείται με βάση την ισότητα ή τις αρχές ευθυδικίας, λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές περιστάσεις με σκοπό την επίτευξη δίκαιης λύσης. ¹³¹ Αυτές οι σχετικές περιστάσεις πρέπει να περιλαμβάνουν: την γεωγραφία της περιοχής, συμπεριλαμβανομένων συγκεκριμένων χαρακτηριστικών της περιοχής (ημίκλειστη θάλασσα), τον σχηματισμό των ακτών, την παρουσία νησιών, συμπεριλαμβανομένου του μεγέθους και της θέσης τους στο πλαίσιο του γενικού γεωγραφικού σχηματισμού, μη γεωγραφικές συνθήκες, όπως ιστορικά δικαιώματα και παρουσία τρίτων κρατών, καθώς και άλλους παράγοντες που επηρεάζουν την οριοθέτηση, όπως η αναλογικότητα και η μη καταπάτηση (ή μη αποκοπή). ¹³²

Ευλόγως συνάγεται ότι τα δύο κράτη έχουν διαμετρικά αντίθετες απόψεις σχετικά με τους νομικούς κανόνες που διέπουν την οριοθέτηση θαλασίων ζωνών. Στο υπόλοιπο αυτής της Ενότητας, αυτές οι απόψεις θα αξιολογηθούν στο πλαίσιο των σχετικών κανόνων του διεθνούς δικαίου με σκοπό να ρίξουν φως στο νομικό πλαίσιο της οριοθέτησης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

(γ) Οι Σχετικοί Κανόνες του Διεθνούς Δικαίου

ι) Οριοθέτηση αιγιαλίτιδας ζώνης

Παρόλο που η Ελλάδα δεν αναγνωρίζει ότι υπάρχει νομική διαφορά με την Τουρκία σχετικά με το ζήτημα της οριοθέτησης της αιγιαλίτιδας ζώνης μεταξύ των δύο κρατών, είναι σκόπιμο να καθοριστούν οι σχετικοί κανόνες δικαίου σε περίπτωση που ένα τέτοιο ζήτημα προκύψει είτε στο πλαίσιο διαπραγματεύσεων είτε σε δικαστικές διαδικασίες. Συγκεκριμένα, συχνά το ΔΔ και άλλα διεθνή δικαστήρια καλούνται να οριοθετήσουν όλες τις θαλάσσιες ζώνες των μερών, συμπεριλαμβανομένων των χωρικών υδάτων, της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ. Σε αυτές τις περιπτώσεις, το ΔΔ και τα δικαστήρια καταρτίζουν ένα «ενιαίο θαλάσσιο όριο» μεταξύ των μερών, το οποίο, όπως θα συζητήσουμε, μπορεί να εγείρει ορισμένες μεθοδολογικές ανησυχίες.

¹²⁸ Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UNGA, A/74/757;

available at <<https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/TUR.htm>>

¹²⁹ Βλ. Çağatay Erciyes, Eastern Mediterranean Turkey's Legal and Political Views (5 February 2020), p. 12; available at <http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/Eastern-Mediterranean-Turkey-s-Legal-and-Political-Views-5-February-2020.pdf>

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ Βλ. σημ 125, 25.

¹³² *Ibid.*, 26.

“...το ΔΔ δέχτηκε ότι αυτός ο κανόνας «ίσης απόστασης/ειδικών περιστάσεων» αντανακλά εθιμικό διεθνές δίκαιο. Επίσης, η Τουρκία φαίνεται να αποδέχεται αυτόν τον κανόνα ως το εφαρμοστέο νομικό πλαίσιο.”

Όσον αφορά τους κανόνες για την οριοθέτηση των επικαλυπτόμενων χωρικών υδάτων, το άρθρο 15 της Σύμβασης ΔΘ ορίζει ότι: «Όταν οι ακτές δύο κρατών είναι αντικείμενες ή παρακείμενες μεταξύ τους, κανένα από τα δύο κράτη δεν δικαιούται, ελλείψει αντίθετης συμφωνίας μεταξύ τους, να επεκτείνει τα χωρικά του ύδατα πέρα από τη μέση γραμμή, κάθε σημείο της οποίας βρίσκεται σε ίση απόσταση από τα πλησιέστερα σημεία στις γραμμές βάσης από τα οποία μετράται το εύρος των χωρικών υδάτων καθενός από τα δύο κράτη. Η παραπάνω διάταξη δεν ισχύει, ωστόσο, όταν είναι απαραίτητο λόγω ιστορικού τίτλου ή άλλων ειδικών περιστάσεων να οριοθετηθούν τα χωρικά ύδατα των δύο κρατών με τρόπο που διαφέρει από αυτά».

Είναι σημαντικό ότι το ΔΔ δέχτηκε ότι αυτός ο κανόνας «ίσης απόστασης/ειδικών περιστάσεων» αντανακλά εθιμικό διεθνές δίκαιο.¹³³ Επίσης, η Τουρκία φαίνεται να αποδέχεται αυτόν τον κανόνα ως το εφαρμοστέο νομικό πλαίσιο.¹³⁴

Όπως αναγνωρίζεται από το ΔΔ στην υπόθεση *Κόστα Ρίκα/Νικαράγουα*, υπάρχει μια πάγια νομολογία, σύμφωνα με την οποία το Δικαστήριο προχωρά σε δύο στάδια: πρώτον, το Δικαστήριο θα σχεδιάσει μια προσωρινή μέση γραμμή. Δεύτερον, θα εξετάσει εάν υπάρχουν ειδικές περιστάσεις που δικαιολογούν την αναπροσαρμογή μιας τέτοιας γραμμής.¹³⁵ Στην πράξη, τα διεθνή δικαστήρια απομακρύνονται από τη μέση γραμμή σε πολύ εξαιρετικές περιπτώσεις. Έχει συμβεί μόνο σε περιπτώσεις που: i) υπήρχαν γεωγραφικές ή γεωλογικές δυσκολίες, συμπεριλαμβανομένων δυσκολιών στον εντοπισμό αξιόπιστων σημείων βάσης στην ακτή.¹³⁶ ii) υπήρχαν ιστορικές λόγοι και συμφέροντα ναυσιπλοΐας,¹³⁷ και iii) υπήρχε ένα μικρό νησί («βράχος» από νομική άποψη) ευρισκόμενο ακριβώς πάνω στην προσωρινή μέση γραμμή.¹³⁸

Είναι πολύ σπάνιο ένα διεθνές δικαστήριο να έχει να οριοθετήσει μόνο χωρικά ύδατα. Αντιθέτως, η οριοθέτηση των χωρικών υδάτων είναι συχνά μόνο ένα μέρος της διαδικασίας οριοθέτησης και το ερώτημα είναι εάν η διαδικασία οριοθέτησης των χωρικών υδάτων θα πρέπει να απορροφηθεί από αυτήν της ΑΟΖ/υφαλοκρηπίδας. Αυτό είναι σημαντικό σε περίπτωση που το ΔΔ ή άλλο δικαστήριο καλείται να σχεδιάσει ένα «ενιαίο θαλάσσιο όριο», δηλαδή ένα όριο για όλες τις θαλάσσιες ζώνες, μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

Από την άποψη αυτή, ήταν ιδιαίτερα ευπρόσδεκτο το γεγονός ότι στην πιο πρόσφατη απόφαση για την υπόθεση οριοθέτησης μεταξύ της Κόστα Ρίκα και της Νικαράγουα στη Θάλασσα της Καραϊβικής, το ΔΔ, έστω και σιωπηρά, αποσαφήνισε το σχετικό νομικό πλαίσιο που είχε επισκιάσει αδικαιολόγητα η απόφαση του διαιτητικού δικαστηρίου στην υπόθεση Κροατία/Σλοβενία. Στο μεταξύ, το Διεθνές Δικαστήριο για

¹³³ Βλ. *Qatar/Bahrain*, *supra* note 78, para 230 and *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria* (Cameroon v Nigeria: Equatorial Guinea Intervening) (Merits) Judgment, 2002, ICJ Reports 2002, 303, [288].

¹³⁴ Βλ. σημ. 125.

¹³⁵ *Maritime Delimitation in the Caribbean Sea and the Pacific Ocean* (Costa Rica v. Nicaragua), ICJ, Judgment of 2 February 2018, para 98 (hereinafter: Costa Rica/Nicaragua case). See also *Qatar/Bahrain*, *supra* note, para 176.

¹³⁶ Βλ. *Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea*, (Nicaragua v Honduras) (Judgment) (2007) ICJ Reports 2007, p. 659, paras 278-281.

¹³⁷ Βλ. *Arbitration between Guyana and Suriname*, *supra* note 36, paras 323-325.

¹³⁸ ‘The Court observes that Qit’at Jaradah is a very small island, uninhabited and without any vegetation. This tiny island, which - as the Court has determined (see paragraph 197 above) - comes under Bahraini sovereignty, is situated about midway between the main island of Bahrain and the Qatar peninsula. Consequently, if its low-water line were to be used for determining a basepoint in the construction of the equidistance line, and this line taken as the delimitation line, a disproportionate effect would be given to an insignificant maritime feature ... In similar situations the Court has sometimes been led to eliminate the disproportionate effect of small islands ... The Court thus finds that there is a special circumstance in this case warranting the choice of a delimitation line passing immediately to the east of Qit’at Jaradah’; *Qatar/Bahrain*, *supra* note 78, para 216.

το Δίκαιο της Θάλασσας είχε ήδη πάρει κάποια απόσταση από την απόφαση στην υπόθεση Κροατία/Σλοβενία σχετικά με την οριοθέτηση των χωρικών υδάτων στην υπόθεση Γκάνα κατά Ακτής Ελεφαντοστού.¹³⁹

Στην υπόθεση Κροατία/Σλοβενία, το Δικαστήριο ουσιαστικά εξομοίωσε τους κανόνες για την οριοθέτηση των χωρικών υδάτων με εκείνους που ισχύουν για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ. Το Δικαστήριο έπρεπε, μεταξύ άλλων, να οριοθετήσει τα χωρικά θαλάσσια σύνορα μεταξύ Κροατίας και Σλοβενίας. Το δικαστήριο σημείωσε ότι το εφαρμοστέο δίκαιο ήταν το άρθρο 15 της Σύμβασης ΔΘ, αλλά τόνισε την ομοιότητα των μεθόδων οριοθέτησης για όλες τις θαλάσσιες ζώνες, η οποία επρόκειτο να ξεκινήσει με την κατασκευή μιας μέσης γραμμής και στη συνέχεια να εξετάσει εάν αυτή η γραμμή έπρεπε να αναπροσαρμοστεί υπό το φως τυχόν ειδικών περιστάσεων. Όπως διατυπώθηκε, «σε σχέση με την οριοθέτηση τόσο των χωρικών υδάτων όσο και των θαλάσσιων ζωνών πέρα από τα χωρικά ύδατα, το διεθνές δίκαιο απαιτεί επομένως την εφαρμογή μιας μέσης γραμμής, εκτός εάν απαιτείται άλλη γραμμή από ειδικές περιστάσεις».¹⁴⁰ Καθ' αυτόν τον τρόπο, το Δικαστήριο ευνόησε τη Σλοβενία ως προς αυτό και υποστήριξε το σκεπτικό της «μη αποκοπής» που σχετίζεται περισσότερο με την οριοθέτηση της ΑΟΖ/υφαλοκρηπίδας παρά με εκείνη των χωρικών υδάτων.¹⁴¹

Υποστηρίζεται ότι αυτό αποτελεί σημαντική απόκλιση από τις σχετικές διατάξεις της Σύμβασης ΔΘ. Είναι προφανές ότι σύμφωνα με αυτές τις διατάξεις, η αιγιαλίτιδα ζώνη πρέπει να οριοθετείται βάσει της αρχής της ίσης απόστασης, εκτός εάν ιστορικοί τίτλοι ή ειδικές περιστάσεις απαιτούν άλλη οριοθέτηση, ενώ η υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ οριοθετείται σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο με σκοπό την επίτευξη δικαίου αποτελέσματος. Αυτό που κατ' ουσία έκανε το Διαιτητικό Δικαστήριο ήταν να εισάγει αδικαιολόγητα στη γενικά απλή και προβλέψιμη άσκηση της οριοθέτησης των χωρικών υδάτων όλα τα χαρακτηριστικά της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ συμπεριλαμβανομένης της διαφοράς του μήκους των ακτογραμμών (αναλογικότητα), της κοιλότητας της ακτογραμμής και την ταυτόχρονη αρχή της μη αποκοπής, την ιδέα της φυσικής προέκτασης που επινοήθηκε στις υποθέσεις Υφαλοκρηπίδας της Βόρειας Θάλασσας και ούτω καθεξής. Ως εκ τούτου, κατά την εφαρμογή της μεθοδολογίας που χρησιμοποιείται στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, το Διαιτητικό Δικαστήριο παρέκκλιε από την αυστηρή μέση γραμμή και απέδωσε σημαντικά περισσότερη περιοχή χωρικών υδάτων στη Σλοβενία εις βάρος της Κροατίας. Είναι λογικό να υποθέσουμε ότι το αποτέλεσμα θα ήταν διαφορετικό εάν είχε προχωρήσει σε οριοθέτηση όπως προβλέπεται στο άρθρο 15 της Σύμβασης ΔΘ.

Αυτή η υπόθεση βρίσκει σημαντική υποστήριξη στην πρόσφατη απόφαση του ΔΔ στην υπόθεση Κόστα Ρίκα/Νικαράγουα. Σε αυτήν την περίπτωση και σε παρόμοιο πνεύμα με την Κροατία, η Νικαράγουα επικαλέστηκε ότι το δίκαιο που ισχύει για την οριοθέτηση των χωρικών υδάτων και της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ είναι

¹³⁹ Βλ. ITLOS, *Dispute concerning Delimitation of the Maritime Boundary between Ghana and Côte d'Ivoire in the Atlantic Ocean* (Ghana/Côte d'Ivoire), Judgment of 23 September 2017, paras 260-264. On this case see Gavouneli, Maria, *Delimiting Delimitation: Lessons Learned from the ITLOS Chamber Judgment on the Dispute Concerning Delimitation of the Maritime Boundary between Ghana and Côte D'Ivoire in the Atlantic Ocean* (October 13, 2017).

Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3054575> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3054575>

¹⁴⁰ *In the Matter of an Arbitration under the Arbitration Agreement between the Government of the Republic of Croatia and the Government of the Republic of Slovenia*, Final Award, 29 June 2017, para 1000.

¹⁴¹ Βλ. μια μάλλον υπερβολική άποψη για την εν λόγω αρχή, και ιδίως υπέρ της τουρκικής θέσης, Y.E. Acikgonul, 'Reflections on the Principle of Non-Cut Off: A Growing Concept in Maritime Boundary Delimitation Law' (2016) 47 *Ocean Development & International Law*, pp. 52-71.

“... στην περίπτωση που κληθεί δικαστήριο να ορίσει ενιαίο θαλάσσιο όριο μεταξύ όλων των θαλάσσιων ζωνών των δύο κρατών, θα ήταν πολύ βολικό για την Τουρκία να ζητήσει την οριοθέτηση των χωρικών υδάτων επί τη βάση της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ.”

“...μια ασφαλής πρόγνωση φαίνεται να είναι ότι, αν δεν υπάρχει εξαιρετική γεωγραφική αστάθεια ή ιστορικά δικαιώματα στη σχετική θαλάσσια περιοχή, θα ήταν δύσκολο για ένα Δικαστήριο να απομακρυνθεί από τη μέση γραμμή σε οποιαδήποτε μελλοντική υποθετική οριοθέτηση των επικαλυπτόμενων χωρικών υδάτων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.”

πανομοιότυπο.¹⁴² Αυτό βέβαια θα ήταν ευεργετικό για τη Νικαράγουα, λόγω του εκτεταμένου μήκους της ακτογραμμής της και της κοιλότητας της σχετικής ακτογραμμής, η οποία οδηγεί σε ορισμένη αποκοπή της φυσικής της προέτασης, ειδικά στον Ειρηνικό Ωκεανό.¹⁴³ Ωστόσο, αυτό το επιχείρημα δεν έγινε δεκτό από το Δικαστήριο, καθώς έκρινε ότι είναι εφαρμοστέο το άρθρο 15 της Σύμβασης ΔΘ και όχι το καθεστώς που ορίζει την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ.¹⁴⁴

Κατά συνέπεια, η πρόσφατη απόφαση του ΔΔ σηματοδοτεί επιστροφή στην ορθοδοξία και τη νομιμότητα όσον αφορά στην οριοθέτηση της αιγιαλίτιδας ζώνης και αυτό είναι πολύ αξιόπαινη εξέλιξη. Επίσης, είναι ιδιαίτερα ευπρόσδεκτο ως προς την ελληνοτουρκική διαφορά, δεδομένου ότι στην περίπτωση που κληθεί δικαστήριο να ορίσει ενιαίο θαλάσσιο όριο μεταξύ όλων των θαλάσσιων ζωνών των δύο κρατών, θα ήταν πολύ βολικό για την Τουρκία να προβάλει αντίστοιχες θέσεις με εκείνες της Σλοβενίας στην υπόθεση Κροατία/Σλοβενία ή της Νικαράγουα στην υπόθεση Νικαράγουα/Κόστα Ρίκα και να ζητήσει την οριοθέτηση των χωρικών υδάτων επί τη βάση της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ.

Συμπερασματικά, η οριοθέτηση των χωρικών υδάτων υπόκειται σε ένα πολύ σαφές και προβλέψιμο νομικό πλαίσιο βάσει του εθιμικού δικαίου, το οποίο φαίνεται να δέχεται καταρχήν η Τουρκία. Επομένως, μια ασφαλής πρόγνωση φαίνεται να είναι ότι, αν δεν υπάρχει εξαιρετική γεωγραφική αστάθεια ή ιστορικά δικαιώματα στη σχετική θαλάσσια περιοχή, θα ήταν δύσκολο για ένα Δικαστήριο να απομακρυνθεί από τη μέση γραμμή σε οποιαδήποτε μελλοντική υποθετική οριοθέτηση των επικαλυπτόμενων χωρικών υδάτων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.¹⁴⁵

ii) Οριοθέτηση Υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ

-Οι εφαρμοστέοι κανόνες: Σε πλήρη αντίθεση με τον μάλλον απλό κανόνα σχετικά με την οριοθέτηση της αιγιαλίτιδας ζώνης, οι κανόνες της ΣΔΘ για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ είναι αξιοσημείωτα ασαφείς. Τα άρθρα 74 (1) και 83 (1) της Σύμβασης ΔΘ προβλέπουν ότι οι οριοθετήσεις αυτές «πραγματοποιούνται με συμφωνία βάσει του διεθνούς δικαίου, όπως αναφέρεται στο άρθρο 38 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου, προκειμένου να επιτευχθεί μια ευθύδικη λύση». Όπως παρατηρεί ο Evans, «δεν έχει καθόλου πρακτική χρησιμότητα για εκείνους που επιδιώκουν να κατανοήσουν καλύτερα πώς να οριοθετήσουν ένα σύνορο. Κατά συνέπεια, είναι στο έργο του ΔΔ, του Διεθνούς Δικαστηρίου για το Δίκαιο της Θάλασσας και άλλων διαιτητικών οργάνων που κάποιος πρέπει να αναζητήσει την άρθρωση και την ανάπτυξη των αρχών που εφαρμόζονται τόσο στη ΣΔΘ όσο και στο εθιμικό διεθνές δίκαιο».¹⁴⁶

¹⁴² Όπως τόνισε το Δικαστήριο, ‘Nicaragua argues that Article 15 of UNCLOS does not stipulate how the delimitation is to be effected, but only how States must act failing an agreement on delimitation. According to Nicaragua, a flexible application of the equidistance/special circumstances rule is necessary in order to “take into account local characteristics of the configuration of the coastline”. Nicaragua further argues that *there is no practical difference between the regime of delimitation of the territorial sea according to Article 15 of UNCLOS and the regime applicable to the delimitation of the exclusive economic zone and the continental shelf, respectively outlined in Articles 74 and 83 of UNCLOS. In its view, “the approaches to delimitation of the different maritime zones are convergent” and all relevant provisions of UNCLOS must be read together and in context.*; para 92 (προστέθηκε έμφαση).

¹⁴³ *Ibid.* [101], [174].

¹⁴⁴ Το Δικαστήριο απέρριψε σιωπηρά το επιχείρημα της Νικαράγουα χρησιμοποιώντας την καθιερωμένη μεθοδολογία «δύο σταδίων» για την οριοθέτηση των χωρικών υδάτων. Βλ. *Ibid.* [98].

¹⁴⁵ Ένα εκκρεμές ζήτημα θα ήταν ο ρόλος των μικρών νησιών/βράχων στην προσωρινή μέση γραμμή, ο οποίος ρόλος απαιτεί χαρτογραφική εξειδίκευση για να προσδιοριστεί με ασφάλεια στην περίπτωση του Αιγαίου.

¹⁴⁶ M. Evans, ‘Maritime Boundary Delimitation’ in D. Rothwell et al (eds.), *The Oxford Handbook of the Law of the Sea* (Oxford University Press, 2015), 254, 268. Βλ. επίσης RR Churchill and AV Lowe, σημ. 80, 191.

“...τα δικαστήρια χαράσσουν μια προσωρινή μέση γραμμή χρησιμοποιώντας τα πιο κατάλληλα σημεία βάσης στις σχετικές ακτές των μερών. Δεύτερον, εξετάζουν κατά πόσον υπάρχουν σχετικές περιστάσεις, οι οποίες καλούν στην αναπροσαρμογή της προσωρινής μέσης γραμμής. Τρίτον, αξιολογούν τη συνολική καταλληλότητα του ορίου που προκύπτει από τα δύο πρώτα στάδια, ελέγχοντας εάν υπάρχει έντονη ανακολουθία μεταξύ του μήκους των σχετικών ακτογραμμών των μερών και των θαλάσσιων περιοχών που τους αποδόθηκαν.”

Τέτοιες αρχές έχουν βρεθεί μετά από πολυάριθμες στροφές της σχετικής νομολογίας, ξεκινώντας από τις υποθέσεις της Υφαλοκρηπίδας της Βόρειας Θάλασσας του 1969,¹⁴⁷ εν συνεχεία στη Λιβύη/Μάλτα του 1985¹⁴⁸ και στην υπόθεση Jan Mayen του 1993,¹⁴⁹ με αποκορύφωμα την υπόθεση της Μαύρης Θάλασσας του 2009 και την «η μέθοδος των τριών σταδίων», η οποία, αναμφισβήτητα, προσφέρει κάποιο βαθμό ακρίβειας και προβλεψιμότητας. Κατά συνέπεια, τα δικαστήρια χαράσσουν μια προσωρινή μέση γραμμή χρησιμοποιώντας τα πιο κατάλληλα σημεία βάσης στις σχετικές ακτές των μερών. Δεύτερον, εξετάζουν κατά πόσον υπάρχουν σχετικές περιστάσεις, οι οποίες καλούν στην αναπροσαρμογή της προσωρινής μέσης γραμμής. Τρίτον, αξιολογούν τη συνολική καταλληλότητα του ορίου που προκύπτει από τα δύο πρώτα στάδια, ελέγχοντας εάν υπάρχει έντονη ανακολουθία μεταξύ του μήκους των σχετικών ακτογραμμών των μερών και των θαλάσσιων περιοχών που τους αποδόθηκαν.¹⁵⁰ Αυτό το δικαστικό κεκτημένο των τριών σταδίων συμπληρώνεται από δύο προκαταρκτικές, αλλά πολύ σημαντικές εκτιμήσεις, δηλαδή τον προσδιορισμό των «σχετικών ακτογραμμών», δηλαδή εκείνων που «δημιουργούν προβολές που αλληλεπικαλύπτονται με προβολές από την ακτή του άλλου μέρους»,¹⁵¹ και τον ορισμό της «σχετικής θαλάσσιας περιοχής». Όπως ανέφερε το Δικαστήριο στην *Εδαφική και Θαλάσσια Διαφορά (Νικαράγουα κατά Κολομβίας)*, «[η] σχετική περιοχή περιλαμβάνει το τμήμα του θαλάσσιου χώρου στο οποίο επικαλύπτονται τα πιθανά δικαιώματα των διαδίκων».¹⁵²

Εν κατακλείδι, η μέθοδος των «τριών σταδίων», όπως αναπτύχθηκε από τη σχετική νομολογία, θα εφαρμοζόταν προδήλως και στην οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας ενώπιον οποιουδήποτε διεθνούς δικαστηρίου. Η Τουρκία θα ήταν δύσκολο να το αμφισβητήσει αυτό, και σε κάθε περίπτωση, φαίνεται ότι αποδέχεται τις σχετικές διατάξεις της Σύμβασης ΔΘ, υπογραμμίζοντας το γεγονός ότι ο απώτερος στόχος είναι μια «δίκαιη λύση».¹⁵³

- *Σχετικές περιστάσεις*: Είναι αυτονόητο ότι ένας βασικός παράγοντας είναι ποιες θα ήταν οι σχετικές περιστάσεις, εάν υπάρχουν, που ένα Δικαστήριο θα λάμβανε υπόψη στο δεύτερο στάδιο της διαδικασίας οριοθέτησης σε μια μελλοντική υπόθεση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Οι σχετικές περιστάσεις είναι μια ανοικτή κατηγορία που περιλαμβάνει ένα απροσδιόριστο σύνολο παραγόντων που λαμβάνονται υπόψη κατά περίπτωση.¹⁵⁴ Επομένως, δεν υπάρχει νομικό όριο ως προς το ποιοι παράγοντες μπορούν να θεωρηθούν σχετικές περιστάσεις.¹⁵⁵ Εντούτοις, παρόλο που δεν υπάρχει σταθερός κατάλογος σχετικών περιστάσεων,¹⁵⁶ η θεωρία συνήθως διακρίνει μεταξύ

¹⁴⁷ Βλ. *North Sea Continental Shelf Cases* (Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic of Germany v. Netherlands) (1969) I.C.J. Reports 1969, 51–52.

¹⁴⁸ Βλ. *Case Concerning the Continental Shelf Delimitation* (Libyan Arab Jamahiriya v. Malta), (1985) I.C.J. Reports 1985, 68.

¹⁴⁹ *Case Concerning Maritime Delimitation in the Area between Greenland and Jan Mayen*, Judgment (1993) I.C.J. Reports 1993, 38, 61.

¹⁵⁰ Βλ. μεταξύ άλλων *Maritime Delimitation in the Black Sea* (Romania v. Ukraine) (Judgment) (2009) I.C.J. Reports 2009, p. 61, [115]-[122]; *Territorial and Maritime Dispute* (Nicaragua v. Colombia), Judgment, I.C.J. Reports 2012 (II), pp. 695-696, [190]-[193]; *Maritime Dispute* (Peru v. Chile), Judgment, I.C.J. Reports 2014, p. 65, para. 180; *Delimitation of the Maritime Boundary in the Bay of Bengal* (Bangladesh/Myanmar), Judgment, ITLOS Reports 2012, pp. 64-68, [225]-[240].

¹⁵¹ *Black Sea case*, *ibid*, [99].

¹⁵² Βλ. *Nicaragua/Colombia*, σημ. 150, [159].

¹⁵³ Βλ. σημ. 131 και αντίστοιχο κείμενο.

¹⁵⁴ Βλ. M. Evans, *Relevant Circumstances and Maritime Delimitation* (Oxford: Clarendon Press, 1989), 17-26.

¹⁵⁵ Βλ. *North Sea Continental Shelf cases*, *supra* note 114, at para. 93. See also *Delimitation of Maritime Boundary Between Guinea and Guinea-Bissau*, Award of 14 February 1985, 25 *I.L.M.* 252, [89].

¹⁵⁶ Βλ. μεταξύ άλλων S. Fietta & R. Cleverly, *A Practitioner's Guide to Maritime Boundary Delimitation* (Oxford University Press, 2016), p. 67 and M. Kałduński & T. Wasilewski, 'The International Tribunal for the Law of the Sea on Maritime Delimitation: The Bangladesh v. Myanmar Case' (2014) 45 *Ocean Development & International Law*, p. 123, 128.

γεωγραφικών και μη γεωγραφικών περιστάσεων, με την πρακτική των κρατών και τη σχετική νομολογία να αποδίδουν προτεραιότητα στους πρώτους, ιδίως όσον αφορά την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ. «Μια τέτοια γεωκεντρική προσέγγιση είναι πιστή στο ρητό ότι η γη κυριαρχεί στη θάλασσα και το γεγονός ότι τα δικαιώματα του κράτους για θαλάσσιο χώρο προέρχονται από την ακτή και επομένως υπαγορεύονται από την παράκτια γεωγραφία».¹⁵⁷

Πράγματι, υπάρχει μια συντριπτική τάση των δικαστηρίων να βασίζονται σε γεωγραφικούς παράγοντες για να προσαρμόσουν την προσωρινή μέση γραμμή, με τις υποθέσεις στις οποίες άλλοι, μη γεωγραφικοί, παράγοντες έχουν διαδραματίσει έναν ρόλο να αποτελούν την εξαίρεση. Αξιοσημείωτες εξαιρέσεις ήταν η υπόθεση *Jan Mayen* (αλιεία),¹⁵⁸ η υπόθεση *Νικαράγουα/Κολομβία* («ορθή διαχείριση των θαλάσσιων πόρων, αστυνόμευση και η δημόσια τάξη των ωκεανών γενικά»)¹⁵⁹ και παλαιότερες περιπτώσεις, όπως η *Τυνησία/Λιβύη*¹⁶⁰ όσον αφορά την ύπαρξη φυσικών πόρων, συμπεριλαμβανομένων των πετρελαιοπηγών ή των πηγαδιών εντός της σχετικής περιοχής.

Μεταξύ αυτών των περιστάσεων, αξίζει να ρίξουμε μια πιο προσεκτική ματιά σε κάποιες, οι οποίες πιθανώς θα έπαιζαν ρόλο στην οριοθέτηση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, λαμβάνοντας επίσης υπόψη κυρίως τις σχετικές θέσεις της Τουρκίας.¹⁶¹

- *Νησιά*: Είναι αληθές ότι οι θαλάσσιοι σχηματισμοί ('maritime features'), συμπεριλαμβανομένων των νησιών, ή σύμφωνα με την απόφαση στην υπόθεση της *Νότιας Σινικής Θάλασσας*, των «νησιών με πλήρη δικαιώματα»,¹⁶² και των βράχων, παίζουν σημαντικό ρόλο στις υποθέσεις οριοθέτησης.¹⁶³ Σύμφωνα με το άρθρο 121 της Σύμβασης ΔΘ, το οποίο αντανάκλα εθιμικό δίκαιο,¹⁶⁴ «1. Ένα νησί είναι μια φυσικά διαμορφωμένη έκταση, περιτριγυρισμένη από νερό, το οποίο βρίσκεται πάνω από το νερό κατά τη μέγιστη παλίρροια. 2. Εκτός εάν προβλέπεται στην παράγραφο 3, τα χωρικά ύδατα, η συνορεύουσα ζώνη, η αποκλειστική οικονομική ζώνη και η υφαλοκρηπίδα ενός νησιού καθορίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας σύμβασης που ισχύουν για άλλα χερσαία εδάφη. 3. Οι βράχοι που δεν μπορούν να συντηρήσουν ανθρώπινη διαβίωση ή οικονομική ζωή από μόνοι τους δεν θα έχουν αποκλειστική οικονομική ζώνη ή υφαλοκρηπίδα».

Όπως παρατηρήθηκε από το ΔΔ στην υπόθεση *Νικαράγουα/Κολομβία*, όλοι οι βράχοι, όσο μικροί και ασήμαντοι κι αν είναι, μπορούν να δημιουργήσουν χωρικά ύδατα 12 ν.μ. από τις γραμμές βάσης τους.¹⁶⁵ Αντιθέτως, κάθε νησιωτικό μόρφωμα που δύναται να συντηρήσει ανθρώπινη διαβίωση ή οικονομική ζωή από μόνο του (υπό την επιφύλαξη των αλληλεπικαλυπτόμενων αξιώσεων οποιουδήποτε γειτονικού κράτους) δημιουργεί πλήρη δικαιώματα ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδας.

Σχετικά πρόσφατα, ήτοι στην υπόθεση της *Νότιας Σινικής Θάλασσας* το 2016, η αινιγματική διάταξη του άρθρου 121 (3) ερμηνεύτηκε για πρώτη φορά από ένα διεθνές δικαστήριο. Αυτή η υπόθεση, παρόλο που επικρίθηκε από πολλούς

¹⁵⁷ Fietta & Cleverly, *ibid*, 67.

¹⁵⁸ Βλ. *Jan Mayen case*, *supra* note 149, [73]–[76].

¹⁵⁹ *Nicaragua/Colombia case*, σημ. 150, [230].

¹⁶⁰ Βλ. *Continental Shelf* (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya), Judgment of 24 February 1982, I.C.J. Reports 1982, at paras 77 and 133.

¹⁶¹ Βλ. σημ. 131.

¹⁶² *South China Sea Arbitration*, σημ. 101, [280].

¹⁶³ Βλ. S. Talmon, 'Article 121' in A. Proelss (ed.), UNCLoS Commentary, *supra* note 78, 858-880. See also H. Dipla, 'Islands' in *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Edition 2008.

¹⁶⁴ *Nicaragua/Colombia*, σημ. 150, [139].

¹⁶⁵ *Ibid*, paras 177-8.

“Όσον αφορά στην οριοθέτηση ιδίως της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ, οι θαλάσσιοι σχηματισμοί, όπως τα νησιά με πλήρη δικαιώματα ή οι βράχοι, λαμβάνονται υπόψη διττώς: πρώτα, ως σημεία βάσης για τη χάραξη της προσωρινής γραμμής ίσης απόστασης στο πρώτο στάδιο της οριοθετικής διαδικασίας, και δεύτερον, ως σχετική περίπτωση που, ενδεχομένως, να απαιτεί αναπροσαρμογή της προσωρινής μέσης γραμμής.”

σχολιαστές,¹⁶⁶ μας προσφέρει ορισμένα κριτήρια σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 121 σε συγκεκριμένους νησιωτικούς σχηματισμούς.¹⁶⁷ Είναι ενδιαφέρον ότι στην πιο πρόσφατη απόφαση του ΔΔ σχετικά με την οριοθέτηση (Κόστα Ρίκα κατά Νικαράγουα), το ΔΔ δεν αναφέρθηκε στη Νότια Σινική Θάλασσα κατά την εφαρμογή του άρθρου 121 σε διάφορα νησιά ή βράχους.

Όσον αφορά στην οριοθέτηση ιδίως της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ, οι θαλάσσιοι σχηματισμοί, όπως τα νησιά με πλήρη δικαιώματα ή οι βράχοι, λαμβάνονται υπόψη διττώς: πρώτα, ως σημεία βάσης για τη χάραξη της προσωρινής γραμμής ίσης απόστασης στο πρώτο στάδιο της οριοθετικής διαδικασίας,¹⁶⁸ και δεύτερον, ως σχετική περίπτωση που, ενδεχομένως, να απαιτεί αναπροσαρμογή της προσωρινής μέσης γραμμής.¹⁶⁹ Σε αυτό το πλαίσιο, η πιο πρόσφατη απόφαση του ΔΔ στην υπόθεση Κόστα Ρίκα/Νικαράγουα (2018) προσφέρει πολύτιμες σκέψεις σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους τα δικαστήρια λαμβάνουν υπόψη τα νησιά, δηλαδή ως σημεία βάσης και ως σχετικές περιστάσεις (βλ. Παράρτημα IV).

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο έπρεπε να αξιολογήσει, εάν θα χρησιμοποιούσε τα Corn Islands και κάποια άλλα μικροσκοπικά μορφώματα που ανήκουν στη Νικαράγουα ως σημεία βάσης για την κατασκευή της προσωρινής μέσης γραμμής μεταξύ των αντίστοιχων περιοχών υφαλοκρηπίδων/ΑΟΖ στην Καραϊβική Θάλασσα. Αυτά τα δύο ήταν τα μόνα ζητήματα που αφορούσαν τα σημεία βάσης στα οποία τα μέρη διαφώνησαν. Όσον αφορά στα Corn Islands, αξίζει να σημειωθεί ότι σε αυτά τα ίδια τα νησιά είχε δοθεί πλήρη επήρεια από το ΔΔ στην αντίστοιχη υπόθεση οριοθέτησης με την Κολομβία.¹⁷⁰ Το Δικαστήριο δεν είχε μεγάλο πρόβλημα να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι πρέπει να τοποθετηθούν σημεία βάσης στα Νησιά Κορν με σκοπό την κατασκευή μιας προσωρινής μέσης γραμμής. Κατά την άποψή του, «αυτά τα νησιά έχουν σημαντικό αριθμό κατοίκων και συντηρούν οικονομική ζωή. Επομένως ικανοποιούν κατά πολύ τις απαιτήσεις που ορίζονται στο άρθρο 121 της ΣΔΘ για ένα νησί που έχει το δικαίωμα να γεννά αποκλειστική οικονομική ζώνη και υφαλοκρηπίδα. Η επήρεια που πρέπει να αποδοθεί στα Corn Islands στην προσαρμοσμένη οριοθέτηση είναι ένα διαφορετικό ερώτημα, το οποίο δεν πρέπει να επηρεάσει την κατασκευή της προσωρινής μέσης γραμμής».¹⁷¹

Αυτή η τοποθέτηση είναι μια από τις ελάχιστες περιπτώσεις που το Δικαστήριο δικαιολογεί, ακόμη και λακωνικά, τον χαρακτηρισμό ενός θαλάσσιου μορφώματος είτε ως «νησί με πλήρη δικαιώματα» είτε ως «βράχο». Το γεγονός ότι έχουν «σημαντικό αριθμό κατοίκων (περίπου 7.400)¹⁷² και «συντηρούν οικονομική ζωή» (κυρίως τουρισμό) ήταν αρκετό ώστε το Δικαστήριο να καταλήξει ορθά σε αυτό το συμπέρασμα. Πληρούσαν τις προϋποθέσεις που, εκ των πραγμάτων, ορίζει το άρθρο 121 (3) της ΣΔΘ, δηλαδή την ικανότητα συντήρησης ανθρώπινης διαβίωσης ή

¹⁶⁶ Βλ. μεταξύ άλλων Y. Tanaka, ‘Reflections on the Interpretation and Application of Article 121(3) in the South China Sea Arbitration (Merits)’ (2017) 48 *Ocean Development & International Law*, 365-385, M. Loya, ‘The Spratly Islands as a Single Unit Under International Law: A Commentary on the Final Award in Philippines/China Arbitration’ (2016) 47 *Ocean Development & International Law*, 309-326.

¹⁶⁷ Βλ. South China Sea case, *supra* note 101, paras 475-553.

¹⁶⁸ Βλ. πχ. Nicaragua/Colombia, *supra* note 150, paras 201-202.

¹⁶⁹ Βλ. μεταξύ άλλων C. Schofield, ‘Islands or Rocks? Is that the Real Question? The Treatment of Islands in the Delimitation of Maritime Boundaries’ in M. Nordquist (ed.) *The Law of the Sea Convention: US Accession and Globalization* (Martinus Nijhoff, 2012), 322-340.

¹⁷⁰ Nicaragua/Colombia, σημ. 150, [201].

¹⁷¹ Βλ. Costa Rica/Nicaragua, σημ. 135, [140].

¹⁷² Nicaragua/Colombia, σημ. 150, [26].

οικονομικής ζωής από μόνα τους. Τα Corn Islands είχαν προφανώς την ικανότητα να και για τα δύο.

Παρόλο που δεν ήταν ιδιαίτερα δύσκολο για το Δικαστήριο να επιλέξει τα Corn Islands ως σημεία βάσης, το ίδιο δεν ισχύει για ορισμένα δευτερεύοντα θαλάσσια μορφώματα, τα *Raxaro Bono* και *Palmenta Cays*, τα οποία βρίσκονται σε μικρή απόσταση από την ηπειρωτική ακτή της Νικαράγουα κοντά στην *Punta Del Mono*. Η Κόστα Ρίκα, μάλλον εύλογα, υποστήριξε ότι τα σημεία βάσης δεν πρέπει να τοποθετούνται σε μικρά νησιωτικά μορφώματα που βρίσκονται κατά μήκος της ακτής και υπογράμμισε ότι τα νησάκια, οι νησίδες και οι βράχοι δεν δημιουργούν δικαιώματα σε αποκλειστική οικονομική ζώνη ή υφαλοκρηπίδα.¹⁷³ Κατά την άποψη της Κόστα Ρίκα, η τοποθέτηση σημείων βάσης σε αυτά τα μορφώματα θα δημιουργούσε μια «υπερβολική και δυσανάλογη παραμόρφωση» της προσωρινής μέσης γραμμής.¹⁷⁴ Για να θέσουμε κάποιο γεωγραφικό πλαίσιο σε αυτούς τους ισχυρισμούς, τα *Palmenta Cays* είναι νησίδες που βρίσκονται σε απόσταση περίπου ενός ναυτικού μιλίου από την ακτή, ενώ το *Raxaro Bono*, είναι ένας βράχος που βρίσκεται 3 ναυτικά μίλια από την ακτή νότια της *Punta del Mono*.

“...ακόμη και πολύ μικρά νησάκια που κείνται εγγύς της ακτογραμμής μπορούν να εξομοιωθούν με αυτήν, ακόμα κι αν ως τέτοια δεν θα μπορούσαν ποτέ να χαρακτηριστούν ως νησιά με πλήρη δικαιώματα, και επομένως να χρησιμοποιηθούν ως σημεία βάσης. Αυτό είναι ιδιαίτερα θετικό για την Ελλάδα, καθώς πολλά μικρά νησάκια βρίσκονται πολύ κοντά στην κύρια ηπειρωτική ή κεντρική νησιωτική επικράτειά της. ”

Το Δικαστήριο, πιστό στην προηγούμενη νομολογία του, δηλαδή ότι «ένα σύμπλεγμα περιθωριακών νησιών»¹⁷⁵ ή «νησιά που περιβάλλουν την ακτή της Νικαράγουα»¹⁷⁶ μπορεί να εξομοιωθεί με την ακτή, έκρινε ότι τα *Palmenta Cays* ταιριάζουν σε αυτήν την περιγραφή και το ίδιο συμπέρασμα μπορεί να ισχύει και για τον *Raxaro Bono*. Το Δικαστήριο θεώρησε επομένως σκόπιμο να τοποθετήσει σημεία βάσης και στα δύο μορφώματα για την κατασκευή της προσωρινής μέσης γραμμής.¹⁷⁷ Φυσικά, αυτή είναι μια αξιοσημείωτη προσθήκη στη νομολογία του Δικαστηρίου ότι ακόμη και πολύ μικρά νησάκια που κείνται εγγύς της ακτογραμμής μπορούν να εξομοιωθούν με αυτήν, ακόμα κι αν ως τέτοια δεν θα μπορούσαν ποτέ να χαρακτηριστούν ως νησιά με πλήρη δικαιώματα, και επομένως να χρησιμοποιηθούν ως σημεία βάσης. Αυτό είναι ιδιαίτερα θετικό για την Ελλάδα, καθώς πολλά μικρά νησάκια βρίσκονται πολύ κοντά στην κύρια ηπειρωτική ή κεντρική νησιωτική επικράτειά της.

Τα νησιά λαμβάνονται επίσης υπόψη στο δεύτερο στάδιο της διαδικασίας οριοθέτησης υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ. Όπως υπογραμμίζουν οι *Fietta* και *Cleverley*, «είναι σημαντικό να σημειωθεί, ωστόσο, ότι τα νησιά, οι βράχοι ή άλλα μορφώματα θα συνιστούν σχετικές περιστάσεις μόνο όταν έχουν στρεβλωτική επίδραση στη γεωγραφία της περιοχής της οριοθέτησης, και συνεπώς στην πορεία της ίσης απόστασης ή της μέσης γραμμής».¹⁷⁸ Και ο *Evans* παρατηρεί, «δεν είναι γεωγραφικά μορφώματα που μπορεί να αποτελούν ειδικές περιστάσεις, αλλά ασυνήθιστα γεωγραφικά χαρακτηριστικά: ασυνήθιστα υπό την έννοια ότι δεν συμμορφώνονται με τη γενική γεωγραφική σχέση που θεωρείται ότι υπάρχει».¹⁷⁹ Έτσι, ανάλογα με το μέγεθος, την κατάσταση και την απόσταση τους από την ηπειρωτική χώρα, μπορεί να δοθεί μειωμένη ή καθόλου επήρεια.

Αναγνωρίζοντας αυτό, το Δικαστήριο στην υπόθεση Κόστα Ρίκα/Νικαράγουα έδωσε μισή επήρεια στα *Corn Islands*. Παρόλο που τα έλαβε υπόψη ως σημεία βάσης για τη

¹⁷³ *Costa Rica/Nicaragua*, σημ. 135, [141].

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ Βλ. *Black Sea case*, σημ. 150, [149].

¹⁷⁶ *Nicaragua/Colombia*, σημ. 150, [201].

¹⁷⁷ *Costa Rica/Nicaragua*, σημ. 135, [142].

¹⁷⁸ *Fietta & Cleverley*, σημ. 156, 74.

¹⁷⁹ *M. Evans*, σημ. 154, 135.

“Έτσι, ανάλογα με το μέγεθος, την κατάσταση και την απόσταση τους από την ηπειρωτική χώρα, μπορεί να δοθεί μειωμένη ή καθόλου επήρεια.”

“...η επήρεια που πρέπει να δοθεί σε ένα νησί στην οριοθέτηση του θαλάσσιου ορίου στην αποκλειστική οικονομική ζώνη και την υφαλοκρηπίδα εξαρτάται από τις γεωγραφικές πραγματικότητες και τις περιστάσεις της συγκεκριμένης περίπτωσης. Δεν υπάρχει γενικός κανόνας από αυτή την άποψη. Κάθε περίπτωση είναι μοναδική και απαιτεί συγκεκριμένη μεταχείριση, με απώτερο στόχο την εξεύρεση δίκαιης λύσης.”

χάραξη της προσωρινής μέσης γραμμής,¹⁸⁰ το Δικαστήριο θεώρησε «σκόπιμο να τους δώσει μόνο μισή επήρεια. Αυτό δημιουργεί μια αναπροσαρμογή της μέσης γραμμής υπέρ της Κόστα Ρίκα».¹⁸¹ Το Δικαστήριο το εξήγησε ως εξής: «Όσον αφορά την επήρεια που πρέπει να δοθεί στα Corn Islands για τον καθορισμό του θαλάσσιου ορίου, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, ενώ έχουν δικαίωμα να δημιουργήσουν μια αποκλειστική οικονομική ζώνη και υφαλοκρηπίδα, βρίσκονται σε απόσταση περίπου 26 ναυτικών μιλίων από την ηπειρωτική ακτή και η επίδρασή τους στην προσωρινή μέση γραμμή είναι δυσανάλογη του περιορισμένου μεγέθους τους. Όπως σημείωσε το Διεθνές Δικαστήριο για το Δίκαιο της Θάλασσας στην οριοθέτηση του θαλάσσιου ορίου στον κόλπο της Βεγγάλης (Μπαγκλαντές/Μιανμάρ) (Απόφαση, ITLOS Reports 2012, σ. 86, παρ. 317): «η επήρεια που πρέπει να δοθεί σε ένα νησί στην οριοθέτηση του θαλάσσιου ορίου στην αποκλειστική οικονομική ζώνη και την υφαλοκρηπίδα εξαρτάται από τις γεωγραφικές πραγματικότητες και τις περιστάσεις της συγκεκριμένης περίπτωσης. Δεν υπάρχει γενικός κανόνας από αυτή την άποψη. Κάθε περίπτωση είναι μοναδική και απαιτεί συγκεκριμένη μεταχείριση, με απώτερο στόχο την εξεύρεση δίκαιης λύσης».¹⁸²

Διαπιστώνεται εύλογα λοιπόν ότι οι καθοριστικοί παράγοντες ήταν η απόσταση των νησιών από την ακτή (26 ν.μ.) και το περιορισμένο μέγεθός τους (9,6 τετραγωνικά χιλιόμετρα (Great Corn) και 3 τετραγωνικά χιλιόμετρα (Little Corn)),¹⁸³ τα οποία θα είχαν δυσανάλογο αποτέλεσμα αν τους αποδιδόταν πλήρης επήρεια.

Κατά την εφαρμογή των παραπάνω δηλώσεων στο πλαίσιο των ελληνοτουρκικών διαφορών, παρατηρούνται τα εξής:

- Πρώτον, ενόψει της πρόσφατης υπόθεσης της Κόστα Ρίκα κατά της Νικαράγουα, μικροί βράχοι/νησίδες κοντά στις κύριες ακτές των δύο μερών μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως σημεία βάσης για τον σχεδιασμό της προσωρινής μέσης γραμμής.¹⁸⁴

- δεύτερον, καμία νομολογία δεν επιβεβαιώνει τους ισχυρισμούς της Τουρκίας ότι «τα νησιά που βρίσκονται στη λανθασμένη πλευρά της μέσης γραμμής μεταξύ δύο ηπειρωτικών χωρών ή εκείνων που έχουν ελάχιστη παράκτια προβολή σε σχέση με την Τουρκία, δεν μπορούν να δημιουργήσουν περιοχές θαλάσσιας δικαιοδοσίας πέρα από τα χωρικά τους ύδατα».¹⁸⁵ Αντίθετα, η υπόθεση της Νικαράγουα/Κολομβίας (βλ. Παράρτημα III), την οποία αναφέρει ο πρέσβης Erciyes υπέρ της τουρκικής θέσης,¹⁸⁶ επιβεβαίωσε το ακριβώς αντίθετο, δηλαδή ότι τα νησιά κοντά στη Νικαράγουα και μακριά από την «ηπειρωτική Κολομβία» είχαν υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ.

- τρίτον, είναι αλήθεια ότι, ανάλογα με την κατάσταση και την τοποθεσία τους, τα νησιά ενδέχεται να έχουν μειωμένη επήρεια στη διαδικασία οριοθέτησης. Όπως αναφέρθηκε, αυτό εξαρτάται «από τις γεωγραφικές πραγματικότητες και τις περιστάσεις της συγκεκριμένης περίπτωσης».¹⁸⁷ Σε κάθε περίπτωση, ισχυρισμοί, όπως αυτοί της Τουρκίας, που υπονοούνται στο μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης, ότι νησιά όπως η Κρήτη (8,336 τετραγωνικά χιλιόμετρα, η Ρόδος (1,401 τετραγωνικά χιλιόμετρα) ή η Κάρπαθος (302 τετραγωνικά χιλιόμετρα), δεν θα πρέπει να έχουν

¹⁸⁰ Βλ. *Costa Rica/Nicaragua*, σημ. 135, [140].

¹⁸¹ *Ibid*, [140].

¹⁸² *Ibid*, [153].

¹⁸³ *Nicaragua/Colombia*, σημ. 150, [21].

¹⁸⁴ Αυτό φαίνεται να συμβαδίζει επίσης με την πρακτική της Τουρκίας, όπως στο Μνημόνιο Τουρκίας / Λιβύης, σύμφωνα με πληροφορίες, η Τουρκία χρησιμοποίησε μικρούς βράχους / νησίδες ως σημεία βάσης.

¹⁸⁵ Βλ. σημ. 125, 25.

¹⁸⁶ Βλ. Çağatay Erciyes, ‘Eastern Mediterranean Turkey’s Legal and Political Views’, σημ. 129, 16.

¹⁸⁷ Βλ. *Costa Rica/Nicaragua*, σημ. 135, [153].

καθόλου επήρεια, δηλ. να έχουν μόνο χωρικά ύδατα 6 ν.μ. προφανώς στερείται νομικής βάσης. Αρκεί να πούμε ότι στην Κόστα Ρίκα/Νικαράγουα, σε νησιά πολύ πιο περιορισμένου μεγέθους (9,6 τετραγωνικά χιλιόμετρα (Great Corn) και 3 τετραγωνικά χιλιόμετρα (Little Corn) και 26 ν.μ. από την ακτή, δόθηκε μισή επήρεια.

-Μη αποκοπή/μη καταπάτηση: Το νομικό θεμέλιο της αρχής βρίσκεται στις υποθέσεις Υφαλοκρηπίδας της Βόρειας Θάλασσας του 1969, όπου το ΔΔ έκρινε ότι τα τρία κράτη μέλη υποχρεώθηκαν να οριοθετήσουν τα σύνορά τους με τρόπο που θα προστατεύει την φυσική προέκταση καθεμιάς από τις αντίστοιχες υφαλοκρηπίδες τους, χωρίς να παραβιάζεται η φυσική προέκταση των άλλων. Ενώ η έννοια της φυσικής προέκτασης έχει χάσει τη σημασία της δεδομένης της εμφάνισης δικαιωμάτων λόγω απόστασης σύμφωνα με την ΣΔΘ, η αρχή της μη καταπάτησης παραμένει σχετική στη σύγχρονη νομολογία οριοθέτησης και στην κρατική πρακτική. Δύο πρόσφατα παραδείγματα προσαρμογής της προσωρινής μέσης γραμμής ώστε να περιοριστεί η αποκοπή παρατηρούνται στις υποθέσεις του Κόλπου της Βεγγάλης (Μπαγκλαντές/Μιανμάρ και Μπαγκλαντές/Ινδία), όπου η γεωγραφική διαμόρφωση της ακτογραμμής ήταν εντυπωσιακά παρόμοια με εκείνη στις υποθέσεις της Βόρειας Θάλασσας, και όπου το Μπαγκλαντές θα έχανε από μια οριοθέτηση με βάση την αρχή της ισής απόστασης με τον ίδιο τρόπο όπως και η Δυτική Γερμανία στην υπόθεση του 1969.¹⁸⁸

“...από τις γεωγραφικές πραγματικότητες και τις περιστάσεις της συγκεκριμένης περίπτωσης» Σε κάθε περίπτωση, ισχυρισμοί, όπως αυτοί της Τουρκίας, που υπονοούνται στο μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης, ότι νησιά όπως η Κρήτη (8,336 τετραγωνικά χιλιόμετρα, η Ρόδος (1,401 τετραγωνικά χιλιόμετρα) ή η Κάρπαθος (302 τετραγωνικά χιλιόμετρα), δεν θα πρέπει να έχουν καθόλου επήρεια, δηλ. να έχουν μόνο χωρικά ύδατα 6 ν.μ. προφανώς στερείται νομικής βάσης.”

Είναι αληθές ότι μια κατάσταση κατά την οποία η αρχή της μη καταπάτησης μπορεί να συνιστά σχετική περίπτωση είναι όταν μικρά νησιά που ανήκουν σε ένα κράτος βρίσκονται μπροστά σε ηπειρωτική ακτή άλλου. Έτσι, στη Νικαράγουα/Κολομβία, το ΔΔ παρατήρησε ότι μια προσωρινή μέση γραμμή μεταξύ μιας ομάδας μικρών κολομβιανών νησιών και της ηπειρωτικής Νικαράγουα είχε ως αποτέλεσμα την αποκοπή της Νικαράγουα από τα τρία τέταρτα της θαλάσσιας περιοχής στην οποία προβάλλονταν οι ακτές της. Αυτό οδήγησε το Δικαστήριο να προβεί σε σημαντική προσαρμογή της προσωρινής μέσης γραμμής υπέρ της Νικαράγουα. Ωστόσο, σημαντικό για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας είναι το γεγονός ότι το Δικαστήριο συμφώνησε με την Κολομβία ότι οποιαδήποτε προσαρμογή ή μετατόπιση της προσωρινής μέσης γραμμής δεν πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα την αποκοπή της Κολομβίας από τα δικαιώματα που δημιουργούνται από τα νησιά της στην περιοχή στα ανατολικά αυτών των νησιών. Διαφορετικά, το αποτέλεσμα θα ήταν να διορθωθεί μια περίπτωση αποκοπής δημιουργώντας μια άλλη. Μια δίκαιη λύση απαιτεί από κάθε κράτος να έχει εύλογα δικαιώματα στις περιοχές στις οποίες προβάλλονται οι ακτές του. Εν προκειμένω, αυτό σημαίνει ότι η ενέργεια που λαμβάνει το Δικαστήριο για την προσαρμογή ή τη μετατόπιση της προσωρινής μέσης γραμμής θα πρέπει να αποφεύγει την πλήρη αποκοπή ενός από τα μέρη από τις περιοχές στις οποίες προβάλλονται οι ακτές του».¹⁸⁹

Υπό το φως των ανωτέρω, ακόμη και αν η Τουρκία ισχυριστεί, όπως είναι πολύ πιθανό να πράξει, ότι τα ελληνικά νησιά αποκόπτουν την παράκτια προβολή της, το αντεπιχείρημα της Ελλάδας θα ήταν, σύμφωνα με την υπόθεση της Νικαράγουας/Κολομβίας, ότι οποιαδήποτε προσαρμογή ή μετατόπιση της προσωρινής μέσης γραμμής δεν πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα την αποκοπή της Ελλάδας από τα δικαιώματα που δημιουργούνται από τα νησιά της στην περιοχή νότια ή δυτικά των νησιών αυτών προς την ηπειρωτική χώρα. Επίσης, ένα άλλο σημαντικό επιχείρημα που προκύπτει από την υπόθεση Νικαράγουα/Κολομβία, το οποίο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί κατά οποιασδήποτε πρότασης για εγκλωβισμό των ελληνικών νησιών, θα ήταν ότι αυτό θα είχε «ατυχείς συνέπειες για

¹⁸⁸ Βλ. μεταξύ άλλων S. Fietta & R. Cleverley, σημ. 156, 68.

¹⁸⁹ Βλ. *Nicaragua/Colombia*, σημ. 150, para 216.

την ομαλή διαχείριση των θαλάσσιων πόρων, την αστυνόμευση και τη δημόσια τάξη» στην περιοχή».¹⁹⁰

-*Τρίτα κράτη στην περιοχή*: ένας από τους παράγοντες που προτείνει η Τουρκία για να εκτιμήσει εάν η οριοθέτηση είναι δίκαιη είναι η παρουσία τρίτων κρατών στην περιοχή,¹⁹¹ τον οποίο, κατά πολύ βολικό για εκείνη τρόπο, η ίδια παραμέρισε κατά την υπογραφή του μνημονίου συνεργασίας με τη Λιβύη. Το ζήτημα των τρίτων κρατών, τα οποία ενδέχεται να έχουν θαλάσσιες αξιώσεις που αλληλεπικαλύπτονται με την «σχετική θαλάσσια περιοχή» υπό οριοθέτηση μεταξύ των δύο διαδίκων, έχει τεθεί υπό εξέταση ενώπιον διεθνών δικαστηρίων. Στο παρόν πλαίσιο, σε μια μελλοντική υπόθεση οριοθέτησης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, θα υπάρχουν τρίτα κράτη στην περιοχή, ενώ θα υπάρχει, τουλάχιστον, με βάση τα σημερινά δεδομένα, και μια συμφωνία οριοθέτησης μεταξύ ενός από τα μέρη της διαφοράς, την Τουρκία, με ένα τρίτο κράτος, τη Λιβύη, της οποίας συμφωνίας το γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής επικαλύπτεται με τμήμα της θαλάσσιας περιοχής που το Δικαστήριο θα κληθεί, υποθετικά, να οριοθετήσει («σχετική θαλάσσια περιοχή»).

“...είναι μια θεμελιώδης αρχή του διεθνούς δικαίου ότι μια συνθήκη μεταξύ δύο κρατών δεν μπορεί, από μόνη της, να επηρεάσει τα δικαιώματα τρίτου κράτους.”

Είναι πέραν του πλαισίου της παρούσας έρευνας να αντιμετωπίσει αυτό το περίπλοκο ζήτημα. Αρκεί να σημειώσουμε τα ακόλουθα: πρώτον, ως προς την ισχύ υφιστάμενων συμφωνιών οριοθέτησης, όπως το Μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης,¹⁹² η υπόθεση της Νικαράγουας/Κολομβίας είναι σημαντικότερη -και- εν προκειμένω: η Κολομβία είχε συνάψει συμφωνία για τα θαλάσσια σύνορα με την Τζαμάικα το 1993, και είχε συνάψει επίσης συμφωνία με τον Παναμά για τα σύνορα μεταξύ των νησιών της Κολομβίας και της ηπειρωτικής χώρας του Παναμά και είχε υπογράψει συμφωνία με την Κόστα Ρίκα για το όριο που εκτείνεται από τα σύνορα Κολομβίας/Παναμά. Παρόμοια με αυτό που πιθανότατα θα έκανε η Τουρκία, η Κολομβία υποστήριξε ότι αυτές οι συμφωνίες ισοδυναμούσαν με αναγνώριση από τα κράτη των δικαιωμάτων της Κολομβίας σε τμήματα της σχετικής περιοχής [τουρκικά δικαιώματα στα ανοιχτά Κρήτης και Ρόδου], τα οποία πρέπει να λάβει υπόψη το ΔΔ. Το Δικαστήριο αντέκρουσε αυτό το επιχείρημα, υπενθυμίζοντας ότι «είναι μια θεμελιώδης αρχή του διεθνούς δικαίου ότι μια συνθήκη μεταξύ δύο κρατών δεν μπορεί, από μόνη της, να επηρεάσει τα δικαιώματα τρίτου κράτους».¹⁹³ Το Δικαστήριο έκρινε ότι η απόφαση του «αφορά μόνο τα δικαιώματα της Νικαράγουα έναντι της Κολομβίας και το αντίστροφο και, επομένως, με την επιφύλαξη οποιασδήποτε αξίωσης τρίτου κράτους ή οποιασδήποτε αξίωσης που μπορεί να έχει οποιοδήποτε μέρος εναντίον τρίτου κράτους».¹⁹⁴ Ωστόσο, ως αποτέλεσμα της οριοθέτησης, κατά μήκος τμήματος του πρώην ορίου Κολομβίας/Παναμά και του ορίου Κολομβίας/Κόστα Ρίκα, οι θαλάσσιες ζώνες στην άλλη πλευρά του ορίου από τον Παναμά και την Κόστα Ρίκα έγιναν

¹⁹⁰ As the Court held, ‘confining Colombia to a succession of enclaves drawn around each of its islands, as Nicaragua proposes, would disregard that second requirement. Even if each island were to be given an enclave of 12 nautical miles, and not 3 nautical miles as suggested by Nicaragua, the effect would be to cut off Colombia from the substantial areas to the east of the principal islands, where those islands generate an entitlement to a continental shelf and exclusive economic zone. In addition, the Nicaraguan proposal would produce a disorderly pattern of several distinct Colombian enclaves within a maritime space which otherwise pertained to Nicaragua with unfortunate consequences for the orderly management of maritime resources, policing and the public order of the oceans in general, all of which would be better served by a simpler and more coherent division of the relevant area’; *ibid*, para 230.

¹⁹¹ See Turkey’s MFA, ‘Outstanding Issues in the Eastern Mediterranean and the Aegean Sea’, *supra* note 128, p. 26.

¹⁹² Η θέση της Ελλάδας είναι ότι αυτό το μνημόνιο είναι άκυρο και δεν έχει καμία νομική επίπτωση για τρίτους, ιδίως για την Ελλάδα. Το άρθρο δεν εξετάζει την υποτιθέμενη ακυρότητα αυτού του μνημονίου και προχωρά με την υπόθεση ότι η Τουρκία θα επικαλεστεί αυτό το μνημόνιο ενώπιον δικαστηρίου σε μελλοντική υπόθεση οριοθέτησης προκειμένου να αποκλείσει την περιοχή του μνημονίου από την περιοχή που θα οριοθετηθεί μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

¹⁹³ Nicaragua/Colombia, *supra* note 150, para 227. See also Article 34 of the Vienna Convention on the Law of Treaties (Vienna, 23 May 1969), 1155 *U.N.T.S.* 331, which is taken as codifying the pre-existing customary law: “A treaty does not create either obligations or rights for a third State without its consent”.

¹⁹⁴ *Ibid*, para 208. This pronouncement was affirmed by the Court also in the 2018 Costa-Rica/Nicaragua case, *supra* note 135, para 123.

περιοχές όπου η Κολομβία δεν έχει δικαίωμα άσκησης κυριαρχικών δικαιωμάτων, καθώς απονεμήθηκαν στη Νικαράγουα.¹⁹⁵

“Για να το τοποθετήσουμε αυτό στο πλαίσιο μας, μια παρόμοια διαπίστωση του ΔΔ ή άλλου Δικαστηρίου σε μια υποθετική περίπτωση ελληνοτουρκικής θαλάσσιας οριοθέτησης θα σήμαινε πρακτικά ότι η περιοχή που υποτίθεται ότι είναι Τουρκική σύμφωνα με το μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης θα μπορούσε να απονεμηθεί στην Ελλάδα από το δικαστήριο.”

Για να το τοποθετήσουμε αυτό στο πλαίσιο μας, μια παρόμοια διαπίστωση του ΔΔ ή άλλου Δικαστηρίου σε μια υποθετική περίπτωση ελληνοτουρκικής θαλάσσιας οριοθέτησης θα σήμαινε πρακτικά ότι η περιοχή που υποτίθεται ότι είναι Τουρκική σύμφωνα με το μνημόνιο Τουρκίας-Λιβύης θα μπορούσε να απονεμηθεί στην Ελλάδα από το δικαστήριο.

Ανεξάρτητα από το αν υπάρχουν συμφωνίες στην περιοχή, ενδέχεται να υπάρχουν θαλάσσια δικαιώματα τρίτου κράτους αλληλεπικαλυπτόμενα ή ενδεχομένως μερικώς αλληλεπικαλυπτόμενα με τα δικαιώματα που διεκδικούν τα μέρη της υπόθεσης. Ένα δικαστήριο που οριοθετεί ένα όριο σε μια τέτοια κατάσταση πρέπει να λάβει θέση σχετικά με το εάν πρέπει να ληφθεί υπόψη η ύπαρξη αλληλεπικαλυπτόμενων αξιώσεων τρίτων κρατών.¹⁹⁶ Από την άποψη αυτή, η πρόσφατη νομολογία αναφέρει:

-Πρώτον, ενώ «δεν μπορεί να προσδιοριστεί ο αντίκτυπος των δικαιωμάτων τρίτων κρατών στις περιοχές που ενδέχεται να αποδοθούν σε ένα από τα μέρη, μπορούν ωστόσο να συμπεριληφθούν οι περιοχές όπου τρίτα κράτη έχουν αξίωση».¹⁹⁷

Επομένως, για τους σκοπούς της οριοθέτησης της σχετικής θαλάσσιας περιοχής, οι ισχυρισμοί τρίτων κρατών θα συμπεριληφθούν στην οριοθετημένη περιοχή ·

- Δεύτερον, η νομολογία από την υπόθεση Γουινέα/Γουινέα-Μπισάου, η οποία είναι η μόνη περίπτωση που τα διεθνή δικαστήρια έχουν προσαρμόσει τη μεθοδολογία οριοθέτησης για να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα τρίτων κρατών,¹⁹⁸ είναι λογικά συνεπής και δείχνει ότι η παρουσία τρίτων κρατών δεν είναι σχετικός παράγοντας για την επιλογή της μεθοδολογίας οριοθέτησης.¹⁹⁹

-Τρίτον, τα διεθνή δικαστήρια, ενώ επιμένουν στο σχετικό αποτέλεσμα των αποφάσεών τους, έχουν λάβει μέτρα για την προστασία των νομικών συμφερόντων τρίτων κρατών. Από αυτή την άποψη, η κυρίαρχη τάση είναι ο σχεδιασμός γραμμής οριοθέτησης χωρίς ένα σταθερό τελικό σημείο,²⁰⁰ το οποίο έχει περιγραφεί από την Pellet ως «μια κομψή, απλή και παγκόσμια ικανοποιητική λύση».²⁰¹ Αυτή η προσέγγιση χρησιμοποιήθηκε από το ΔΔ στην Κατάρ/Μπαχρέιν, Καμερούν/Νιγηρία,

¹⁹⁵ Judge Xue considered that: [t]he boundary line in the south would virtually produce the effect of invalidating the existing agreements on maritime delimitation that Colombia has concluded with Panama and Costa Rica respectively and drastically changing the maritime relations in the area'; Declaration of Judge Xue, *Nicaragua/Colombia*, *ibid*, para 15. Judge *ad hoc* Cot considered that the agreements ceased to exist 'since their object disappears with the substitution of Nicaragua for Colombia as the holder of sovereignty or of sovereign rights in the spaces concerned', Declaration of Judge Cot, *Nicaragua/Colombia*, *ibid* para 10.

¹⁹⁶ Συγκεκριμένα, τα δικαστήρια δεν έλαβαν ποτέ υπόψη την εθνική νομοθεσία των Μερών ή την πρακτική και τις θέσεις τους στο πλαίσιο συμφωνιών με τρίτα κράτη, δηλαδή ό, τι κάνει η Ελλάδα στο Ιόνιο Πέλαγος, π.χ. στη συμφωνία με την Ιταλία, δεν θα έχει καμία σημασία σε μια μελλοντική θαλάσσια οριοθέτηση με την Τουρκία.

¹⁹⁷ *Costa-Rica/Nicaragua case*, *supra* note 135, para 121. In the *Black Sea case*, the Court observed that: "where areas are included solely for the purpose of approximate identification of overlapping entitlements of the Parties to the case, which may be deemed to constitute the relevant area (and which in due course will play a part in the final stage testing for disproportionality), third party entitlements cannot be affected", *supra* note 150, para 114.

¹⁹⁸ In *Guinea/Guinea-Bissau*, the arbitral tribunal considered that the somewhat concave nature of the of the West African coastline as whole rendered the equidistance method unsuitable, and called for a method which could be integrated with existing and future delimitations in the region coastline from Guinea-Bissau to Sierra Leone and the convex character; *Delimitation of the Maritime Boundary between Guinea and Guinea-Bissau*, [1985] XIX RIAA 149, para 14.

¹⁹⁹ Βλ. επίσης N. Burke O' Sullivan, 'The Case Law's Handling of Issues Concerning Third States', in A. Oude Elferink (ed.), *Maritime Boundary Delimitation: The Case-Law* (Cambridge University Press, 2018), 262, at 283.

²⁰⁰ Βλ. *ibid*.

²⁰¹ A. Pellet, 'Land and Maritime Tripoints in International Jurisprudence,' in H. Hestermeyer et al. (eds.), *Coexistence, Cooperation and Solidarity: Liber Amicorum Rüdiger Wolfrum* (Martinus Nijhoff Leiden, 2011) 245.

Νικαράγουα/Ονδούρα, Μαύρη Θάλασσα και πιο πρόσφατα, Κόστα Ρίκα/Νικαράγουα.

“..πρέπει να αναμένεται ότι το Δικαστήριο δεν θα καθορίσει το τελικό σημείο της γραμμής οριοθέτησης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας σε σημεία όπου τρίτα κράτη μπορεί να έχουν αξιώσεις, όπως η Κύπρος και η Αίγυπτος.”

“Το δίκαιο της θαλάσσιας οριοθέτησης έχει αναπτυχθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να προσφέρει μια σαφή και προβλέψιμη εικόνα σχετικά με τη διαδικασία και τις σχετικές περιστάσεις που ενδέχεται να ληφθούν υπόψη από ένα διεθνές δικαστήριο σε μια υπόθεση οριοθέτησης.”

Στο πλαίσιο μας, πρέπει να αναμένεται ότι το Δικαστήριο δεν θα καθορίσει το τελικό σημείο της γραμμής οριοθέτησης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας σε σημεία όπου τρίτα κράτη μπορεί να έχουν αξιώσεις, όπως η Κύπρος και η Αίγυπτος.

- *Συμπερασματικές σκέψεις*: Το δίκαιο της θαλάσσιας οριοθέτησης έχει αναπτυχθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να προσφέρει μια σαφή και προβλέψιμη εικόνα σχετικά με τη διαδικασία και τις σχετικές περιστάσεις που ενδέχεται να ληφθούν υπόψη από ένα διεθνές δικαστήριο σε μια υπόθεση οριοθέτησης. Παρόλο που συχνά αναφέρεται ότι κάθε περίπτωση είναι μοναδική, και επομένως δεν μπορεί να γίνει ασφαλής πρόγνωση ως προς το αποτέλεσμα μιας υπόθεσης οριοθέτησης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, μπορεί εύλογα να υποθέσουμε ποια θα ήταν τα επιχειρήματα που θα έθεταν τα μέρη και ποιο θα ήταν το βάρος τους σύμφωνα με το νομολογιακό κεκτημένο.

Κατά συνέπεια, η Ελλάδα θα προέβαλε, μεταξύ άλλων: i) τη σημασία της μέσης γραμμής, τουλάχιστον ως το πρώτο στάδιο της διαδικασίας οριοθέτησης, ii) ότι όλα τα νησιά δημιουργούν θαλάσσια δικαιώματα στην περιοχή, iii) την πλήρη επήρεια των νησιών με σημαντικό καθεστώς, μέγεθος και πληθυσμό και εκείνα που αποτελούνται από ένα σύμπλεγμα ή μια «αλυσίδα νησιών», iv) την αντίστροφη μη αποκοπή, δηλαδή ότι οποιαδήποτε ενδεχόμενη προσαρμογή ή μετατόπιση της προσωρινής μέσης γραμμής εκ μέρους του Δικαστηρίου θα πρέπει να αποφεύγει την πλήρη αποκοπή οποιουδήποτε μέρους από τις περιοχές στις οποίες προβάλλονται οι ακτές του, v) την ανάγκη διασφάλισης της σωστής διαχείρισης των πόρων και της δημόσιας τάξης της θάλασσας, η οποία έρχεται σε αντίθεση με οποιαδήποτε πρόταση για θύλακες-πέριξ των ελληνικών νησιών του Αιγαίου, vi) την μη εφαρμογή εδώ της δυσαναλογίας των σχετικών ακτογραμμών λόγω του υπολογισμού των ακτών όλων των σχετικών ελληνικών νησιών,²⁰² και τέλος vii) τη μη συνάφεια της ύπαρξης συμφωνιών με τρίτα κράτη, ιδίως του Μνημονίου Τουρκίας-Λιβύης.

Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία θα μπορούσε να υπογραμμίσει, μεταξύ άλλων, το γεγονός ότι το τελικό αποτέλεσμα κάθε οριοθέτησης θα πρέπει να είναι μια δίκαιη λύση βάσει των άρθρων 74 και 83 της ΣΔΘ και του εθιμικού δικαίου, ii) την μη αποκοπή της παράκτιας προβολής του λόγω της παρουσίας ελληνικών νησιών (σύμφωνα με τη Νικαράγουα στην οριοθέτηση με την Κολομβία), iii) το στρεβλωτικό ή δυσανάλογο αποτέλεσμα των νησιών στην οριοθέτηση, που συνεπάγεται ότι πρέπει να δίνεται μειωμένη ή καθόλου επήρεια σε τέτοιου είδους νησιά, iv) το συνολικό γεωγραφικό πλαίσιο που δεν πρέπει να αναδιαμορφωθεί νομικά,²⁰³ iv) την εγκυρότητα και τη συνάφεια του Μνημονίου Τουρκίας-Λιβύης, και τέλος v) την φερόμενη έντονη διαφορά μεταξύ του μήκους των σχετικών ακτών κ.λπ

²⁰² Εάν η Τουρκία επιμένει στους ισχυρισμούς τους ότι εκτείνονται στα δυτικά του 26ου μεσημβρινού, δηλαδή δυτικά νησιών όπως η Λήμνος, η Λέσβος, η Σάμος, τότε δεν θα ληφθούν υπόψη και θα υπολογιστεί ολόκληρη η περίμετρος ως «σχετική ακτή», δηλαδή ως προβολή σε θαλάσσια περιοχή για την οποία τα μέρη έχουν αλληλεπικαλυπτόμενες αξιώσεις. Βλ. σχετικά Nicaragua-Colombia, σημ. 150, [149].

²⁰³ In two cases, namely, the Black Sea case and the Myanmar/Bangladesh case, the ICJ and ITLOS respectively opted to give only a 12 n.m. territorial sea to a maritime feature very close to the coast of the other party and not to take it into account in the delimitation of the continental shelf, because any other treatment would entail a ‘judicial refashioning of geography’. In the words of the ICJ in the *Black Sea case*, ‘to count Serpents’ Island as a relevant part of the coast would amount to grafting an extraneous element onto Ukraine’s coastline; the consequence would be a judicial refashioning of geography, which neither the law nor practice of maritime delimitation authorizes. The Court is thus of the view that Serpents’ Island cannot be taken to form part of Ukraine’s coastal configuration’; *supra* note 150, para 149.

Επίλυση της Διαφοράς Θαλάσσιας Οριοθέτησης

Στην προηγούμενη ενότητα, διερευνήθηκε το νομικό πλαίσιο που διέπει το εύρος των χωρικών υδάτων της Ελλάδας και την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η Ελλάδα αναγνωρίζει μόνο τη διαφορά σχετικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας (και της ΑΟΖ), είναι απίθανο όλες οι πιθανές θαλάσσιες διαφορές μεταξύ των δύο χωρών να τεθούν ενώπιον διεθνούς δικαστηρίου. Τούτου λεχθέντος, είναι σκόπιμο να υπογραμμιστεί ότι το ζήτημα του εύρους των χωρικών υδάτων καθώς και τα θέματα κυριαρχίας επί των νησιών, μπορεί να αντιμετωπιστούν έμμεσα ή παρεμπιπτόντως από δικαστήριο, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια. Αυτή η ενότητα θα συζητήσει α) τα μέσα για την επίλυση των διαφορών μεταξύ των δύο κρατών και τις προοπτικές· και β) την προσφυγή στο ΔΔ μέσω ενός «συμβιβασμού».

1. Μέσα Επίλυσης Διαφορών σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο

Μία από τις θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς δικαίου είναι η ειρηνική επίλυση των διαφορών μεταξύ κρατών.²⁰⁴ Πρώτον, το άρθρο 2 (3) του Χάρτη των ΗΕ απαιτεί από τα Μέλη των ΗΕ να «διευθετήσουν τις διεθνείς τους διαφορές με ειρηνικά μέσα με τέτοιο τρόπο ώστε να μην τίθεται σε κίνδυνο η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια και η δικαιοσύνη». Επιπλέον, το άρθρο 33 (1) του Χάρτη ορίζει ότι «[τα] μέρη σε οποιαδήποτε διαφορά, η συνέχιση της οποίας ενδέχεται να θέσει σε κίνδυνο τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, θα αναζητήσουν, καταρχάς, λύση μέσω διαπραγματεύσεων, έρευνα, διαμεσολάβηση, συνδιαλλαγή, διαιτησία, δικαστικός διακανονισμός, προσφυγή σε περιφερειακούς οργανισμούς ή διακανονισμούς ή άλλα ειρηνικά μέσα της δικής τους επιλογής.» Το άρθρο 33 έχει σημασία σε περιπτώσεις όπου η διαφορά μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, όπως συνέβη στο 1976 και, αναμφισβήτητα, μπορεί να συμβεί ξανά πολύ σύντομα στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο όρος «διαφορά» πρέπει να νοείται με τη συνήθη έννοια του στο διεθνές δίκαιο, το οποίο διατυπώνει το ΔΔΔΔ, ως «διαφωνία για νομικό ή πραγματικό ζήτημα, σύγκρουση νομικής άποψης συμφερόντων μεταξύ δύο προσώπων», και επιβεβαιώθηκε και αναπτύχθηκε από το ΔΔ.²⁰⁵

Το καθοριστικό χαρακτηριστικό ενός ειρηνικού μέσου επίλυσης διαφορών είναι ότι αποφεύγει τη χρήση ή την απειλή βίας, που αντίκειται στο άρθρο 2 (4) του Χάρτη των ΗΕ. Τα κράτη δεν έχουν αυστηρή υποχρέωση να επιλύσουν τη διαφορά με οποιονδήποτε τρόπο, δηλαδή υποχρέωση αποτελέσματος, αλλά υποχρέωση συμπεριφοράς, δηλαδή να καταβάλουν προσπάθειες για επίλυση της διαφοράς με ειρηνικά μέσα. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να καταφεύγουν στη χρήση βίας ή στην απειλή χρήσης βίας.²⁰⁶ Παραδείγματος χάρη, μια τέτοια απειλή

²⁰⁴ Βλ. Ph. Pazartzis, *Les engagements internationaux en matière de règlement pacifique des différends entre États*, Paris, L.G.D.J. 1992.

²⁰⁵ Βλ. σημ. 52 και αντίστοιχο κείμενο.

²⁰⁶ In his Separate Opinion in the Land Reclamation case, Judge Jesus said that Article 279 UNCLOS, echoing Article 2 (3) of the UN Charter, 'does not create an obligation for States to settle their dispute either specifically through negotiations or by any other particular peaceful means. Rather, it was 'the flip side of the general principle of international law, as embodied in [Article 2 (4) of] the United Nations Charter' prohibiting the use or threat of force as a way of settling disputes'; ITLOS, *Land Reclamation in and around the Straits of Johor* (Malaysia v. Singapore), Provisional Measures, Separate Opinion of Judge Jesus, ITLOS Reports (2003), p. 52, at p. 53.

“...οι διαπραγματεύσεις για την επίλυση των υφιστάμενων θαλάσσιων διαφορών μεταξύ των δύο κρατών θα πρέπει πάντα να είναι ευπρόσδεκτες, καθώς, μεταξύ άλλων, θα αποτρέψει τον κίνδυνο κλιμάκωσης της διαφοράς σε επεισόδιο που μπορεί να περιλαμβάνει τη χρήση ή την απειλή χρήσης βίας. Ένα προκαταρκτικό, αλλά πολύ ακανθώδες ζήτημα, είναι το ζήτημα των «διαφορών» που πρέπει να τεθούν υπό διαπραγμάτευση.”

χρήσης βίας θεωρήθηκε η απειλή χρήση βίας από ένα πλοίο της ακτοφυλακής του Σουρινάμ εναντίον του χειριστή μιας αυτοδύναμης πλατφόρμας πετρελαίου που λειτουργούσε με άδεια από τη Γουιάνα σε μια περιοχή υφαλοκρηπίδας που αμφισβητείτο μεταξύ των μερών. Το πλοίο του Σουρινάμ διέταξε το χειριστή να εγκαταλείψει την περιοχή εντός 12 ωρών ή, σύμφωνα με τα λόγια του διοικητή του πλοίου, οι «συνέπειες θα είναι δικές σας».²⁰⁷

Όσον αφορά στα μέσα που αναφέρονται στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, αυτά είναι: «διαπραγμάτευση, έρευνα, διαμεσολάβηση, συνδιαλλαγή, διαιτησία, δικαστική επίλυση, προσφυγή σε περιφερειακούς οργανισμούς ή ρυθμίσεις ή άλλα ειρηνικά μέσα της δικής τους επιλογής». Αυτό είναι απλώς ένα μενού επιλογών και δεν υπάρχει καμία απαίτηση προσφυγής σε όλες με τη σειρά, πολύ λιγότερο με τη σειρά με την οποία εμφανίζονται. Είναι μια καθιερωμένη αρχή του διεθνούς δικαίου ότι τα κράτη είναι ελεύθερα να επιλέξουν τα δικά τους μέσα για την επίλυση των διαφορών τους.²⁰⁸ Το ερώτημα που τίθεται είναι ο βαθμός στον οποίο μπορούν να εφαρμοστούν αυτά τα μέσα για την επίλυση της διαφοράς οριοθέτησης.

-*Διαπραγμάτευση*: μέσω διαπραγματεύσεων τα μέρη σε μια διαφορά δημιουργούν άμεσες επαφές μεταξύ τους και συζητούν επίλυτα ζητήματα. Μόνο εάν οι δύο πλευρές υποβάλουν δηλώσεις ως προς το βάσιμο της διαφοράς, μπορεί κανείς να μιλήσει για διαπραγματεύσεις με την έννοια που εξετάζεται. Είναι εξαιρετικά αμφίβολο, ωστόσο, εάν το ΔΔ έχει δικίωμα να κρίνει ότι τα μέρη μιας διαπραγμάτευσης «έχουν υποχρέωση, ώστε να διεξαχθούν οι διαπραγματεύσεις και να έχουν νόημα, κάτι που δεν θα συμβεί όταν κανένα από αυτά επιμένει στη δική του θέση χωρίς να μελετήσει οποιαδήποτε τροποποίησή της».²⁰⁹ Στην πραγματικότητα, το καθήκον διαπραγμάτευσης έχει καθαρά διαδικαστικό χαρακτήρα και δεν υπάρχει νομική υποχρέωση επίτευξης επίλυσης της διαφοράς.

Στο πλαίσιο της ελληνοτουρκικής διαφοράς σχετικά με τη θαλάσσια οριοθέτηση, τα δύο κράτη βρίσκονται υπό διαπραγμάτευση ακόμη και πριν από την υπόθεση του ΔΔ του 1978, με τον τελευταίο γύρο «διαπραγματεύσεων» να έχει τη μορφή διερευνητικών συνομιλιών (2002-2016), αλλά μάταια. Ωστόσο, οι διαπραγματεύσεις για την επίλυση των υφιστάμενων θαλάσσιων διαφορών μεταξύ των δύο κρατών θα πρέπει πάντα να είναι ευπρόσδεκτες, καθώς, μεταξύ άλλων, θα αποτρέψει τον κίνδυνο κλιμάκωσης της διαφοράς σε επεισόδιο που μπορεί να περιλαμβάνει τη χρήση ή την απειλή χρήσης βίας.²¹⁰ Ένα προκαταρκτικό, αλλά πολύ ακανθώδες ζήτημα, είναι το ζήτημα των «διαφορών» που πρέπει να τεθούν υπό διαπραγμάτευση. Όπως σημειώθηκε, η Ελλάδα αναγνωρίζει επισήμως μια μόνο διαφορά, ενώ από την άλλη πλευρά, η Τουρκία συγκεντρώνει πολλά ζητήματα που πιθανόν να επιλυθούν. Επομένως, η προοπτική άμεσης και επιτυχούς επίλυσης των θαλάσσιων διαφορών μέσω διαπραγματεύσεων φαίνεται απίθανη.

²⁰⁷ *Guyana/Suriname*, *supra* note 36, paras. 425–445. See also on use of force at sea, E. Papastavridis, ‘The Use of Force at Sea in the 21st Century: Some Reflections on the Proper Legal Framework(s)’, 2 *Journal of Territorial and Maritime Studies* (2015), pp. 119-138.

²⁰⁸ See also to this end Article 280 UNCLOS: ‘Nothing in this Part impairs the right of any States Parties to agree at any time to settle a dispute between them concerning the interpretation or application of this Convention by any peaceful means of their own choice.’

²⁰⁹ See *North Sea Continental Shelf Case* [1969] I.C.J. Reports 1969, p. 47; cf also *Gabčíkovo-Nagymaros Project* [1997] I.C.J. Reports 1997, p. 77; *Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v Uruguay)* (Judgment of 20 April 2010) para 146; *Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Georgia v Russian Federation)*, Judgment of 1 April 2011, paras 157–59.

²¹⁰ Cf the *Imia* islands incident. For commentary see *inter alia* K. Ioannou and A. Strati, *supra* note 49, 441-453; E. A. Georgiades, ‘The IMIA Islets: A Beginning to the Maritime Delimitation of the Aegean Sea Dispute’, 17 *Ocean & Coastal L.J.* 103 (2011); Scott Keefe, ‘Solving the Greek Turkish Boundary Dispute’ (2003) 11 *Cardozo J Int'l & Comp L*, p. 55.

“...η προοπτική της διαδικασίας συνδιαλλαγής, που θα διεξαχθεί από επιτροπή που αποτελείται από διπλωμάτες και δικηγόρους με υψηλή εξειδίκευση και κύρος, όπως εκείνοι που συμμετείχαν στις διαδικασίες μεταξύ Αυστραλίας και Ανατολικού Τιμόρ, φαίνεται ελκυστική.”

-*Διαμεσολάβηση*: Ο διαμεσολαβητής συμμετέχει στις διαπραγματεύσεις μεταξύ των μερών της διαφοράς και μπορεί να προωθήσει τις δικές του προτάσεις με στόχο μια αμοιβαία αποδεκτή συμβιβαστική λύση. Στην πρακτική των ΗΕ, η διαμεσολάβηση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο: ο Γενικός Γραμματέας έχει επανειλημμένα λάβει εντολή να ενεργεί ως διαμεσολαβητής, προσφέροντας «καλές υπηρεσίες». Μια τέτοια προοπτική στην περίπτωση της θαλάσσιας διαφοράς μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας είναι πολύ απομακρυσμένη.

-*Συνδιαλλαγή*: Η συνδιαλλαγή συνδυάζει στοιχεία τόσο της έρευνας όσο και της διαμεσολάβησης. Ένα όργανο συνδιαλλαγής είναι συνήθως επιφορτισμένο με τη διερεύνηση των γεγονότων και την υποβολή στα μέρη προτάσεων για λύση. Τέτοιες προτάσεις δεν είναι δεσμευτικές για τα μέρη. Ένας μηχανισμός συνδιαλλαγής μπορεί να είναι μόνιμος ή μπορεί να δημιουργηθεί από τα μέρη σε σχέση με μια μεμονωμένη περίπτωση. Σύμφωνα με τη Σύμβαση ΔΘ, προβλέπεται συνδιαλλαγή στο άρθρο 284, ενώ προβλέπεται υποχρεωτική συνδιαλλαγή σε υποθέσεις θαλάσσιας οριοθέτησης μεταξύ συμβαλλομένων μερών, όπως η Ελλάδα,²¹¹ τα οποία έχουν προαιρετικά εξαιρέσει τις διαφορές τους σχετικά με τη θαλάσσια οριοθέτηση από τις υποχρεωτικές διαδικασίες σύμφωνα με το τμήμα 2 του μέρους XV της Σύμβασης ΔΘ.²¹² Τέτοια συνδιαλλαγή, δηλ. υποχρεωτική διαδικασία συνδιαλλαγής που κινήθηκε από ένα μέρος της διαφοράς σύμφωνα με το άρθρο 298 Σύμβαση ΔΘ, διεξήχθη πολύ πρόσφατα μεταξύ του Ανατολικού Τιμόρ και της Αυστραλίας για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας τους.²¹³ Αποδείχθηκε επιτυχημένη,²¹⁴ καθώς οδήγησε στην υπογραφή συμφωνίας οριοθέτησης μεταξύ των δύο κρατών στις 6 Μαρτίου 2018.²¹⁵

Αναμφισβήτητα, η προοπτική της διαδικασίας συνδιαλλαγής, που θα διεξαχθεί από επιτροπή που αποτελείται από διπλωμάτες και δικηγόρους με υψηλή εξειδίκευση και κύρος, όπως εκείνοι που συμμετείχαν στις διαδικασίες μεταξύ Αυστραλίας και Ανατολικού Τιμόρ, φαίνεται ελκυστική. Πράγματι, είναι το μόνο μη δεσμευτικό και μη δικαστικό μέσο επίλυσης διαφορών που μπορεί να οδηγήσει σε συμφωνία οριοθέτησης μεταξύ των μερών, υπό την προϋπόθεση ότι τα μέρη θα ήταν πρόθυμα να εγκρίνουν την έκθεση της Επιτροπής Συνδιαλλαγής και τελικά να επιλύσουν τη

²¹¹ Βλ. Declaration of Greece under Article 298 UNCLOS (16 January 2015); available at <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=XXI6&chapter=21&Temp=mtmsg3&clang=en>

²¹² Under Article 298 (1) (a), ‘disputes concerning the interpretation or application of articles 15, 74 and 83 relating to sea boundary delimitations, or those involving historic bays or titles, provided that a State having made such a declaration shall, when such a dispute arises subsequent to the entry into force of this Convention and where no agreement within a reasonable period of time is reached by negotiations between the parties, at the request of any party to the dispute, accept submission of the matter to conciliation under Annex V, section 2; and provided further that any dispute that necessarily involves the concurrent consideration of any unsettled dispute concerning sovereignty or other rights over continental or insular land territory shall be excluded from such submission; (ii) after the conciliation commission has presented its report, which shall state the reasons on which it is based, the parties shall negotiate an agreement on the basis of that report; if these negotiations do not result in an agreement, the parties shall, by mutual consent, submit the question to one of the procedures provided for in section 2, unless the parties otherwise agree’.

²¹³ Βλ. <<https://pca-cpa.org/en/cases/132/>>

²¹⁴ As reported, ‘to avoid litigation-style positions of the parties, the Commission asked the parties not to provide it with any written memorials or formal submissions. Rather, it would like to meet separately with each party for an open-ended and informal exploration of the issues. In support of this aim, the Commission also asked the parties to keep their delegations small in order to facilitate a ‘free-flowing discussion with the Commission. After six rounds of meetings, on 1 September 2017, just 3 weeks before the 12-month deadline for the Commission to produce its report was due to expire (on 19 September), the parties confirmed with the Commission that they accepted the Commission’s proposal on a Comprehensive Package Agreement—being a bilateral treaty covering not only a permanent maritime boundary, but also a special development regime for the Greater Sunrise field; see A. Kedgley Laidlaw and H. Duy Phan, ‘Inter-State Compulsory Conciliation Procedures and the Maritime Boundary Dispute Between Timor-Leste and Australia’ (2019) 10 *Journal of International Dispute Settlement*, pp.126-159.

²¹⁵ Βλ. Treaty between Australia and the Democratic Republic of Timor-Leste Establishing Their Maritime Boundaries in the Timor Sea, signed 8 March 2018.

διαφορά. Ένα πρόσθετο όφελος της συνδιαλλαγής φαίνεται να είναι ότι άλλα γειτονικά κράτη θα μπορούσαν να κληθούν να συμμετάσχουν σε τέτοιες διαδικασίες, γεγονός που θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια ολοκληρωμένη επίλυση όλων των διαφορών θαλασσιών συνόρων στην περιοχή. Δεδομένου ότι η Τουρκία δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Σύμβαση ΔΘ, οποιαδήποτε διαδικασία συνδιαλλαγής θα μπορούσε να κινηθεί μόνο βάσει της αμοιβαίας συναίνεσης των εμπλεκόμενων κρατών, δηλαδή μέσω συμφωνίας συνδιαλλαγής μεταξύ των μερών που θα καθορίζει όλες τις τεχνικές λεπτομέρειες. Μια τέτοια συμφωνία θα χρειαστεί και πάλι διαπραγματεύσεις προς το σκοπό αυτό. Ως εκ τούτου, κάποιος θα μπορούσε εύλογα να υποστηρίξει ότι εάν υπάρχει ανάγκη διαπραγματεύσεων για την επίτευξη συμφωνίας για την υποβολή της διαφοράς σε συνδιαλλαγή, είναι προτιμότερο να γίνει διαπραγμάτευση για μια συμφωνία για την υποβολή της διαφοράς στο ΔΔ ή στη διαιτησία, η οποία θα επιφέρει νομικά δεσμευτικό αποτέλεσμα. Θα πρέπει να επαναληφθεί εδώ ότι οι διαδικασίες συνδιαλλαγής δεν παράγουν νομικά δεσμευτικό έγγραφο και κανένα αποτέλεσμα δεν έχει ακόμη γίνει αποδεκτό από τα μέρη.

“... η προσφυγή στο ΔΔ είναι προτιμότερη, δεδομένου του ότι φαίνεται ασφαλέστερη επιλογή σε σύγκριση με τη διαιτησία για πολλούς λόγους, συμπεριλαμβανομένου του ότι έχει μια σταθερή.”

Συνοψίζοντας τα περί συνδιαλλαγής, είναι σίγουρα μια επιλογή που πρέπει να έχουν στο μυαλό οι διάδικοι ως εναλλακτική λύση στη δικαστική ή διαιτητική διαδικασία, η οποία, ωστόσο, έχει το προφανές μειονέκτημα ότι δεν εξασφαλίζει δεσμευτικό αποτέλεσμα.

-Διαιτησία: Σε αντίθεση με τις διαδικασίες που έχουν ήδη συζητηθεί, οι διαιτητικές αποφάσεις είναι δεσμευτικές για τα αντίδικα μέρη. Ωστόσο, η σύσταση διαιτητικού δικαστηρίου απαιτεί την προηγούμενη συγκατάθεση των μερών. Κατά κανόνα, ένα διαιτητικό σώμα διακρίνεται από το ΔΔ λόγω της μεγαλύτερης ευελιξίας του: τα μέρη καθορίζουν τη σύνθεση της έδρας και μπορούν επίσης να αποφασίσουν σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο και διαδικασία. Γενικά, κάθε πλευρά διορίζει έναν ίσο αριθμό διαιτητών και ένας ουδέτερος διαιτητής διορίζεται είτε από αυτούς τους διαιτητές είτε από τρίτο μέρος. Όπως σημειώθηκε, «ενώ από τη μία πλευρά αυτή η ευελιξία αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα, το οικονομικό βάρος που συνεπάγεται η ίδρυση και η λειτουργία των διαιτητικών οργάνων και η συχνά κάπως μη σταθερή νομολογία τους αποτελούν σοβαρό μειονέκτημα».²¹⁶

Στο ελληνoturκικό πλαίσιο, δεν υπάρχει συνθήκη, όπως π.χ. η Σύμβαση ΔΘ, που να προβλέπει τη διαιτησία ως ένα από τα μέσα για την επίλυση των διαφορών μεταξύ των δύο κρατών. Πράγματι, σύμφωνα με την ως άνω Σύμβαση, η διαιτησία είναι ένας από τα μέσα υποχρεωτικής επίλυσης των διαφορών που σχετίζονται με την ερμηνεία ή την εφαρμογή της Σύμβασης και ανακύπτουν μεταξύ των συμβαλλομένων μερών δυνάμει του άρθρου 287 της Σύμβασης.²¹⁷ Εν πάση περιπτώσει, η Ελλάδα έχει αποκλείσει οποιαδήποτε υποχρεωτική δικαστική διαδικασία σε σχέση με τη θαλάσσια οριοθέτηση σύμφωνα με το άρθρο 298. Σημειωτέον, ασφαλώς, ότι κάθε προσφυγή σε διαιτησία σχετικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ θα απαιτούσε συμβιβασμό μεταξύ των δύο κρατών.

Εν κατακλείδι, η άποψη του παρόντος συγγραφέα είναι ότι η προσφυγή στο ΔΔ είναι προτιμότερη, δεδομένου του ότι φαίνεται ασφαλέστερη επιλογή σε σύγκριση με τη διαιτησία για πολλούς λόγους, συμπεριλαμβανομένου του ότι έχει μια σταθερή και, σε κάποιο βαθμό, προβλέψιμη νομολογία: είναι το κύριο δικαστικό όργανο των Ηνωμένων Εθνών, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την αξιοπιστία του όχι μόνο σε διεθνές, αλλά και σε εθνικό -πολιτικό- επίπεδο, ενώ όσον αφορά στην εκτέλεση της

²¹⁶ Βλ. C. Tomuschat, ‘Article 33’, in B. Simma et al (eds), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Volume I (3rd Edition) (Oxford University Press, 2012), p. 1080.

²¹⁷ Particularly, arbitration under Annex VII plays a special role, as this is the procedure that a State not having made a declaration is deemed to have accepted (Art. 287 (3)) and the ‘only procedure’ to which the dispute may be submitted in case the parties have not accepted the same procedure (Art. 287 (5)).

απόφασής του, τα κράτη φαίνεται ότι είναι λιγότερο επιρρεπή να αψηφήσουν μια απόφαση του ΔΔ παρά μια απόφαση διαιτητικού δικαστηρίου.

2. Προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο

α) Δικαιοδοσία του Δικαστηρίου

Η τελευταία και προφανώς προτιμότερη επιλογή για την επίλυση των θαλάσσιων διαφορών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας είναι η προσφυγή στο ΔΔ.²¹⁸ Αρχικά, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι είναι απαραίτητη προϋπόθεση, δηλαδή απόλυτη αναγκαιότητα ότι και τα δύο μέρη της διαφοράς θα έπρεπε να έχουν εκφράσει τη συγκατάθεσή τους στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου για την επίλυση μιας διαφοράς (συναινετική δικαιοδοσία). Κατά το διεθνές δίκαιο, κανένα κράτος δεν μπορεί να υποχρεωθεί να αποδεχθεί τη δικαιοδοσία του ΔΔ. Όπως ειπώθηκε, το άρθρο 33 (1) του Χάρτη των ΗΕ ορίζει ρητά ότι τα μέρη σε οποιαδήποτε διαφορά έχουν το δικαίωμα να προσφεύγουν σε μεθόδους επίλυσης «της δικής τους επιλογής».

Το άρθρο 36 του Καταστατικού του ΔΔ προβλέπει τα μέσα που έχουν τα κράτη για να εκφράσουν τη συγκατάθεσή τους στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου, δηλαδή στις βάσεις δικαιοδοσίας του. Ειδικότερα, το άρθρο 36 (1) ασχολείται με περιπτώσεις στις οποίες η συμφωνία των ενδιαφερομένων μερών εκφράζεται σε συμβατική μορφή, είτε (α) σε *compromis* (ειδική συμφωνία) είτε (β) σε ρήτρα δικαιοδοτικής επίλυσης σε προϋπάρχουσα διεθνή συμφωνία, η οποία θα αποδίδει δικαιοδοσία στην Δικαστήριο για την επίλυση διαφορών σχετικά με την ερμηνεία και την εφαρμογή της συγκεκριμένης συμφωνίας.²¹⁹ ενώ (γ) το άρθρο 36(2) διέπει τις μονομερείς δηλώσεις τις οποίες τα κράτη είναι ελεύθερα να κάνουν σύμφωνα με την προαιρετική ρήτρα. Σύμφωνα με το άρθρο 36 (2) του Καταστατικού του ΔΔ, ένα κράτος μπορεί να καταθέσει στον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ δήλωση με την οποία αποδέχεται τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου για διεθνείς νομικές διαφορές σε σχέση με οποιοδήποτε άλλο κράτος αποδέχεται την ίδια υποχρέωση.²²⁰ Στο βαθμό που οι δηλώσεις συμπίπτουν, δημιουργείται συναινετικός δεσμος μεταξύ των ενδιαφερομένων κρατών που πληροί τη γενική προϋπόθεση για την άσκηση δικαιοδοσίας από το Δικαστήριο. Τα κράτη προσαρτούν πολύ συχνά επιφυλάξεις σε μια προαιρετική ρήτρα, αποκλείοντας έτσι ορισμένες κατηγορίες διαφορών. Αυτό συνδέεται με την ιδέα της «αμοιβαιότητας» που κατοχυρώνεται στο άρθρο 36 (2) του Καταστατικού του ΔΔ, δηλαδή ότι η αποδοχή της δικαιοδοσίας εξαρτάται από οποιοδήποτε άλλο κράτος αποδέχεται την ίδια υποχρέωση. Τέλος, (δ) ένα εναγόμενο κράτος είναι ελεύθερο να αποδεχθεί σιωπηρά τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου,

²¹⁸ P. Liacouras, 'Possibilities for the Settlement of the Delimitation of the Continental Shelf and EEZ Dispute between Greece and Turkey through International Judicial Mechanisms' in A. Bredimas, Ph. Pazartzis, and Ch. Tsiliotis (eds.), *Law of the Sea and the Mediterranean* (Mediterranean Agenda, EPLO, 2017), 13-51.. See also on the ICJ, K. Antonopoulos, 'The Settlement of Disputes by the International Court of Justice' in K. Antonopoulos and K. Magliveras (eds.), *The Law of the International Society* (3rd edn, Nomiki Vivliothiki, 2017), 563.

²¹⁹ Such a compromissory clause enshrined in Article 21 of the 1995 Interim Accord between Greece and the then FYROM was the basis for the Court's jurisdiction in the latter's application to the ICJ against Greece for the violation of Article 11 of the Accord in 2008; see *Application of the Interim Accord of 13 September 1995* (the former Yugoslav Republic of Macedonia v. Greece), Judgment of 5 December 2011, I.C.J. Reports 2011, p. 644

²²⁰ ICJ, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 1984, p. 392, 418, para. 59.

“ Μεταξύ αυτών των μέσων προσφυγής στο Δικαστήριο, η ειδική συμφωνία φαίνεται ότι είναι ο μόνος τρόπος για συναίνεση στη δικαιοδοσία του ΔΔ για επίλυση της θαλάσσιας οριοθέτησης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. ”

ακόμη και αν η σχετική αίτηση δεν μπόρεσε να προσδιορίσει οποιονδήποτε τίτλο δικαιοδοσίας, απαντώντας στην αίτηση και το υποστηρικτικό μνημόνιο χωρίς να προβάλλει προδικαστικές ενστάσεις (*forum prorogatum*, άρθρο 38 (5) των Κανόνων του Δικαστηρίου).

Μεταξύ αυτών των μέσων προσφυγής στο Δικαστήριο, η ειδική συμφωνία φαίνεται ότι είναι ο μόνος τρόπος για συναίνεση στη δικαιοδοσία του ΔΔ για επίλυση της θαλάσσιας οριοθέτησης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Δια του αποκλεισμού, δεν υπάρχει κανένα άλλο μέσο άμεσα διαθέσιμο στα ενδιαφερόμενα κράτη: πρώτον, δεν υπάρχει συνθήκη με ρήτρα δικαιοδοτικής επίλυσης- ακόμη και αν η Γενική Πράξη του 1928 ήταν σε ισχύ, η Τουρκία την έχει καταγγείλει²²¹ και, σε κάθε περίπτωση, η ελληνική επιφύλαξη σχετικά με τις εδαφικές διαφορές είναι ένα προφανές εμπόδιο.²²² Δεύτερον, η προαιρετική ρήτρα δεν ισχύει προς το παρόν, δεδομένου ότι από τη μία πλευρά, η Τουρκία δεν έχει αποδεχθεί τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου σύμφωνα με το άρθρο 36 (2) του Καταστατικού του ΔΔ, και ακόμη και αν το έκανε, οι επιφυλάξεις της Ελλάδας στην αποδοχή του Δικαστηρίου φαίνεται να αποκλείουν τόσο *ratione materiae* όσο και *ratione temporis* τέτοια δυνατότητα.

Αναλυτικότερα, η Ελλάδα έχει αποδεχθεί τη δικαιοδοσία του ICJ το 2015, αλλά απέκλεισε, μεταξύ άλλων, διαφορές σχετικά με τα σύνορα ή την κυριαρχία στο έδαφος της Ελληνικής Δημοκρατίας, συμπεριλαμβανομένης οποιασδήποτε διαφοράς σχετικά με το εύρος και τα όρια των χωρικών υδάτων και του εναέριου χώρου» (*ratione materiae* επιφύλαξη) και «κάθε διαφορά για την οποία οποιοδήποτε άλλο μέρος της διαφοράς έχει αποδεχθεί την υποχρεωτική δικαιοδοσία του Δικαστηρίου μόνο σε σχέση με ή για τους σκοπούς αυτής της διαφοράς-ή όταν η αποδοχή της υποχρεωτικής δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου για λογαριασμό οποιουδήποτε άλλου μέρους στη διαφορά κατατέθηκε ή επικυρώθηκε λιγότερο από δώδεκα μήνες πριν από την υποβολή της αίτησης που φέρνει τη διαφορά ενώπιον του Δικαστηρίου» (*ratione personae* και *ratione temporis* επιφύλαξη).²²³ Από αυτό προκύπτει, ότι, πρώτον, η Τουρκία πρέπει να εγγραφεί στην προαιρετική δήλωση ρήτρας και να περιμένει 12 μήνες έως ότου οποιοδήποτε κράτος υποβάλει αίτηση στο ΔΔ βάσει του άρθρου 36 (2) και, δεύτερον, είναι αμφιλεγόμενο εάν το Δικαστήριο θα έχει δικαιοδοσία να προχωρήσει στην οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας/AOZ, λόγω του αποκλεισμού των διαφορών σχετικά με τα «σύνορα του Κράτους». ²²⁴ Σίγουρα, το Δικαστήριο δεν θα έχει δικαιοδοσία για την αντιμετώπιση ζητημάτων που αφορούν την οριοθέτηση των χωρικών υδάτων και το εύρος τους ή οποιαδήποτε αίτηση σχετικά με την κυριαρχία των ελληνικών νησιών. Σε κάθε περίπτωση, το σενάριο να προσυπογράψει η Τουρκία την προαιρετική ρήτρα κινείται στη σφαίρα της φαντασίας.

Ως εκ τούτου, η μόνη διαθέσιμη δικαιοδοτική βάση θα ήταν ένα *compromis*, δηλαδή μια ειδική συμφωνία μεταξύ των μερών. Στο υπόλοιπο αυτής της Ενότητας, το

²²¹ Η Τουρκία αποχώρησε στις 18 Δεκεμβρίου 1978. Βλ. <<https://treaties.un.org/Pages/LONViewDetails.aspx?src=LON&id=572&chapter=30&clang=en#12>>

²²² Βλ. ICJ *Aegean Continental Shelf case*, σημ. 18.

²²³ Βλ. Greece, Declaration Recognizing the Jurisdiction of the Court as Compulsory (13 January 2015); available at <<https://www.icj-cij.org/en/declarations/gr>>

²²⁴ The question is whether the term ‘State boundaries’ denotes all the boundaries of States, including CS/EEZ boundaries, or only territorial seas’ boundaries. As to the interpretation of optional clause declaration, the Court usually proceeds from the assumption that the will of the declarant State must be duly taken into account. The Court will take the text together with the reservations attached to it ‘as it stands’, while relevant words are to be interpreted in a ‘natural and reasonable way’. See *inter alia Fisheries Jurisdiction* (Spain v. Canada), Judgment, I.C.J. Reports 1998, pp. 432, 454, para. 49; *Whaling in the Antarctic*, Judgment, I.C.J. Reports 2014, pp. 226, 244, para. 36.

“Συνάπτοντας ειδική συμφωνία, τα ενδιαφερόμενα κράτη, εδώ, η Ελλάδα και η Τουρκία, είναι ελεύθερα να αποφασίσουν ποιες διαφορές θα ζητήσουν από το Δικαστήριο να εκδικάσει και ποιες διαφορές, εάν υπάρχουν, θα αποκλείσουν ρητά. Η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου θα περιορίζεται στις διαφορές που οι διάδικοι συμφώνησαν να υποβάλουν σε αυτό.”

έγγραφο θα συζητήσει την προοπτική τέτοιων ειδικών συμφωνιών και θα διερευνήσει ορισμένα θέματα που μπορεί να εγείρουν ανησυχία ως προς αυτό το θέμα.

β) Υποβολή θαλάσσιων διαφορών στο ΔΔ μέσω ειδικής συμφωνίας

Ο ευκολότερος τρόπος για δύο κράτη που επιθυμούν να επιλύσουν τις διαφορές τους ενώπιον του ΔΔ είναι να εκφράσουν τη συγκατάθεσή τους, συνάπτοντας σχετική συμφωνία. Σε αυτήν την περίπτωση, θα συνάψουν μια ειδική συμφωνία (compromis), καθορίζοντας λεπτομερώς τα ερωτήματα επί των οποίων καλείται να αποφανθεί το Δικαστήριο και καταγράφοντας τη συμφωνία για την αποδοχή της απόφασης του Δικαστηρίου ως δεσμευτική. Δεν υπάρχει ανάγκη για μια συγκεκριμένη μορφή ή τύπο για τις ειδικές συμφωνίες, μόνο ότι και τα δύο μέρη πρέπει να έχουν εκδηλώσει τη βούλησή τους να επιλύσουν συγκεκριμένη διαφορά από το Δικαστήριο.²²⁵ Η υποβολή μιας διαφοράς μέσω ειδικής συμφωνίας έχει επίσης το πλεονέκτημα ότι σε τέτοιες περιπτώσεις, κατά κανόνα, δεν προβάλλονται προδικαστικές ενστάσεις, δεδομένου ότι και τα δύο μέρη ενδιαφέρονται πραγματικά να επιτύχουν την επίλυση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων από το Δικαστήριο. Επίσης, γενικά μπορεί κανείς να αναμένει ότι μια απόφαση που βασίζεται σε ειδική συμφωνία θα τηρείται πιστά από τα μέρη, συμπεριλαμβανομένου του κράτους που φαινομενικά θα «ηττηθεί» κατά τη διαδικασία.

Συνάπτοντας ειδική συμφωνία, τα ενδιαφερόμενα κράτη, εδώ, η Ελλάδα και η Τουρκία, είναι ελεύθερα να αποφασίσουν ποιες διαφορές θα ζητήσουν από το Δικαστήριο να εκδικάσει και ποιες διαφορές, εάν υπάρχουν, θα αποκλείσουν ρητά. Η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου θα περιορίζεται στις διαφορές που οι διάδικοι συμφώνησαν να υποβάλουν σε αυτό.

Επομένως, εάν η Ελλάδα και η Τουρκία συμφωνήσουν να υποβάλουν τις θαλάσσιες διαφορές τους στο ΔΔ, θα πρέπει να διαπραγματευτούν το κείμενο της ειδικής συμφωνίας, και το πιο σημαντικό, επί ποιων διαφορών θα ζητήσουν από το Δικαστήριο να αποφανθεί. Λαμβάνοντας υπόψη τις διαμετρικά αντίθετες απόψεις σχετικά με το ποιες είναι οι υφιστάμενες νομικές διαφορές μεταξύ των δύο κρατών, η επίτευξη συμφωνίας σε αυτό το σημείο φαίνεται ιδιαίτερα δύσκολη.

Υποθέτοντας ότι η Ελλάδα καταφέρνει να πείσει την Τουρκία να συμπεριλάβει μόνο το ζήτημα που αφορά την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας (και μιας μελλοντικής ΑΟΖ) στην ειδική συμφωνία, υπάρχουν λίγες παρατηρήσεις ή σημεία προσοχής:

-Πρώτον, εάν η ειδική συμφωνία ζητά από το Δικαστήριο να οριοθετήσει μόνο στην υφαλοκρηπίδα, το όριο που θα καθορίσει το Δικαστήριο θα είναι μόνο για την υφαλοκρηπίδα και όχι για μια μελλοντική ΑΟΖ. Επομένως, είναι σκόπιμο η συμφωνία να ζητά από το Δικαστήριο να ορίσει ένα όριο όχι μόνο για την υφαλοκρηπίδα, αλλά και για την ΑΟΖ, όποτε τα μέρη αποφασίσουν να κηρύξουν τέτοιο. Επομένως, δεν θα υπάρχει ανάγκη για νέο γύρο διαπραγματεύσεων στο μέλλον, όταν τα κράτη επιδεικνύουν την πρόθεσή τους να κηρύξουν ΑΟΖ.

-Δεύτερον, σε περίπτωση που ζητηθεί από το Δικαστήριο να οριοθετήσει μόνο την υφαλοκρηπίδα, θα λάβει το υπάρχον εύρος των χωρικών υδάτων των διαδίκων όπως έχει προσδιορισθεί, και θα κατανέμει στους διαδίκους μόνο τις υπόλοιπες περιοχές της υφαλοκρηπίδας. Σε αυτήν την περίπτωση, και όπως συμβαίνει σήμερα, η Ελλάδα θα περιοριστεί στα 6 ν.μ. χωρικών υδάτων, δεδομένου ότι στην ειδική συμφωνία τα

²²⁵ Cf *Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain*, Jurisdiction and Admissibility, I.C.J. Reports 1994, p. 112, 122, para. 29 with the *Aegean Sea case*, *supra* note 18, paras 94-108.

μέρη θα έχουν αποδεχθεί να οριοθετήσουν μόνο περιοχές της υφαλοκρηπίδας. Οποιαδήποτε μονομερής επέκταση του εύρους των χωρικών υδάτων σε περιοχές που ορίζονται από το Δικαστήριο στους διαδίκους ως περιοχές υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ θα μπορούσε να θεωρηθεί ως παραβίαση της απόφασης του ΔΔ και της ίδιας της ειδικής συμφωνίας.

Αυτό θα μπορούσε να διορθωθεί τριπλά: i) με την επέκταση του εύρους των χωρικών υδάτων πριν από την ολοκλήρωση της ειδικής συμφωνίας (περιττό να ειπωθεί, αυτό δεν θα ήταν ακριβώς μουσική στα αυτιά της Τουρκίας), ii) ζητώντας από το Δικαστήριο να σχεδιάσει ένα θαλάσσιο όριο πολλαπλών χρήσεων, δηλαδή ένα όριο για όλες τις θαλάσσιες ζώνες, είτε υπάρχουν (χωρικά ύδατα, υφαλοκρηπίδα) είτε είναι μελλοντικά (συνορεύουσα ζώνη και ΑΟΖ), σημειώνοντας ότι η Ελλάδα αξιώνει 12 ν.μ. χωρικά ύδατα· και iii) συμπεριλαμβάνοντας στην ειδική συμφωνία μια «ρήτρα επιφύλαξης» ότι διατηρεί το δικαίωμα να ασκήσει στο μέλλον όλα τα δικαιώματα σύμφωνα με την ΣΔΘ και το εθιμικό δίκαιο στις θαλάσσιες περιοχές που θα αποδοθούν στην Ελλάδα από το Δικαστήριο.

-Τρίτον, η Τουρκία αμφισβητεί την κυριαρχία της Ελλάδας σε ορισμένα θαλάσσια χαρακτηριστικά του Αιγαίου. Είναι σχεδόν αδύνατο η Ελλάδα να συναινέσει στην εκδίκαση από το Δικαστήριο αυτών των αμφισβητήσεων.²²⁶ Ωστόσο, ακόμη και αν η ειδική συμφωνία καλέσει το Δικαστήριο να αποφανθεί μόνο για το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας, υπάρχει η πιθανότητα να κληθεί το Δικαστήριο να αντιμετωπίσει το ζήτημα της κυριαρχίας ως προκαταρκτικό και παρεμπύπτον ζήτημα κατά την επιλογή των σημείων βάσης από τα οποία θα καταρτιστεί η προσωρινή μέση γραμμή στο πρώτο στάδιο της διαδικασίας οριοθέτησης. Με απλά λόγια, εάν κάποιο από τα μέρη ισχυρίζεται ότι τα νησιά Χ ή Υ (ας πούμε ότι τα νησιά Ίμια ή Kardak για την Τουρκία) πρέπει να χρησιμοποιηθούν ως σημεία βάσης και το ένα μέρος αμφισβητεί την κυριαρχία του άλλου μέρους σε αυτά τα νησιά, το Δικαστήριο μπορεί να κληθεί να αντιμετωπιστεί αυτό το ζήτημα ως προκαταρκτικό πριν από την οριοθέτηση καθαυτή.

Πράγματι, αρκεί να σημειωθεί εν προκειμένω ότι στην υπόθεση *Chagos Marine Protected Area (2015)*, στην οποία το Διαιτητικό Δικαστήριο βάσει του παραρτήματος VII της Σύμβασης ΔΘ είχε δικαιοδοσία αποκλειστικά για την επίλυση διαφορών σχετικά με την εν λόγω Σύμβαση, δεν απέκλεισε το ενδεχόμενο ένα μικρό ζήτημα κυριαρχίας να μπορούσε να κριθεί παρεμπιπτόντως από το Δικαστήριο.²²⁷ Όπως σημείωσε, «το Δικαστήριο δεν αποκλείει κατηγορηματικά ότι σε ορισμένες περιπτώσεις ένα μικρό ζήτημα εδαφικής κυριαρχίας θα μπορούσε πράγματι να αφορά την ερμηνεία ή την εφαρμογή της Σύμβασης. Ωστόσο, αυτό δεν συμβαίνει και το Δικαστήριο δεν χρειάζεται επομένως να αποφανθεί επί του θέματος».²²⁸

Παρά την ανωτέρω διαπίστωση, η πεποίθηση του συντάκτη του παρόντος είναι ότι το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης θα αντιμετώπιζε με εξαιρετική προσοχή το εν λόγω ζήτημα και θα προτιμούσε να μείνει μακριά από οποιοδήποτε ερώτημα κυριαρχίας, ειδικά όταν δεν του ζητείται να αποφανθεί επί αυτού του ζητήματος. Πιθανότατα, το Δικαστήριο θα ασκούσε τη διακριτική του ευχέρεια και θα επέλεγε άλλα σημεία βάσης από αυτά που πρότειναν οι διάδικοι (τα οποία ενδέχεται να περιλαμβάνουν «γκρίζες περιοχές»), και επομένως να αποφύγει την αντιμετώπιση οποιουδήποτε

²²⁶ Το ζήτημα των «γκρίζων ζωνών» και της κυριαρχίας επί των νήσων αυτών, όπως λ.χ. τα Ίμια, η Παναγιά κ.ο.κ. είναι πέραν του πεδίου του παρόντος άρθρου. Εντούτοις, πρέπει να σημειωθεί ότι η νομική θέση της Ελλάδος σχετικά είναι αδιαμφισβήτητα πιο ισχυρή από την αντίστοιχη της Τουρκίας, όχι μόνο χάρη των ρυθμίσεων των σχετικών συμβάσεων, αλλά και χάρη της εφαρμογής της αρχής της *effectivité*, ήτοι της σημασίας που αποδίδεται στην πραγματική, συνεχής και ειρηνική άσκηση εξουσίας εκ μέρους των Ελληνικών αρχών στα νησιά αυτά για μακρό χρονικό διάστημα πριν την αποκρυστάλλωση της σχετικής διαφοράς μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας.

²²⁷ See *Chagos Marine Protected Area (Mauritius v. United Kingdom)*, Award of 18 March 2015.

²²⁸ *Ibid*, 221

“ Το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης θα αντιμετώπιζε με εξαιρετική προσοχή το εν λόγω ζήτημα και θα προτιμούσε να μείνει μακριά από οποιοδήποτε ερώτημα κυριαρχίας.”

“ Πιθανότατα, το Δικαστήριο θα ασκούσε τη διακριτική του ευχέρεια και θα επέλεγε άλλα σημεία βάσης από αυτά που πρότειναν οι διάδικοι.”

“...η προσφυγή στο ΔΔ είναι η πλέον προτιμώμενη λύση και για τα δύο μέρη για την επίλυση των θαλάσσιων διαφορών, ιδίως το ζήτημα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ. Αυτή η προσφυγή, όπως έχουν τα πράγματα, μπορεί να γίνει μόνο με την υιοθέτηση ειδικής συμφωνίας - *compromis* - προς το σκοπό αυτό.”

ζητήματος κυριαρχίας. Συγκεκριμένα, όπως το Δικαστήριο διευκρίνισε στην υπόθεση της Μαύρης Θάλασσας, «κατά την οριοθέτηση των θαλάσσιων περιοχών που εμπλέκονται δύο ή περισσότερα κράτη, το Δικαστήριο δεν θα έπρεπε να στηρίζεται αποκλειστικά στην επιλογή των σημείων βάσης που έκανε ένα από αυτά τα μέρη. Το Δικαστήριο πρέπει, όταν οριοθετεί την υφαλοκρηπίδα και τις αποκλειστικές οικονομικές ζώνες, να επιλέγει σημεία βάσης με αναφορά στη φυσική γεωγραφία των σχετικών ακτών».²²⁹ Εν πάση περιπτώσει, θα ήταν ευκαίιο να συμπεριληφθεί στην ειδική συμφωνία μια ρήτρα που να αποκλείει ρητά οποιοδήποτε ζήτημα σχετίζεται με την κυριαρχία, είτε αυτή είναι δευτερεύουσα ως προς την κύρια διαφορά είτε όχι, από τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου. Σχετικά με αυτό το σημείο, ο συγγραφέας δεν είναι σίγουρος αν ένα διαιτητικό δικαστήριο θα χειριζόταν την υπόθεση τόσο κομψά, και αυτός είναι ένας από τους λόγους για τους οποίους είναι προτιμότερο να γίνει διαπραγματεύση για προσφυγή ενώπιον του ΔΔ παρά στη διεθνή διαιτησία.

Εν κατακλείδι, η προσφυγή στο ΔΔ είναι η πλέον προτιμώμενη λύση και για τα δύο μέρη για την επίλυση των θαλάσσιων διαφορών, ιδίως το ζήτημα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ. Αυτή η προσφυγή, όπως έχουν τα πράγματα, μπορεί να γίνει μόνο με την υιοθέτηση ειδικής συμφωνίας - *compromis* - προς το σκοπό αυτό. Θα χρειαστούν, φυσικά, πολύ σκληρές διαπραγματεύσεις για το πεδίο των διαφορών που θα συμπεριληφθούν στη συμφωνία και αυτό εναπόκειται στο κάθε μέρος να αποφασίσει πόσες από τις «πραγματικές ή υποθετικές διαφορές» θα ήθελε να επιλυθούν με δικαστικά μέσα. Είναι αυτονόητο ότι όσες περισσότερες από τις «πραγματικές διαφορές» τα κράτη αποφασίζουν να αναθέσουν στο Δικαστήριο, τόσο καλύτερες θα είναι οι μελλοντικές σχέσεις. Όπως σημειώθηκε, θα ήταν σκόπιμο να έχουμε ένα θαλάσσιο όριο πολλαπλών χρήσεων (για όλες τις θαλάσσιες ζώνες), αντί μόνο ένα όριο υφαλοκρηπίδας, ενώ ταυτόχρονα να εγκλωβιστούμε στα 6 ν.μ. χωρικών υδάτων. Σε κάθε περίπτωση, η προσφυγή στο ΔΔ παραμένει ένα τολμηρό, αλλά πολύ θετικό βήμα που πρέπει να ακολουθηθεί προς όφελος και των δύο μερών.

Τελικές Παρατηρήσεις

Η ανα χείρας έρευνα πραγματοποιήθηκε τις διαφορές μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στο θαλάσσιο χώρο από την άποψη του διεθνούς δικαίου. Συγκεκριμένα, πρώτα, εξέτασε εάν η Ελλάδα έχει δικαίωμα να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα της ζώνη έως τα 12 ν.μ., και δεύτερον, συζήτησε την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών μεταξύ των δύο χωρών στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου. Επίσης, διερεύνησε τα διαθέσιμα μέσα για την επίλυση της οριοθέτησης θαλασσιών ζωνών. Είναι προφανές ότι το διεθνές δίκαιο παρέχει ένα σαφές και προβλέψιμο πλαίσιο όχι μόνο όσον αφορά την ουσία των σχετικών διαφορών, δηλαδή, εάν η Ελλάδα μπορεί να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα ή ποιοι είναι οι κανόνες για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ, αλλά και σχετικά με τα μέσα επίλυσης των διαφορών, κατά προτίμηση μέσω προσφυγής στο ΔΔ.

Η σταθερή πεποίθηση του συγγραφέα είναι ότι η επίλυση των εκκρεμών διαφορών μέσω δικαστηρίου είναι προς όφελος των δύο χωρών και της περιοχής στο σύνολό της. Παρόλο που η Τουρκία φαίνεται, εκ πρώτης όψης, απρόθυμη να δεχθεί δικαστική επίλυση των υπό συζήτηση διαφορών, μια προσεκτική ματιά στις πρόσφατες δηλώσεις και απόψεις του τουρκικού ΥΠΕΞ και των αξιωματούχων του

²²⁹ *Black Sea Delimitation case*, σημ. 147, [137].

αποκαλύπτει μετατόπιση των απόψεών τους προς το διεθνές δίκαιο. Αρκεί να σημειωθεί ότι η Τουρκία φαίνεται να δέχεται τόσο τη μέση γραμμή για την οριοθέτηση των χωρικών υδάτων όσο και τις διατάξεις της ΣΔΘ σχετικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ όπως ισχύει στην παρούσα διαφορά. Επομένως, εάν η Τουρκία μπορεί να πειστεί ότι η προσφυγή στο ΔΔ ή η διαιτησία για το Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο θα ήταν γενικά επωφελής για την τουρκική εξωτερική πολιτική και τα οικονομικά συμφέροντα, ενδέχεται τελικά να συμφωνήσει για δικαστική διευθέτηση.

Τούτου λεχθέντος, είναι αλήθεια ότι η Τουρκία συνεχίζει να εκδηλώνει μια «επιλεκτική» στάση απέναντι στις καθιερωμένες αρχές του διεθνούς δικαίου, συμπεριλαμβανομένου του σεβασμού κανόνα των 12 ν.μ. για τα χωρικά ύδατα και το ζήτημα των θαλάσσιων δικαιωμάτων των νησιών. Ένα σημαντικότερο εμπόδιο φαίνεται ότι είναι το ζήτημα των προς εκδίκαση «διαφορών»: η Ελλάδα αναγνωρίζει μόνο τη διαφορά σχετικά με την υφαλοκρηπίδα, ενώ η Τουρκία διευρύνει το φάσμα στα άκρα. Σε τελική ανάλυση, ωστόσο, πρέπει να επιτευχθεί ένας αμοιβαία επωφελής συμβιβασμός.

Μια τελευταία παρατήρηση είναι ότι, τουλάχιστον για κράτη, όπως η Ελλάδα, τα οποία επικαλούνται τακτικά το διεθνές δίκαιο ως το κύριο νομικό πλαίσιο για τη ρύθμιση και την επίλυση οποιασδήποτε διαφοράς, το διεθνές δίκαιο παρέχει το κατάλληλο περιβάλλον για αυτό το σκοπό και αυτό πρέπει να εμπεδωθεί περαιτέρω.

Βασικοί Όροι

Αβλαβής διέλευση: πλοία όλων των κρατών, είτε παράκτιων είτε περικόκλειστων, απολαμβάνουν το δικαίωμα αβλαβούς διέλευσης μέσω των χωρικών υδάτων, δηλαδή το δικαίωμα να πλέουν μέσω των χωρικών υδάτων χωρίς στάση ή αγκυροβόληση, υπό την προϋπόθεση ότι η ναυσιπλοΐα δεν διαταράσσει την ειρήνη, τάξη και ασφάλεια του παράκτιου κράτους.

Αιγιαλίτιδα ζώνη (ή άλλως χωρικά ύδατα): Η κυριαρχία ενός παράκτιου κράτους εκτείνεται, πέρα από το χερσαίο έδαφος και τα εσωτερικά ύδατα και, στην περίπτωση ενός αρχιπελαγικού κράτους, τα αρχιπελαγικά του ύδατα, σε μια παρακείμενη ζώνη της θάλασσας, που περιγράφεται ως αιγιαλίτιδα ζώνη, η οποία δεν υπερβαίνει τα 12 ν.μ., μετρούμενη από τις γραμμές βάσης. Η κυριαρχία του παράκτιου κράτους εκτείνεται τόσο στον εναέριο χώρο όσο και στον βυθό και στο υπέδαφος της αιγιαλίτιδας ζώνης.

Ανοικτή θάλασσα: όλα τα μέρη της θάλασσας που δεν περιλαμβάνονται σε Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ), αιγιαλίτιδα ζώνη ή εσωτερικά ύδατα ενός κράτους ή στα αρχιπελαγικά ύδατα ενός αρχιπελαγικού κράτους. Η ανοικτή θάλασσα είναι ανοικτή σε όλα τα κράτη και κανένα κράτος δεν μπορεί έγκυρα να ισχυριστεί ότι θα θέσει οποιοδήποτε μέρος της ανοικτής θάλασσας στην κυριαρχία του.

Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ): Η ΑΟΖ είναι μια περιοχή πέραν και παρακείμενη της αιγιαλίτιδας ζώνης που δεν υπερβαίνει τα 200 ναυτικά μίλια (ν.μ.) από τις γραμμές βάσης, στην οποία το παράκτιο κράτος απολαμβάνει ορισμένα κυριαρχικά δικαιώματα και δικαιοδοσία, ενώ άλλα κράτη απολαμβάνουν ελευθερίες ναυσιπλοΐας, υπέρπτησης και ελευθερίας τοποθέτησης υποβρυχίων καλωδίων και αγωγών. Όλα αυτά τα δικαιώματα και οι ελευθερίες τόσο του παράκτιου κράτους

όσο και των άλλων κρατών διέπονται από τις σχετικές διατάξεις της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (Σύμβαση ΔΘ) και το εθιμικό διεθνές δίκαιο.

Αποκοπή Προέκτασης Θαλασσιών Ζωνών ('Cut-off effect'): είναι μία από τις σχετικές περιστάσεις που μπορεί να ληφθούν υπόψη στο δεύτερο στάδιο της διαδικασίας οριοθέτησης περιοχών ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ, δηλαδή ότι η παράκτια προβολή ή φυσική προέκταση ενός παράκτιου κράτους στη θάλασσα του θα «αποκοπεί» «με την εφαρμογή μιας αυστηρής μέσης γραμμής και, επομένως, μπορεί να απαιτείται αναπροσαρμογή της προσωρινής μέσης γραμμής.

Γραμμές βάσης: οι γραμμές που συνδέουν όλα τα σημεία κατά μήκος της ακτής ενός παράκτιου κράτους ή άλλα αποδεκτά σημεία, όπως οι γραμμές κλεισίματος κόλπων. Οι γραμμές βάσης καθορίζουν πού τελειώνει η ξηρά και πού ξεκινά η θάλασσα σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο.

Διαιτησία: Μαζί με τη διαπραγμάτευση, τη διαμεσολάβηση, την έρευνα, τη συνδιαλλαγή και τη δικαστική διευθέτηση, το άρθρο 33 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών προσδιορίζει τη διαιτησία ως μέσο ειρηνικής επίλυσης διακρατικών διαφορών. Ειδικότερα, η διαιτησία αντιπροσωπεύει μια συναινετική διαδικασία για την τελική επίλυση των διαφορών μεταξύ κρατών σύμφωνα με το δίκαιο από τους δικαστές της δικής τους επιλογής. Τα κράτη υποχρεούνται να εφαρμόσουν την διαιτητική απόφαση.

Διαφορά: σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, διαφορά είναι μια «διαφωνία σε νομικό ή πραγματικό ζήτημα, σύγκρουση νομικών απόψεων ή συμφερόντων μεταξύ των μερών». Για να υπάρξει διαφορά, «[πρέπει] να αποδειχθεί ότι ο ισχυρισμός ενός μέρους αντιτίθεται θετικά από το άλλο και ότι οι δύο πλευρές πρέπει να» έχουν σαφώς αντίθετες απόψεις» σχετικά με το ζήτημα της εκτέλεσης ή της μη εκτέλεσης ορισμένων διεθνών υποχρεώσεων».

Διεθνές Δικαστήριο για το Δίκαιο της Θάλασσας (ITLOS): Το ITLOS είναι ένα διεθνές δικαστήριο που ιδρύθηκε από τη Σύμβαση ΔΘ προκειμένου να επιλύσει διαφορές μεταξύ των μερών της Σύμβασης σχετικά με την ερμηνεία και την εφαρμογή της. Οι αποφάσεις του Δικαστηρίου είναι οριστικές και δεσμευτικές για τα μέρη της διαφοράς. Το ITLOS έχει επίσης γνωμοδοτική δικαιοδοσία, δηλαδή μπορεί να παρέχει (μη δεσμευτικές) γνωμοδοτήσεις σε ζητήματα που σχετίζονται με τη Σύμβαση.

Διεθνές Δικαστήριο, Δικαιοδοσία: Η δικαιοδοσία είναι η πηγή της εξουσίας ενός δικαστηρίου, εδώ το Διεθνές Δικαστήριο, να αποφασίζει για μια υπόθεση με δεσμευτική ισχύ για τα μέρη. Χωρίς δικαιοδοσία ένα δικαστήριο δεν δύναται να αποφασίσει επί της ουσίας της διαφοράς. Ειδικότερα, για να υπάρχει δικαιοδοσία, πρέπει να αποδειχθεί ότι κάθε μέρος έχει δώσει τη συγκατάθεσή του ότι το Δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει για τη διαφορά που έχει τεθεί ενώπιον αυτού και ότι η διαφορά εμπίπτει στους όρους υπό τους οποίους ο εναγόμενος αποδέχθηκε τη δικαιοδοσία.

Εθιμικό Δίκαιο: άγραφοι κανόνες του διεθνούς δικαίου που απορρέουν από την καθιερωμένη κρατική πρακτική αποδεκτή ως δίκαιο. Ως επικουρικά μέσα για τον καθορισμό τέτοιων κανόνων εξετάζουμε τις δικαστικές αποφάσεις (κυρίως από διεθνή δικαστήρια), τη διεθνή θεωρία (π.χ. τα έργα της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου), ενώ σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν τα ψηφίσματα της Γενικής Συνέλευσης.

Επιφύλαξη: Όσον αφορά στις συνθήκες, ως «επιφύλαξη» νοείται μια μονομερής δήλωση, ανεξάρτητα από το πώς είναι διατυπωμένη ή ονομάζεται, που γίνεται από ένα κράτος, όταν υπογράφει, επικυρώνει, αποδέχεται, εγκρίνει ή προσχωρεί σε μια συνθήκη, με την οποία σκοπεύει να αποκλείσει ή να τροποποιήσει το έννομο αποτέλεσμα ορισμένων διατάξεων της συνθήκης κατά την εφαρμογή τους ως προς το κράτος αυτό. Όταν πρόκειται για προαιρετικές δηλώσεις σύμφωνα με το άρθρο 36 (2) του Καταστατικού του ΔΔ, με το οποίο ένα κράτος αποδέχεται την υποχρεωτική δικαιοδοσία του ΔΔ για οποιαδήποτε μελλοντική διαφωνία με οποιοδήποτε κράτος έχει αποδεχθεί την ίδια δικαιοδοσία, οι επιφυλάξεις που επισυνάπτονται σε τέτοιες δηλώσεις χρησιμεύουν για τον αποκλεισμό ορισμένων κατηγοριών διαφοράς από τη δικαιοδοσία του ΔΔ.

Κράτος σημαίας: Το κράτος της ιθαγένειας ενός πλοίου. Η δικαιοδοσία του κράτους σημαίας είναι η πρωταρχική δικαιοδοσία που λειτουργεί σε οποιοδήποτε πλοίο φέρει τη σημαία αυτού του κράτους. Τα κράτη που είναι περικλειστα μπορεί επίσης να είναι κράτη σημαίας.

Κυριαρχικά δικαιώματα: Δικαιώματα εξερεύνησης και εκμετάλλευσης φυσικών πόρων, τα οποία απολαμβάνει το παράκτιο κράτος πάνω από την υφαλοκρηπίδα και στην ΑΟΖ.

Μέση γραμμή/γραμμή ίσης απόστασης: η γραμμή κάθε σημείου της οποίας βρίσκεται σε ίση απόσταση από τα πλησιέστερα σημεία των γραμμών βάσης της αιγιαλίτιδας ζώνης των παρακείμενων ή αντικείμενων κρατών.

Ενιαίο Θαλάσσιο Όριο (Single Maritime Boundary): η μέθοδος των διεθνών δικαστηρίων όταν οριοθετούν περιοχές της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ για να σχεδιάσουν ένα «ενιαίο», δηλαδή μια μοναδική οριοθετική γραμμή και για τις δύο αυτές θαλάσσιες ζώνες ακολουθώντας την ίδια μεθοδολογία. Συχνά, τα δικαστήρια καλούνται να σχεδιάσουν ένα «ενιαίο θαλάσσιο όριο» για όλες τις θαλάσσιες ζώνες των διαδίκων (χωρικά ύδατα, υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ). Ωστόσο, το εφαρμοστέο δίκαιο για την οριοθέτηση αυτών των ζωνών διαφέρει.

Οριοθέτηση: Η πράξη κατανομής των θαλάσσιων περιοχών για τις οποίες δύο κράτη με παρακείμενες ή αντικείμενες ακτές έχουν αλληλεπικαλυπτόμενες αξιώσεις, είτε με συμφωνία είτε με απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου ή άλλων δικαιοδοτικών οργάνων.

Παράκτιο κράτος: ένα κράτος που έχει ακτή και το οποίο διαθέτει κυριαρχία, κυριαρχικά δικαιώματα ή δικαιοδοσία επί των θαλάσσιων ζωνών, συμπεριλαμβανομένης της αιγιαλίτιδας ζώνης, της υφαλοκρηπίδας, και, κατά περίπτωση, της συνορεύουσας ζώνης και της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ).

Πλους διέλευσης: το δικαίωμα του πλου διέλευσης αναγνωρίζεται μέσω «στενών που χρησιμοποιούνται για διεθνή ναυσιπλοΐα μεταξύ ενός μέρους της ανοικτής θάλασσας ή μιας αποκλειστικής οικονομικής ζώνης και ενός άλλου μέρους της ανοικτής θάλασσας ή μιας αποκλειστικής οικονομικής ζώνης». Αποτελείται από την άσκηση, σύμφωνα με το σχετικό Μέρος της Σύμβασης ΔΘ, της ελευθερίας ναυσιπλοΐας και της πτήσης αποκλειστικά με σκοπό τη συνεχή και ταχεία διέλευση του στενού μεταξύ ενός μέρους της ανοικτής θάλασσας ή μιας αποκλειστικής

οικονομικής ζώνης και ενός άλλου μέρους της ανοικτή θάλασσα ή ΑΟΖ (άρθρο 38 παράγραφος 2 Σύμβασης ΔΘ).

Σημεία βάσης: τα πλησιέστερα σημεία της γραμμής βάσης ενός κράτους τα οποία επιλέγονται για να προσδιοριστεί η μέση γραμμή / γραμμή ίσης απόστασης με άλλο κράτος με παρακείμενες ή αντικείμενες ακτές.

Συνδιαλλαγή: μια μέθοδος επίλυσης διεθνών διαφορών οποιασδήποτε φύσης σύμφωνα με την οποία μια επιτροπή που συγκροτείται από τα μέρη, είτε σε μόνιμη βάση είτε σε *ad hoc* βάση για την αντιμετώπιση μιας διαφοράς, προχωρεί στην αμερόληπτη εξέταση της διαφοράς και προσπαθεί να καθορίσει τους όρους μιας διευθέτησης που ενδέχεται να γίνουν αποδεκτές από αυτούς ή να προσδώσει στους συμβαλλόμενους, εν όψει της διευθέτησής του, τέτοια βοήθεια που μπορεί να έχουν ζητήσει. Οι εκθέσεις της επιτροπής συνδιαλλαγής δεν είναι δεσμευτικές για τα μέρη. Η Σύμβαση ΔΘ προβλέπει (ακόμη και υποχρεωτική) συνδιαλλαγή σε διάφορες διατάξεις.

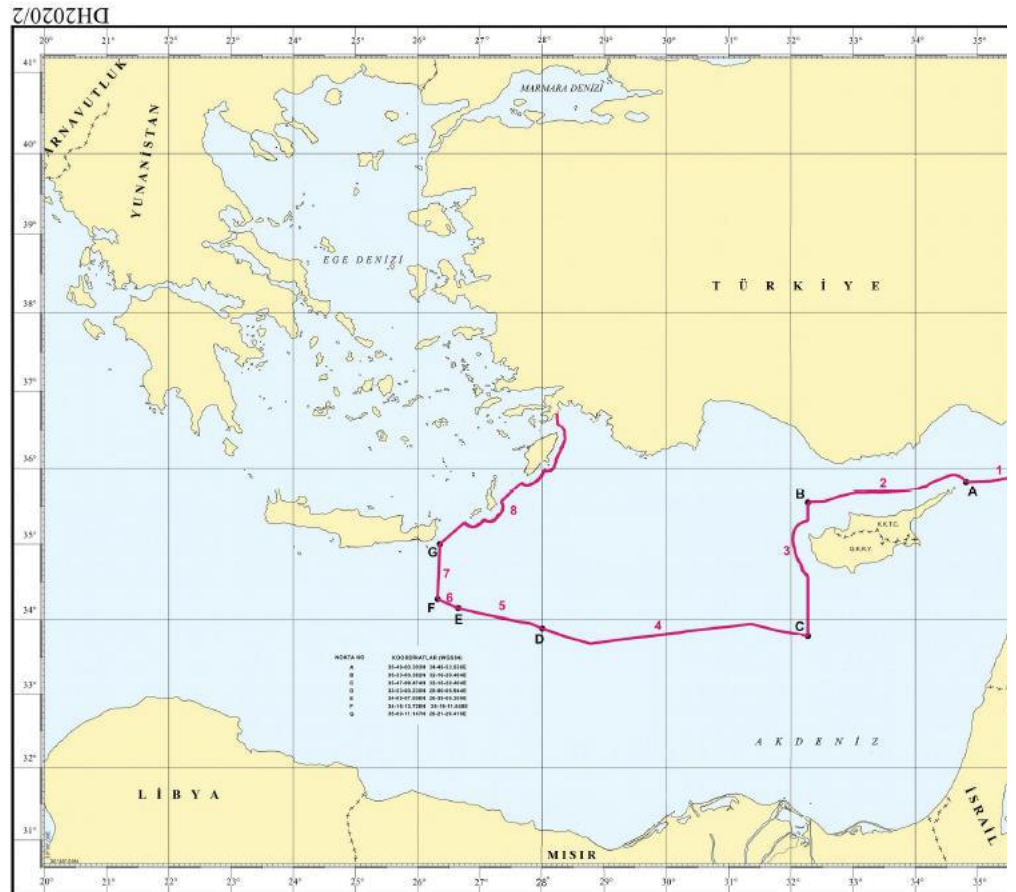
Συνορεύουσα ζώνη: η πέραν και παρακείμενη της αιγιαλίτιδας θαλάσσια ζώνη που δεν μπορεί να εκτείνεται πέραν των 24 ναυτικών μιλίων (ν.μ.) από τις γραμμές βάσης και στην οποία τα παράκτια κράτη μπορούν να ασκούν ορισμένες εξουσίες εκτελεστικής φύσεως.

Υφαλοκρηπίδα: Η υφαλοκρηπίδα παράκτιου κράτους περιλαμβάνει τον βυθό και το υπέδαφος των υποβρυχίων περιοχών που εκτείνονται πέρα από την αιγιαλίτιδα ζώνη του καθ' όλη τη φυσική προέκταση του εδάφους του, τουλάχιστον, σε απόσταση 200 ν.μ. από τις γραμμές βάσης, πάνω από τις οποίες το παράκτιο κράτος διαθέτει κυριαρχικά δικαιώματα εξερεύνησης και εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων.

Παραρτήματα

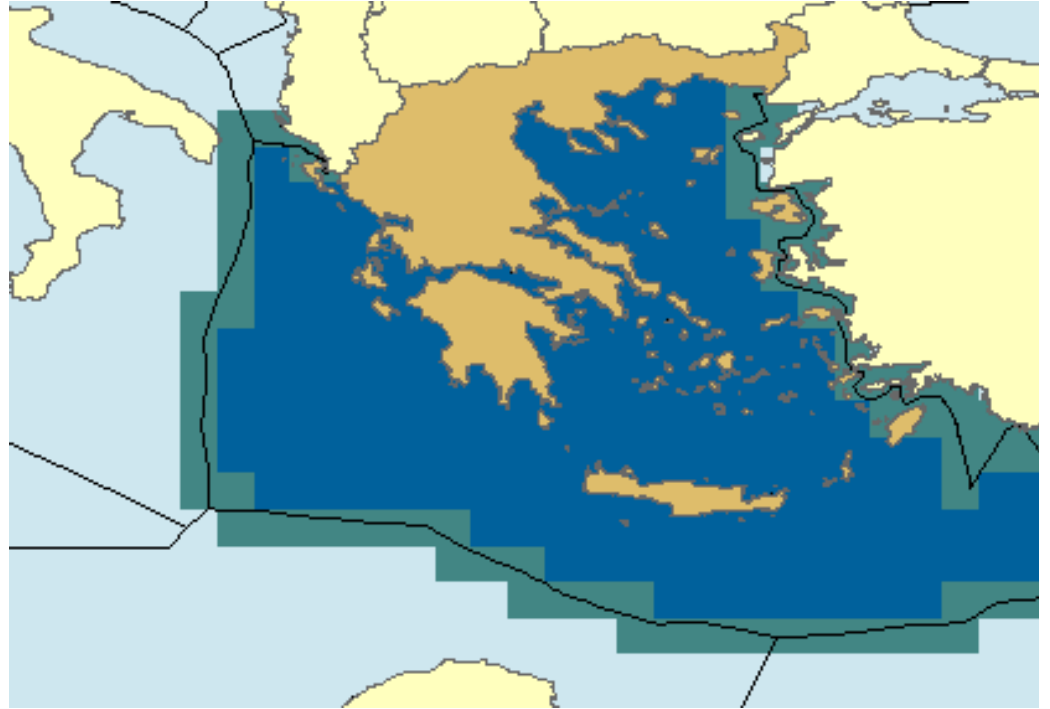
Παράρτημα Ι

Παράρτημα της επιστολής της 18ης Μαρτίου 2020 από τον Μόνιμο Αντιπρόσωπο της Τουρκίας προς τα Ηνωμένα Έθνη προς τον Γενικό Γραμματέα

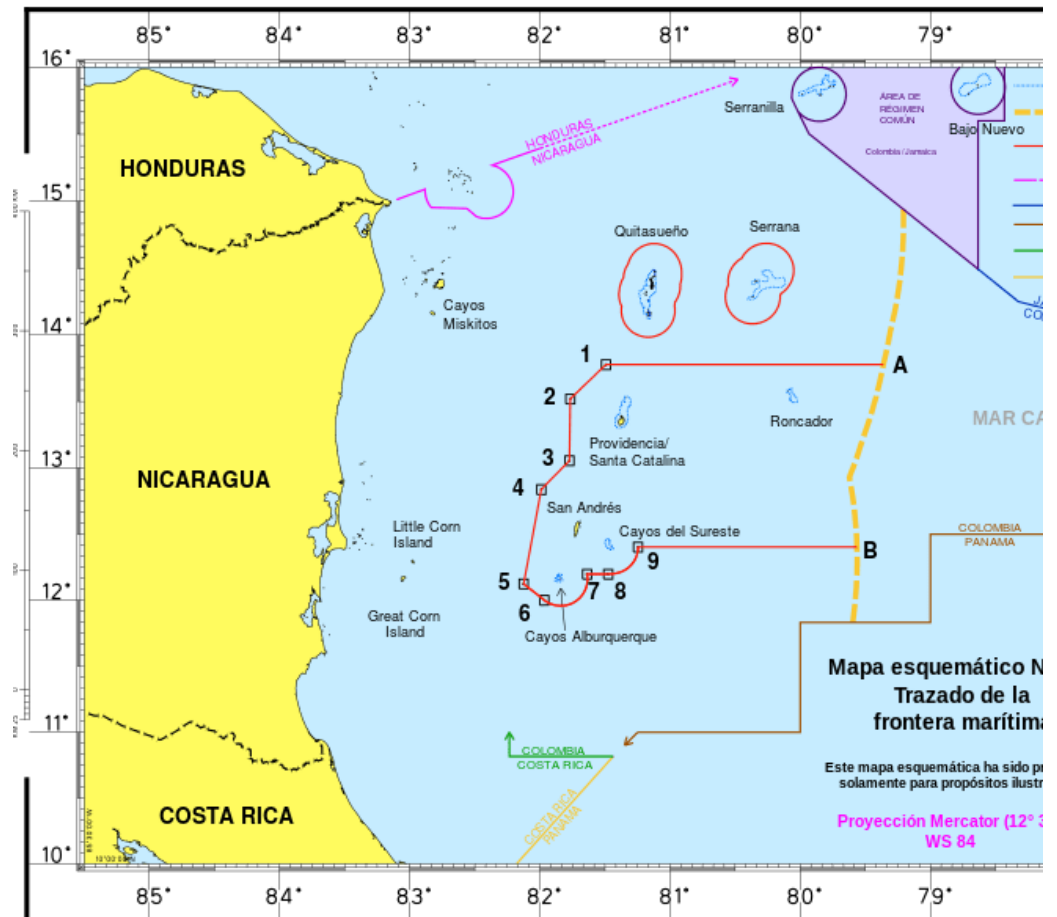
Παράρτημα II

Οι θαλάσσιες ζώνες της Ελλάδας με βάση την μέση γραμμή (ανεπίσημος χάρτης)

Παράρτημα III

Nicaragua v. Colombia, ICJ Judgment (2012)

Παράρτημα IV

Costa Rica v Nicaragua, ICJ Judgment (2018)

